

LA POBRESA AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE:

Conceptes, indicadors i situació a Catalunya

*Agreïm a l'Institut per a l'Estudi i la Transformació de la Vida Quotidiana,
a les persones qui han elaborat aquest estudi:*

*Maria de la Fuente (dir.), Sergi Cutillas (Ekona), Iolanda Fresnilo
(Ekona), Juli Carrere, Helena Castellà.*

La pobresa amb perspectiva de gènere
Conceptes, indicadors i situació a Catalunya

Índex

Introducció.....	5
Primera part: Cap a una noció multidimensional i amb perspectiva de gènere de la pobresa.....	9
1. De què parlem quan parlem de pobresa?.....	11
2. La pobresa com a fet multidimensional.....	20
3. De la feminització de la pobresa a la pobresa amb perspectiva de gènere.....	28
4. Cap a un sistema d'indicadors de pobresa amb perspectiva de gènere.....	33
5. La pobresa amb una perspectiva multidimensional i sensible al gènere: situació en cadascun dels àmbits l'any 2015.....	38
Segona part: La feminització de la pobresa a Catalunya l'any 2015, segons els principals indicadors.....	55
1. Introducció.....	57
2. Elements metodològics a tenir en compte per a la interpretació de les dades.....	58
3. Anàlisi dels indicadors de pobresa monetària.....	62
4. Anàlisi de les llars en situació de pobresa o exclusió social (taxa AROPE).....	71
5. Anàlisi de la pobresa subjectiva.....	75
6. Conclusions.....	76
Tercera part: Crisi, ocupació i feminització de la pobresa.....	79
1. Gènere i treball remunerat: els factors de discriminació.....	81
2. Crisi, treball i noves pobres. La feminització de la pobresa en el marc de la crisi.....	85
3. Conclusions.....	93
Conclusions.....	95
Recomanacions.....	103
Referències bibliogràfiques.....	107
Índex de taules i gràfics.....	110

Introducció

Els darrers anys la crisi econòmica i les polítiques d'austeritat aplicades per les diferents administracions públiques han generat un augment de la desigualtat i han provocat un augment tant de l'empobriment de les classes populars com de la desigualtat a Catalunya i a la resta d'economies desenvolupades. Un procés que no ha afectat tothom per igual, tampoc a homes i dones, que han patit els impactes de la crisi i les polítiques aplicades en els darrers anys de forma diferenciada.

Fenòmens com les desregulacions del mercat laboral i les retallades que ha patit el sistema públic d'atenció social impacten de forma desigual sobre la població, afectant més a dones que a homes. Els estudis de crisis anteriors realitzats des de l'economia feminista mostren també com les dones solen patir amb les crisis econòmiques un increment de la càrrega total de treball (remunerat i no remunerat) i un descens de la renda. Aquest fet es veu agreujat en la present crisi, la qual ha comportat que un lloc de treball no sigui ja cap garantia de defugir la pobresa, un canvi de gran transcendència en el nostre sistema social. També sabem que nous fenòmens com la pobresa energètica o la crisi de l'habitatge van associats a una sobrecàrrega de responsabilitats en la gestió familiar, que solen recaure en esqueses femenines.

En definitiva, tots els indicis apunten cap a un procés de feminització de la pobresa durant la crisi. Tot i això les estadístiques sobre pobresa no mostren aquesta realitat. L'indicador de risc de pobresa a Catalunya, basat en el valor monetari —el més comú per analitzar la pobresa— mostra un augment de la taxa de pobresa masculina (2009-2013) i una evolució desigual en el cas de les dones. Així doncs, si ens basem únicament en aquest indicador, semblaria que al llarg de la crisi s'ha donat una convergència de l'empobriment entre homes i dones i, fins i tot, una reducció de la situació de pobresa en el col·lectiu femení, una situació que s'allunya molt de la realitat que vivim als nostres pobles i ciutats.

Com veurem, l'indicador de risc de pobresa ens mostra, de fet, com els homes formen part dels col·lectius més perjudicats pels efectes de la contracció del mercat laboral (ja que la crisi va afectar d'ínic sectors molt masculinitzats com el de la construcció) i per tant veuen augmentar el risc de caure en una situació de pobresa. No mostren però altres impactes en la població femenina com l'augment de la precarietat, del pes del treball de cura i reproducció, o l'increment de les desigualtats de gènere. Es tracta en aquest cas d'un indicador que limita la situació de pobresa a una visió molt reduïda, circumscrita a l'accés als recursos monetaris, i que parteix de la hipòtesi que a la llar els recursos es reparteixen de forma equitativa (ja que metodològicament no es calculen els recursos individuals, sinó els recursos disponibles a la llar). És, doncs, un indicador cec des d'una perspectiva de gènere i que, per tant, no serveix per descriure el procés de feminització de la pobresa.

En aquest sentit entenem que la majoria dels indicadors econòmics que s'utilitzen per il·lustrar l'impacte de la pobresa en homes i dones són inútils a l'hora de mesurar la feminització de la pobresa i l'augment de les desigualtats de gènere. A més, presenten un concepte de la pobresa pla i simplificat quan, de fet, es tracta d'un fenomen complex i multidimensional.

Una de les claus a l'hora de fer un anàlisi de la pobresa amb perspectiva de gènere és la definició del concepte de pobresa del qual partim. La pobresa s'identifica habitualment amb una manca d'accés a recursos econòmics, però aquests recursos són només monetaris? O es contempla també l'accés a recursos no monetaris ni comercialitzables o gratuïts, com els serveis públics? Si les rendes i el consum de béns i serveis no són les úniques vies d'integració i vida digna, no hem d'ampliar el concepte de pobresa? I si considerem la pobresa no com la manca de recursos econòmics sinó com la privació de benestar en un sentit molt més ampli i multidimensional? Llavors, què entenem per benestar? Què considerem com una privació determinant quan parlem de pobresa? La pobresa és un fet absolut o vinculat a un context determinat? Quin paper hi tenen les xarxes socials i familiars, fenòmens claus en els processos d'inclusió social, en la provisió/redistribució de recursos bàsics en cas d'escassetat i en les tasques de cura i reproducció? Com mesurem el pes d'aquestes xarxes dins els factors que poden portar algú a viure per sota el llindar de la pobresa? Qui marca i com aquest llindar de la pobresa? Aquest llindar correspon al d'un nivell de vida digna?

Aquestes qüestions, i moltes d'altres, posen sobre la taula la necessitat de seguir avançant en la conceptualització i la metodologia de mesura de la pobresa, ja que aquesta no només ens ajudarà a dibuixar amb més exactitud el problema i la seva evolució, sinó també a definir millor les polítiques públiques per fer-hi front. En aquest sentit és bàsic que a les qüestions plantejades hi introduïm una perspectiva de gènere. És la pobresa neutra des d'un punt de vista de gènere? La nostra hipòtesi és que no, i que per tant en el procés de conceptualització i mesura de la pobresa hem de tenir en compte aquelles qüestions que ens poden ajudar a identificar causalitats i impactes diferenciats entre homes i dones.

Aquest treball parteix de la hipòtesi que la metodologia i indicadors existents per mesurar els nivells de pobresa no són els adients per visibilitzar/fer visible/evidenciar la feminització de la pobresa, ja que no parteixen d'un concepte de pobresa amb perspectiva de gènere ni amb múltiples dimensions. Posarem sobre la taula propostes per ampliar aquesta mirada al fenomen de la pobresa per tal que, partint d'un concepte multidimensional d'aquest fenomen i a partir de l'ús d'indicadors i metodologies alternatives de mesura, puguem analitzar, des de la complexitat i el rigor, si estem davant d'un procés de feminització de la pobresa a Catalunya.

Per dur a terme aquesta tasca s'han elaborat tres anàlisis complementàries. La primera part d'aquest informe presenta una revisió exhaustiva de la literatura existent sobre el concepte de pobresa i de feminització de la pobresa, tant en el camp de la teoria social i econòmica, com dels informes i propostes d'indicadors d'institucions internacionals que s'han aproximat d'una manera o altra a aquesta qüestió. Aquesta primera aproximació teòrica es tanca amb una proposta d'indicadors que,

partint del caràcter multidimensional de la pobresa, ens podrien ajudar a aproximar-nos a aquest fenomen amb perspectiva de gènere. A més, dins aquest marc proposat, s'analitzen les variables que ofereix l'Enquesta de Condicions de Vida (l'enquesta de referència, no només a Catalunya sinó a tota Europa, quan s'analitza la pobresa), i que ens permetria una aproximació quantitativa a aquesta conceptualització multidimensional i amb perspectiva de gènere de la pobresa. Per dur a terme aquesta anàlisi recorrem a la darrera matriu de dades disponible, la de l'any 2015, que ofereix dades de renda corresponents a l'any anterior, és a dir el 2014. L'ús d'aquesta enquesta, a més de facilitar la comparabilitat amb altres països, també ens permetrà calcular de forma anual els indicadors proposats si així ho desitgem.

En la segona part d'aquest treball, de forma complementària a la reflexió anterior, es presenta una anàlisi de la pobresa amb perspectiva de gènere el 2015 amb els principals indicadors convencionals, contrastats en alguns casos amb l'indicador de pobresa (o baixa renda) en supòsit d'autonomia. Aquesta anàlisi comença amb una breu consideració metodològica per poder interpretar aquests indicadors sense biaixos androcèntrics. A continuació de l'anàlisi s'exposen els principals indicadors de pobresa i desigualtat econòmica el 2015 (com ja hem dit, amb dades de renda del 2014).

A la tercera part d'aquest informe es presenten els principals indicadors sobre desigualtat de gènere en l'ocupació. En aquest cas es prenen dades de les fonts estadístiques d'informació públiques més rellevants, més enllà de l'ECV (com ara l'EPA, per exemple). L'objectiu és abordar la relació entre pobresa, mercat de treball i gènere. S'analitzen els resultats d'aquests indicadors tot observant l'evolució durant la crisi econòmica, amb l'objectiu final de poder apuntar tendències sobre l'impacte de la crisi en la feminització de la pobresa a través de la modificació del mercat de treball.

Finalment, a banda d'unes conclusions generals, es realitza una llista de recomanacions que es poden extreure de l'anàlisi realitzada en aquesta recerca i que abasten tant el dret a una informació sense biaixos de gènere pel que fa a la pobresa, com els àmbits on l'actuació pública hauria d'incidir per modificar la tendència actual d'empitjorament de les condicions de vida de tota la població en general, i de les dones en particular.

Primera part

Cap a una noció multidimensional i amb perspectiva de gènere de la pobresa

1. De què parlem quan parlem de pobresa?

Per poder contrastar la hipòtesi que ens porta a pensar que estem patint un procés de feminització de la pobresa primer hem de saber de què parlem quan parlem de pobresa. Hem de ser conscients que la conceptualització de la pobresa ha patit una important evolució al llarg de les darreres dècades, i que encara avui coexisteixen diferents visions, definicions i eines metodològiques per mesurar-la.

Podem definir la pobresa com l'absència de recursos i capacitats suficients per cobrir les necessitats que ens permeten assolir un determinat nivell de benestar. Hi ha múltiples determinants o factors que condicionen la disposició d'aquests recursos i capacitats en una manera justa, per assolir una vida digna, en un context determinat.

Entenem doncs la pobresa com un fenomen multidimensional, determinat no només pels recursos disponibles sinó sobretot per les capacitats que les persones tenen per poder gestionar aquests recursos. Els llindars que indiquen si una persona és pobra o no, no vénen determinats per una quantitat de diners a disposició, sinó per si aquests recursos i la capacitat d'aconseguir-los o gestionar-los són suficients per assolir una vida digna. Aquests llindars varien d'una societat a una altra i d'un context a un altre, tot i que existeixin uns mínims absoluts que determinen la supervivència de la persona.

Aquesta definició, però, no és l'única ni la més generalitzada a l'hora de mesurar la pobresa. És important, per tant, fer una revisió de diferents visions i definicions al voltant del concepte de pobresa, amb l'objectiu d'analitzar si aquestes ens resulten d'utilitat per fer una anàlisi amb perspectiva de gènere.

A grans trets, podríem dividir el seu tractament en visions més lineals i quantitatives per un costat, i en visions més multidimensionals per l'altre. De les perspectives unidimensionals principalment centrades en la qüestió monetària (renda, ingressos o consum) s'ha passat al llarg de les darreres tres dècades a aproximacions més holístiques, amb les quals s'afegeixen a les privacions materials derivades d'un determinat nivell d'ingressos, renda o consum altres factors no materials, que poden anar des de la pròpia percepció subjectiva de la pobresa fins a les relacions de poder o la vulnerabilitat (Chant, S., 2003).

En aquest sentit, Cristina Sánchez distingeix també entre aquelles perspectives que focalitzen l'explicació de la realitat en el recompte dels individus —pobresa i exclusió social— i aquelles que busquen una explicació social a les diferències existents —desigualtat i estructura social (Sánchez, C., 2010). Aquesta evolució del concepte de la pobresa ha estat en bona mesura alimentada per la necessitat de trobar un concepte de pobresa que inclogui la perspectiva de gènere. Mentre els

conceptes unidimensionals dificulten aquesta perspectiva, l'aproximació al fenomen de la pobresa des d'una visió multidimensional facilita incorporar-hi les relacions de gènere.

El nivell de vida de què gaudeixen les persones en una societat, tant en termes relatius —en comparació amb altres individus d'una mateixa comunitat— com en termes absoluts —si gaudeixen de les necessitats bàsiques de la vida—, reflecteix si estan o no en situació de risc de pobresa. No obstant això, el concepte de pobresa s'entén de manera diferent en diferents contextos, i per tant no depèn només d'aquest «nivell de vida» que sovint s'identifica amb disponibilitat de recursos monetaris (Callander, Schofield, i Shrestha, 2012). Així, d'acord amb Wagle (2008) i Saunders (2005), hi ha tres enfocaments principals en la conceptualització de la pobresa: (i) el benestar econòmic, (ii) la capacitat i (iii) la inclusió social.

El concepte de **benestar econòmic** vincula la pobresa a la privació econòmica que, al seu torn, es relaciona amb els aspectes i els nivells de vida materials. Segons Wagle (2008) i Boulanger et al. (2009), la noció de benestar econòmic es refereix a la qualitat física de la vida o el benestar, per als quals el consum d'aliments o roba, el dret a l'habitatge i altres necessitats bàsiques —com ara tenir accés a una educació bàsica de qualitat o una atenció sanitària adequada i estar en bon estat de salut— són elements fonamentals. Per tant, la mesura perfecte de la pobresa en termes de benestar econòmic ha de ser una combinació no només dels ingressos, sinó també de la capacitat de consum i de l'accés a altres recursos que facilitin assolir el benestar.

L'enfocament de les **capacitats**, proposat fonamentalment per Amartya Sen (1993), amplia el concepte de pobresa incorporant qüestions més àmplies com la llibertat i el benestar (no només econòmic). La pobresa, segons Sen, s'entén com la privació de «capacitats» i «funcionaments»: «capacitats» són allò que una persona és capaç de fer o que li permet portar la vida que fa, i els «funcionaments» representen fites que una persona és capaç de realitzar. Més tard, Sen (2002) va modificar l'enfocament de les capacitats per relacionar-les amb les oportunitats i amb «l'aspecte del procediment de la llibertat». En aquest sentit, les oportunitats es corresponen amb la capacitat de fer que els resultats (accedir a un nivell determinat de benestar o llibertat) siguin realitzables, de forma que el procés de consecució dels resultats és valuós en si mateix. És a dir, no es considera només el fet que algú tingui cobertes les necessitats alimentàries, sinó si aquesta cobertura es fa en condicions, per exemple, d'autonomia o dependència.

Mentre que en el primer enfocament les persones pobres són les que no tenen suficients recursos (econòmics o no) per assolir un benestar social, i el segon enfocament inclou la perspectiva de les capacitats (si una persona disposa de les capacitats per aconseguir les fites de benestar), la tercera proposta contraposa pobresa i **inclusió social**. La persona pobra està en situació d'exclusió social, és a dir, en un estat o situació que es deriva del procés d'aïllament sistemàtic, el rebuig, la humiliació, la manca de suport social o la negació de la participació (Wagle, 2008).

Hagenaars i De Vós (1988) ens proposen altres categories, distingint entre tres tipus de pobresa:

- Absoluta (la pobresa és tenir menys d'un mínim absolut objectivament definit)
- Relativa (la pobresa és tenir menys que d'altres en la mateixa societat)
- Autopercebuda (la pobresa és sentir que no es té prou per sortir endavant)

Cada un d'aquests tipus té dues dimensions: **materials** i **no materials**.

La **pobresa absoluta** mesura la capacitat individual per proveir-se de les necessitats bàsiques, com alimentar-se adequadament, tenir un habitatge digne o estar en bon estat de salut (Boulanger et al., 2009). D'una banda, les mesures poden basar-se en indicadors no monetaris que descriuen la capacitat d'adquirir un nivell mínim de consum de calories d'aliments, una cistella mínima de béns de consum, un nivell de benestar individual o utilitat, com ara l'accés a una alimentació adequada, indumentària, habitatge i accés a l'atenció mèdica i dental necessària per viure una vida humil (Boulanger et al., 2009; Hagenaars i De Vós, 1988). D'altra banda, poden basar-se en indicadors monetaris, com ara les ràtios de despeses en aliments, costos fixos o el total de les despeses relacionades amb els ingressos (Hagenaars i De Vós 1988).

La **pobresa relativa** reflecteix l'estat de l'individu en comparació amb la situació d'altres persones. Aquesta categoria pot tenir una dimensió tant objectiva (els recursos disponibles respecte dels que estan disponibles en l'entorn) com subjectiva. Les persones es poden sentir pitjor, no perquè siguin pobres, sinó perquè són més pobres que altres persones. Les mesures relatives de la pobresa des d'una perspectiva subjectiva tenen una importància clau per mesurar el nivell de satisfacció material.

La **pobresa autopercebuda** es basa en les opinions personals d'una persona que dirà si es troba o no en una situació difícil (Betti et al., 2001). Aquesta mesura s'obté a través d'enquestes, en què els enquestats responen sobre el nivell mínim d'ingressos, el consum o el benestar necessari per mantenir una vida fora dels límits de pobresa, o en què se'ls fa relacionar el nivell de satisfacció amb els ingressos i el nivell de vida (Wagle, 2008). Depenent del tipus de definició de pobresa els indicadors triats seran diferents.

Resulta evident que la forma com definim «recursos» (si considerem únicament els econòmics o també altres recursos materials o no materials) o «benestar» determinarà la concreció d'aquestes dues definicions de pobresa, que no seran políticament neutres. Tal com ens recorda Sylvia Chant (2003), «la pobresa mai ha estat un concepte políticament neutral, ja que reflecteix les suposicions *a priori* d'aquell a qui s'està avaluant. En resum, la pobresa sempre ha estat oberta a diferents definicions, eines de mesura i maneres de representació».

El repte, a l'hora de conceptualitzar la pobresa per al seu estudi, és trobar no només una definició que respongui a la complexitat, multidimensionalitat i dimensió de gènere del problema, sinó definir eines, metodologies i indicadors observables i mesurables (ja siguin quantitativus o qualitativus) que ens permetin fer una anàlisi i seguiment adequats del problema.

1.1 Definicions institucionals

En el marc de les definicions centrades en la privació material (més unidimensionals) trobem la del Consell de les Comunitats Europees, de 1975, que definia les persones pobres com «els individus o famílies els recursos dels quals són tan escassos com per excloure'ls de la forma de vida mínimament acceptable de l'Estat membre en què viuen». La pobresa es mesura aquí en funció dels recursos disponibles a nivell individual o familiar en relació als recursos que de mitjana es disposa en l'entorn (Estat).

Podem comparar aquesta definició amb la que el Banc Mundial utilitzava l'any 2000, segons la qual «la pobresa és la privació pronunciada de benestar». Veiem com passem d'una definició centrada en els recursos a l'abast, a una nova visió que se centra en el que s'assoleix amb aquests recursos (i altres recursos no econòmics), és a dir, el benestar.

Com hem vist, el terme pobresa és un terme no neutral en l'àmbit polític. Alguns estats membres de la UE, principalment el Regne Unit i Alemanya, s'han oposat durant la dècada de 1990 al fet que la UE tingués un rol més actiu en la lluita contra la pobresa més enllà de coordinar la recerca en aquest àmbit. En canvi s'ha acceptat de forma majoritària a la UE el concepte d'exclusió social que va ser introduït en les polítiques socials a França el 1974 (Silver, 1994). En l'Estratègia Europa 2020 (EE2020), així com en l'actual discurs europeu, la pobresa continua vinculada a la noció d'exclusió social.

La Comissió Europea defineix l'exclusió social com «un procés mitjançant el qual certs individus són empesos fins al marge de la societat i no poden participar plenament en ella per causa de la seva pobresa o manca de competències bàsiques i d'oportunitats d'aprenentatge permanent, o com a resultat de la discriminació. Això els allunya del treball, els ingressos i les oportunitats d'educació, així com de les xarxes i activitats socials i comunitàries. Tenen poc accés al poder i als òrgans de presa de decisions i, per tant, se senten indefensos i incapaços de prendre el control sobre les decisions que afecten les seves vides dia a dia» (DIVERSOS AUTORS, 2013). El concepte d'exclusió social és doncs molt més mal·leable i camaleònic, ja que s'enfoca en la integració social, posant el focus en els individus no integrants en un ordre social establert. Permet així no fixar-se en aquells que tot i estar integrats no assolixen el llindar del que considerariem uns recursos i condicions mínimes per viure dignament.

En el discurs de la Declaració de Laeken de 2001, en què es va aprovar el Tractat de Lisboa, es va afegir al concepte de pobresa l'epítet «en risc de», que hi incorpora una anàlisi subjacent de la probabilitat de caure en la pobresa (com és habitual en la literatura sobre la vulnerabilitat d'una persona). El prefix està de fet motivat pel desacord polític de com el concepte complex i multi-dimensional de la pobresa hauria de traduir-se en un únic indicador (vegeu també Daly, 2010, que sosté que el terme «risc de pobresa» desestabilitza en realitat el sentit mateix de la pobresa).

1.2 Pobresa absoluta o relativa

En referència al debat de si la pobresa és relativa a la resta d'individus o absoluta, és a dir, una qualitat o condició que no depèn de la resta, Amartya Sen diu (1983) que, tot i que mesurar la pobresa en termes relatius ha estat útil, cal entendre la pobresa com un fet absolut. Sen aclareix que la pobresa és una privació respecte les pròpies capacitats per tal de satisfer les necessitats, i que això està relacionat amb una privació relativa pel que fa a mercaderies, ingressos i recursos.

Originalment, a l'Anglaterra de finals del segle XIX i principis del XX, els estudis de pobresa s'havien dut a terme observant variables absolutes per establir línies de pobresa, com valors nutricionals i altres requeriments semblants (Rowntree, 1899; Booth 1892-1897 i 1902-1903). Aquest tipus de variables van començar a ser qüestionades quan, a l'Anglaterra de la dècada de 1950, les estadístiques van començar a indicar que la pobresa gairebé havia desaparegut, quan en realitat, sense subsidis de l'estat a la gent pobre, les taxes de pobresa haguessin superat el 20%. Va ser en aquell moment que es va produir el canvi d'èmfasi cap a una mesura de la pobresa que fos relativista, desqualificant la totalitat de l'enfocament absolutista, en comptes de criticar-ne les variables per millorar-les. Peter Townsend (1962) va realitzar el primer estudi, en el qual establia una línia de la pobresa relativa a Gran Bretanya, situada un 40% per damunt del subsidi d'Assistència Nacional, mostrant així que 1 de cada 7 britànics estava per sota d'aquest llindar. Townsend (1979) va argumentar que les necessitats són determinades socialment. En aquest context afirmava que les necessitats vitals no són fixes, ja que depenen del lloc i del temps. Els canvis en la societat no permeten, per tant, establir un estàndard de «suficiència», de manera que segons ell el millor estàndard ha de derivar-se del fet de relacionar la «suficiència» a un llindar mig de renda.

Coincidim aquí amb les crítiques de Sen (1983) a la visió exposada per Townsend. En primer lloc, no és el mateix tenir «necessitats absolutes» (necessitats independents respecte altres persones) que «necessitats fixades en el temps» (que aquestes no variïn mai). La visió relativista diu que la pobresa consisteix a assolir «menys que els altres» (les necessitats depenen dels altres) en un moment del temps, cosa que no té res a veure amb la variació en el temps. El fet que les necessitats canviïn en el temps no serveix com a argument per decantar la balança per cap de les dues posicions, ni la relativista ni la absolutista. Com explica Sen, fins i tot en la visió absolutista de la pobresa, la línia de pobresa s'estableix com a funció d'algunes variables, i no hi ha motiu *a priori* perquè aquestes no variïn amb el temps.

Adam Smith va captar bé aquest matís quan discutia el concepte de coses necessàries al seu llibre *La riquesa de les nacions* (1776):

Per necessari entenc no només les mercaderies que són indispensablement necessàries per al manteniment de la vida, sinó tota aquella mercaderia que el costum d'una societat fa indispensable, i que per tant és indecent que fins i tot les persones més pobres en siguin privades. El costum, per exemple, ha fet que les sabates siguin una condició necessària de la

vida a Anglaterra i, per tant, fins i tot els més pobres de qualsevol sexe s'averonyirien d'aparèixer en públic sense.

La segona crítica de Sen se centra en el fet que no és el mateix assolir «relativament menys que els altres» que no assolir el suficient «per haver-se quedat despenjat dels altres» (haver quedat exclòs d'una forma o altra). Aquí el debat es fa més complicat, ja que observem que hi ha interdependència entre el que necessitem de forma absoluta i la posició relativa en la societat. Sen argumenta que voler una posició relativa en la societat per assolir unes necessitats absolutes no és el mateix que voler una posició relativa en la societat per tenir igual o més que una part de la societat. Per a l'estudi de la pobresa, segons Sen, i també per a Hirsch (1976), s'hauria d'entendre la diferència entre competir per assolir necessitats «en relació a la resta» i competir per una posició relativa socialment per, en última instància, assolir les necessitats pròpies sense tenir en compte què té la resta. En aquest cas, la posició social relativa seria un pas entremig, que no ens explicaria si les necessitats mínimes reals han estat satisfetes. L'anàlisi de la pobresa en termes de renda relativa no ens parlarà del nivell de pobresa, sinó de la posició relativa en la societat, la qual té una relació indirecta amb la pobresa.

Una prova que hi ha alguna cosa que no funciona en el rígid enfocament relativista és que és impossible eliminar-ne la pobresa. Com observen Fiegehen, Lansley i Smith, sempre hi haurà certs sectors de la societat que tinguin menys recursos econòmics i materials en termes relatius. Això és veu més clarament si apliquem la mesura generalitzada del llindar de pobresa, el 60% de la mitjana de l'ingrés de la població. En aquest cas la probabilitat d'eliminar la pobresa serà zero.

A més, aquesta metodologia de mesura planteja problemes captant la millora o l'empitjorament de les condicions de vida generalitzades i no permet, per tant, avaluar la qualitat de les polítiques específiques aplicades per combatre la pobresa. Si apliquem una mesura de pobresa basada en una línia flotant, fixada com en l'actualitat en el 60% de la mitjana, una disminució del benestar de totes les persones pobres o de tota la societat es veurà amagat per un descens de la línia de pobresa. Tampoc permetria, per exemple, afirmar que en el cas d'una catàstrofe com la guerra o la fam, una societat sencera és pobra, encara que estigui passant gana de forma generalitzada (Sen, 1981). Segons Sen, per tant, en el procés de refinar el concepte de pobresa des dels primers estudis de Booth i Rowntree, el concepte ha estat substituït totalment pel de desigualtat.

Per altra banda, el fet que el llindar relatiu de rendes que defineix la pobresa sigui establert de forma política fa que la definició reflecteixi una sèrie de consideracions que van molt més enllà de l'intent de definir el llindar de la pobresa (Sen, 1981). Per exemple, aquest llindar polític reflectirà el que és possible políticament, a més d'altres pressions polític-socials i econòmiques.

Des d'una altra perspectiva, la mètrica monetària de la pobresa no considera generalment el patrimoni acumulat (o de partida, és a dir, heretat), i tampoc té en compte la distribució interna dels recursos d'una mateixa llar, que acostuma a ser desigual en funció del gènere i l'edat.

Amaya Pérez Orozco enriqueix el debat sobre pobresa absoluta o relativa introduint-hi la perspectiva de gènere. Tot i això la seva conceptualització de la pobresa en termes absoluts i relatius és diferent a la de Sen. Ho explica de forma senzilla: «La pobresa absoluta es refereix a la incapacitat de les persones de satisfer les necessitats de supervivència bàsiques. La pobresa relativa es relaciona amb la incapacitat de dur un nivell de vida conforme al de la societat en què viu, és a dir, de cobrir les necessitats que, sense estar relacionades amb la supervivència, s'estableixen com a normals/bàsiques en una societat determinada. En tots dos casos, a més de poder parlar de les configuracions multi-dimensional i relacional de la pobresa, s'ha d'atendre la seva dimensió subjectiva» (Pérez Orozco, A., 2003).

La perspectiva de capacitats que desenvolupa Sen reconeix de per si la diversitat humana, d'acord amb una crítica de les aproximacions a la pobresa o la desigualtat que parteixen de la hipòtesi que totes les persones tenen les mateixes funcions o són influenciades de la mateixa manera o al mateix nivell per les mateixes característiques personals, socials i ambientals, sense importar la raça, edat, orientació sexual, localització geogràfica o el gènere.

Segons la definició de Pérez Orozco, la pobresa absoluta és la mateixa per a tothom, pel fet de ser éssers humans, i es refereix a la capacitat d'accedir i gaudir els recursos per cobrir aquestes necessitats bàsiques (tot i que no defineix quines són aquestes necessitats bàsiques absolutes). Més enllà d'aquesta pobresa absoluta existeix una pobresa relativa, que es defineix en funció del context, i que es dona quan no es satisfan un seguit de necessitats relatives, però no essencials per viure. Aquestes necessitats relatives varien segons Pérez Orozco d'un context a un altre. Però, com es defineixen aquestes necessitats no essencials? Hi ha diverses aproximacions a les definicions de les necessitats humanes que ens ajuden a abordar aquesta qüestió.

1.3 Necessitats humanes i benestar

Sen sosté que les necessitats humanes —i les capacitats necessàries per a satisfer-les— són absolutes (per utilitzar una paraula més entenedora podríem dir «naturals»), mentre que les mercaderies que es necessiten per desenvolupar les necessitats són relatives i depenen de cada societat o context. Segons aquesta definició es podria entendre que totes les necessitats humanes estan ancorades bàsicament en els nostres condicionants universals com a éssers humans, però la capacitat i la forma de satisfer aquestes necessitats tindrà múltiples formes i dependrà de l'organització social.

Un bon exemple d'aquest tipus d'enfocament és el de Manfred A. Max Neef, que descriu les necessitats a partir del concepte de desenvolupament humà i exposa com aquestes necessitats són satisfetes des de diferents categories que ell anomena «existencials», com la de ser, tenir, fer i estar. En aquest sentit Max Neef ens proposa un ambiciós quadre de necessitats i satisfaccions que, segons ell, són claus per assolir el benestar en el context d'un desenvolupament a escala humana.

La de Max Neef és una classificació massa exhaustiva per sintetitzar en indicadors estadístics, però ens dóna una bona aproximació de les múltiples dimensions de les necessitats humanes i de les capacitats i recursos necessaris per poder-les satisfer.

1.4 Pobresa i poder: la importància del control dels recursos

En relació a la conceptualització de la pobresa al voltant de la capacitat o no de cobrir un seguit de necessitats, la pobresa s'ha conceptualitzat també com l'absència o deprivació del benestar suficient per viure.

El benestar va més enllà del fet de tenir un seguit de necessitats cobertes, i implica també disposar de la capacitat de control sobre els recursos per cobrir aquestes necessitats, de manera que les persones disposem de major benestar si tenim un major control sobre els recursos (materials i no materials). L'atenció se centra no només en si les llars o individus tenen prou recursos per satisfer les seves necessitats, sinó en la capacitat d'utilitzar aquests recursos per obtenir un determinat tipus de bé de consum o assolir unes certes fites de benestar.

Sen (1987), com ja hem dit, sosté que la pobresa sorgeix quan les persones no tenen capacitats essencials. A més, relaciona aquesta falta d'accés als recursos amb la desigualtat, és a dir, amb les diferents possibilitats socials d'accedir a aquestes capacitats que permetran disposar dels recursos necessaris per assolir el benestar. No es tracta doncs de mesurar recursos per identificar les situacions de pobresa, sinó d'abordar la desigualtat en l'accés a les capacitats com a principal factor explicatiu de la pobresa. En aquest sentit, la llibertat per assolir les fites de benestar pren una rellevància central (i per tant també la dicotomia entre dependència i autonomia envers els recursos i capacitats), ja que és un dels àmbits on, especialment des de la perspectiva de gènere, trobem més desigualtat.

L'aportació de Sen resulta clau per a una mirada feminista al fenomen de la pobresa. Ingrid Robenys destaca que l'aproximació a la pobresa des de la perspectiva de les capacitats permet una anàlisi amb perspectiva de gènere, ja que entre d'altres reconeix la importància de les relacions de poder, i el fet que la distribució de la propietat i el control dels recursos en el si, per exemple, de la llar, no té per què ser equitativa. Mentre l'aproximació a la pobresa des d'un punt de vista dels recursos disponibles ignora aquestes relacions de poder (bàsiques des d'una perspectiva de gènere per entendre les desigualtats), la perspectiva de les capacitats de Sen ajuda a abordar el desigual grau de repartiment d'aquests recursos a la llar. Així mateix, Sen aposta per un abordatge individual i no de llar a l'hora d'estudiar i mesurar la pobresa, qüestió que facilita també un abordatge des d'una perspectiva de gènere.

En aquest sentit des de l'economia feminista es reconeix l'aportació d'Amartya Sen a la conceptualització de la pobresa amb una perspectiva de gènere. Algunes pensen que la proposta de Sen és massa determinista de les normes legals i morals. Des d'aquesta perspectiva es considera que

els individus (i les dones en especial) tindran limitades les seves capacitats en funció de les normes legals i morals de l'entorn, ignorant la possibilitat d'una posició de contestació o reformulació d'aquesta realitat. «Des d'una perspectiva de gènere s'ha repensat el paper de les dones [envers la pobresa] com a subjectes coneixedors i actius, i no tant com a víctimes o objectes de llàstima» (Jackson, 1998).

1.5 Pobresa i desigualtat

La desigualtat se centra en la distribució d'atributs, com l'ingrés o el consum, a través de la tota la població. Però com hem vist en el cas de l'aproximació que fa Amartya Sen, la desigualtat també pot referir-se a l'accés a les capacitats. Per una banda, la desigualtat en el control dels recursos genera desigualtats en les capacitats i les funcionalitats. Però al mateix temps la desigualtat en les capacitats i funcionalitats genera diferències en l'accés als recursos.

En el context de l'anàlisi de la pobresa, la desigualtat requereix un examen particular si acceptem la premissa sota la qual el benestar de les persones no depèn només de cobrir unes necessitats bàsiques absolutes, sinó també de la seva posició d'accés a recursos o capacitats diversos en relació amb altres individus d'una mateixa societat. Les diferències entre aquests individus d'una societat respecte a l'accés a capacitats i recursos, generarà desigualtat en les fites (el que són capaços d'assolir) i en la possibilitat de viure en situació o risc de pobresa.

1.6 Pobresa i vulnerabilitat

La vulnerabilitat es defineix com el risc de caure en la pobresa en un futur, encara que la persona no sigui necessàriament pobra ara. La vulnerabilitat sovint s'associa als efectes d'un «xoc», com una sequera, una caiguda dels preus agrícoles o una crisi financera. La vulnerabilitat és una dimensió clau de benestar, ja que afecta la conducta individual en relació a la inversió o l'estalvi, els patrons de producció, el consum i les estratègies de supervivència, i en termes de la percepció de la pròpia situació. La qüestió de la vulnerabilitat és també important en relació a la introducció d'una perspectiva de gènere, ja que les anàlisis de pobresa amaguen sovint la vulnerabilitat de les dones en cas de viudetat, divorci o separació, fins i tot en el cas d'anàlisis realitzades des del punt de vista individual (no de llar) o multidimensional. Així, la vulnerabilitat inclou el risc d'esdevenir pobre com a resultat no només d'un fenomen o crisi natural o financera, sinó també de caràcter social. En aquest sentit la vulnerabilitat està relacionada amb la inseguretat, la manca d'autonomia i de capacitats de defensar-se en situacions de crisi.

2. La pobresa com a fet multidimensional

Com dèiem, en les últimes tres dècades, i a partir en bona mesura de les aportacions de Sen al debat sobre la pobresa, hi ha hagut una tendència perceptible cap a enfocaments de la pobresa més holítics. Això ha implicat un canvi des d'un enfocament estàtic sobre els ingressos i el consum, al reconeixement de la pobresa com un fenomen multidimensional, que, a més dels aspectes de «privació física», abasta els factors no materials que pertanyen a la «privació social», com l'autoestima, el respecte, el poder i la vulnerabilitat. La mirada feminista i d'autores que han abordat la perspectiva de gènere en la definició del concepte de pobresa ha tingut un paper molt destacat en aquesta perspectiva multidimensional.

Tot i l'abordatge de la pobresa com un concepte complex, aquesta es segueix mesurant habitualment comparant els ingressos, recursos monetaris disponibles (renda) o el consum dels individus o llars, amb un llinar definit per sota del qual es considera que les persones són pobres. Coincidim amb el fet que aquesta no pot ser la única aproximació, i que quan parlem de pobresa hem d'incloure-hi la dimensió econòmica, és a dir, de disponibilitat d'ingressos, renda o consum.

L'aproximació a la pobresa a partir de les capacitats no es limita als mecanismes de mercat, sinó que aborda el ser i el fer de les persones tant en els espais de mercat com en els no monetaris. Això és especialment important des d'un punt de vista de l'economia feminista, que reclama una major atenció als processos, capacitats i recursos que resulten o s'obtenen fora de l'economia de mercat.

Amaya Pérez Orozco ens diu que si bé la pobresa econòmica fa referència a l'accés a béns i serveis necessaris per a la satisfacció de les necessitats humanes, se n'ha de se'n realitzar. Insisteix a més que la pobresa econòmica no és només una manca d'ingressos o recursos monetaris, sinó que també implica la relació amb altres béns i serveis. L'accés a aquests recursos es pot donar a partir de tres àmbits: el mercat, l'estat (serveis públics a nivell estatal, supraestatal o subestatal) i la pròpia llar (i altres treballs comunitaris).

Belzunegui i Brunet (2009) ens parlen de la pobresa com a fet multidimensional, en el qual hi ha una dimensió econòmica, relacional, simbòlica, cultural i política. Això vol dir que més enllà de les condicions econòmiques, altres condicions socials són claus: carències materials (ingressos, renda, consum i altres béns materials no monetaris) i no material (salut, debilitat social, marginació, exclusió, manca d'informació, formació, drets ciutadans i polítics o possibilitat d'exercir-los, participació en mecanismes de redistribució, fragilitat de relacions socials, etc.).

Des d'aquesta perspectiva multidimensional per analitzar les dinàmiques al voltant de la pobresa haurem de mesurar no només si els individus/llars tenen suficients ingressos per cobrir les necessitats materials, sinó també si tenen accés a l'educació, mala salut, inseguretat o baixa autoestima, una sensació d'impotència o absència de drets com la llibertat d'expressió.

Davant la dificultat de trobar una metodologia que pugui sintetitzar en un sol indicador aquesta complexitat i diversitat de factors i determinants, es posa sobre la taula la necessitat d'abordar la pobresa a partir d'una anàlisi dimensió a dimensió. La qüestió rau en les dimensions triades i els indicadors escollits per definir-les, així com en el pes que es dóna a cada dimensió i a cada indicador en el «panell» final.

Aquestes qüestions no només afecten la problemàtica de la conceptualització i mesura de la pobresa, sinó que també tenen un impacte sobre el disseny de les polítiques públiques. Com afirmen Stiglitz, Sen i Fitoussi, «el que mesurem afecta el que fem; i si les nostres metodologies de mesura són errònies, les decisions poden ser distorsionades». Si bé podem assegurar que les polítiques públiques per millorar els ingressos poden ajudar a reduir la pobresa, també hem de tenir en compte mesures de potenciació i capaciació de les persones en situació de pobresa, la protecció davant de riscos o debilitats específiques, l'abordatge de la disponibilitat suficient d'escoles o de la qualitat de serveis de salut, així com del nivell de participació en les dinàmiques polítiques o les dinàmiques socials.

En l'informe realitzat per Amartya Sen juntament amb Joseph Stiglitz i Jean Paul Fitoussi «Mesura del desenvolupament econòmic i el progrés social» (2010) s'intenta identificar un seguit de factors que afectaran el benestar i, per tant, la pobresa, apuntant la multidimensionalitat d'aquesta. Els factors a tenir en compte serien:

- Estàndards materials de condicions de vida (renda, consum i ingressos)
- Salut
- Educació
- Activitats personals, incloent-hi el treball
- Veu política i governament
- Connexions i relacions socials
- Medi ambient (condicions presents i futures)
- Inseguretat, de naturalesa econòmica i física

El Fons de Població de Nacions Unides (UNPFA) insisteix per exemple en la importància de les capacitats en relació a l'assoliment de benestar i, per tant, en relació a la pobresa. «La salut, l'educació, les relacions de gènere o el grau d'inclusió social són factors que promouen o disminueixen el benestar i ajuden a determinar la prevalença de la pobresa. Escapar de la pobresa dependrà de la millora de les capacitats personals per així incrementar l'accés a una varietat de recursos, institucions i mecanismes de suport» (UNPFA, 2002). El focus se centra no només en el que els pobres tenen, sinó també en allò a què aspiren i en com fan ús dels recursos per arribar-hi. Des d'aquesta perspectiva la manca de recursos està íntimament relacionada amb la manca de capacitat i de possibilitat de triar:

Les persones pobres senten extremadament la seva manca de poder i la seva inseguretat, la seva vulnerabilitat i manca de dignitat. Més que prendre les seves pròpies decisions, estan subjectes a les decisions d'altres en gairebé tots els aspectes de les seves vides. La manca d'educació o de capacitats tècniques els impossibiliten avançar. Una salut pobre pot significar un treball erràtic i mal pagat. La pobresa els impedeix assolir els mitjans per escapar de la pobresa. (UNFPA, 2002)

Com veurem a continuació, també el PNUD (Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament) reconeix que la proposta de Sen sobre la perspectiva de les capacitats constitueix la base analítica per a la conceptualització dels Informes de Desenvolupament Humà del PNUD i del seu Índex de Desenvolupament Humà. «El Concepte de Desenvolupament Humà i Sostenible s'ha desenvolupat sobre un concepte de pobresa que representa l'absència d'algunes capacitats bàsiques per funcionar. Funcionalitats que, alhora, representen els "fer i estar" d'una persona». Per al PNUD, la perspectiva de les capacitats reconcilia de fet les nocions de pobresa absoluta i relativa, ja que «la relativa privació en ingressos i béns pot dur a una absoluta privació en capacitats mínimes» (Cagatay, 1998).

2.1 Indicadors multidimensionals sobre pobresa o exclusió social

Durant la dècada de 1990 la CEPAL descrivia la pobresa com «una síndrome situacional en què s'associen el baix consum, la desnutrició, les precàries condicions d'habitatge, els baixos nivells d'educació, les males condicions sanitàries, una inserció inestable en l'aparell productiu, actituds d'apatia i desesperança, poca participació en els mecanismes d'integració social i potser l'adscripció a una escala particular de valors, diferenciada d'alguna forma de la de la resta de la societat» (Arriagada, 2003). Les múltiples dimensions de la pobresa a les quals al·ludeix aquesta definició, una mica *sui generis*, tenen a veure amb aspectes relatius a l'alimentació, l'habitatge, l'educació, la salut, la inserció en el mercat laboral, la participació social i dimensions de caràcter subjectiu i simbòlic.

2.1.1 Índex de Desenvolupament Humà

Seguint en aquesta línia el Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) va desenvolupar també a la dècada de 1990 l'Índex de Desenvolupament Humà (IDH), per tractar de cridar l'atenció sobre la necessitat d'ampliar la mirada amb què s'avaluaven (i encara s'avaluen) els processos de desenvolupament, més enllà del progrés material. L'IDH incorpora variables d'educació i esperança de vida, a més de l'ingrés, per elaborar un rànquing de països segons el seu nivell de desenvolupament humà.

L'IDH va ser creat per emfatitzar que les persones i les seves capacitats haurien de ser el criteri per valorar el desenvolupament d'un país, no només el creixement econòmic. L'IDH es pot utilitzar per definir polítiques públiques a nivell nacional, preguntant-se com dos països amb el mateix nivell de renda per càpita tenen diferents resultats a nivell de desenvolupament humà (...). L'IDH és una mesura sintètica de l'assoliment mitjà en

dimensions clau del desenvolupament humà: una vida llarga i saludable, tenir coneixement i tenir un nivell de vida decent (...). La dimensió de salut es valora a partir de l'esperança de vida en néixer; l'educació es mesura d'acord amb als anys d'escolarització dels adults a partir de vint-i-cinc anys i dels anys esperats d'escolarització dels infants entrant en edat escolar. El nivell de vida es mesura per la renda per càpita (...). L'IDH simplifica i captura només una part del desenvolupament humà. No reflecteix desigualtats, pobresa, seguretat humana, empoderament, etc. (PNUD, www.unpd.org)

Tal i com es reconeix des del PNUD, aquest indicador, tot i que aborda diverses dimensions (del desenvolupament d'un país, que no és aplicable a nivell individual per definir si una persona és pobra), resulta insuficient, i des de diferents àmbits s'ha treballat per elaborar metodologies i indicadors que puguin copsar de forma més comprensiva la multidimensionalitat de la pobresa.

2.1.2 Índex de Pobresa Multidimensional

La Iniciativa d'Oxford per al Desenvolupament Humà i la Reducció de la Pobresa (OPHI), vinculada a la Universitat d'Oxford, és un dels organismes que ha treballat en el tema, generant diferents propostes. Un dels punts d'inflexió és el desenvolupament per part de l'OPHI, a partir del 2010, del MPI o «Multidimensional Poverty Index».

L'índex MPI Global va ser desenvolupat per Sabina Alkire i James Foster, en el marc de l'OPHI, com a encàrrec del PNUD per complementar el seu Informe de Desenvolupament Humà. Parteix de les tres dimensions de l'IDH (renda, esperança de vida i educació) i les transforma en tres noves dimensions (educació, salut i nivell de vida) que es defineixen a partir de deu indicadors. La metodologia Alkire-Foster assigna diferent pes i punts de tall per als indicadors segons cada context, de manera que es creen mesures específiques per a diferents societats i situacions. El MPI aporta a més dos components o lectures: incidència (el percentatge de gent que es considera pobra) i intensitat (el percentatge mitjà d'indicadors en què els pobres mostren privació). El MPI és el resultat de la combinació dels dos components.

Les Nacions Unides assumeixen aquesta proposta com a pròpia a partir del 2010 i realitzen mesures arreu del món «en desenvolupament» des d'aleshores. «L'UN-MPI és un índex de pobresa multidimensional a països en desenvolupament. Aquest mostra el número de persones que són multidimensionalment pobres (persones que pateixen deprivacions en al menys el 33% dels indicadors de pobresa mesurats) i el número de deprivacions amb què les persones pobres es troben típicament. L'UN-MPI reflecteix deprivacions en serveis molt bàsics i funcionalitats humanes principals» (OPHI, 2015). Com dèiem, el MPI s'estructura en tres dimensions (educació, salut i nivell de vida) i deu indicadors, de manera que una persona és identificada com a multidimensionalment pobra si pateix privació en una tercera part dels indicadors de la taula següent:

Taula 1. Dimensions, indicadors, llindars de privació i pesos del MPI

Dimensió	Indicador	Hi ha privació si...	Pes relatiu
Educació	Anys d'escolarització	Cap membre de la llar amb una edat igual o superior als 10 anys ha completat cinc anys d'escolarització	1/6
	Assistència a l'escola per part dels infants	Qualsevol infant en edat escolar no assisteix a l'escola fins a l'edat en que hauria de completar la ESO	1/6
Salut	Mortalitat infantil	Qualsevol infant ha mort a la llar en els darrers cinc anys	1/6
	Nutrició	Qualsevol adult o infant del qual hi hagi informació nutricional està malnodrit.	1/6
Nivell de vida	Electricitat	La llar no té electricitat	1/18
	Sanejament	Les infraestructures de sanejament de la llar no s'han millorat, o s'han millorat però es comparteixen amb altres llars	1/18
	Aigua potable	La llar no té accés a aigua potable o aquesta està a més de 30 minuts de distància (anada i tornada)	1/18
	Paviment	La llar té el terra fet de residus, sorra o fang	1/18
	Energia per cuinar	A la llar es cuina amb excrements, fusta o carbó	1/18
	Actius	La llar no posseeix més d'una ràdio, televisió, telèfon, bicicleta, motocicleta o nevera i no posseeixen un cotxe o camió	1/18

Font: OPHI, 2015

A partir d'aquesta metodologia s'han desenvolupat diferents mesures arreu del món adaptades als contextos socials i econòmics i als moments. En aquest sentit, i en el marc de l'estratègia Europa 2020 desenvolupada i aprovada pel Consell Europeu el juny del 2010, la Unió Europea adopta un indicador basat en la proposta del MPI, adreçat a mesurar els nivells d'integració social (o vist altrament, els nivells de risc de pobresa o exclusió social).

2.1.3 Taxa de Risc de Pobresa o Exclusió social (taxa AROPE)

En la mateixa definició que dóna l'Institut Nacional d'Estadística (l'encarregat d'aplicar aquesta metodologia a l'Estat espanyol) «el concepte de risc de pobresa o exclusió social s'amplia per considerar no només els termes monetaris (nivell de renda), sinó —utilitzant un concepte multidimensional— per definir la pobresa o exclusió social que incorpora els tres subindicadors següents: taxa de risc de pobresa després de transferències socials; carència material severa de béns; llars que presenten molt baixa intensitat laboral». Aquesta metodologia resulta en el que es

coneix com a taxa AROPE (persones en Risc de Pobresa o Exclusió social, per les seves sigles en anglès: *At Risk of Poverty and/or Exclusion*). Com que es tracta d'un indicador harmonitzat a nivell europeu permet fer comparacions entre països i s'utilitza habitualment com a complement de la mesura de pobresa monetària (persones per sota del 60% de la mitjana de renda a un país o regió determinada).

Reproduïm a continuació l'explicació de la taxa AROPE que dóna l'INE:

Segons l'estratègia Europa 2020 es considera en risc de pobresa o exclusió social la població que es troba en alguna de les tres situacions que es defineixen a continuació: persones que viuen amb baixos ingressos (60% de la mitjana de l'ingrés equivalent o per unitat de consum); persones que pateixen privació material severa (4 dels 9 ítems definits); persones que viuen en llars amb una intensitat d'ocupació molt baixa (per sota del 20%). En cas d'estar incloses en dues o tres condicions, les persones es comptabilitzen només una vegada.

— Persones en risc de pobresa després de transferències socials: persones amb ingressos inferiors al 60% de la renda mitjana disponible equivalent (després de transferències socials). Els ingressos corresponen sempre a l'any anterior al de l'enquesta.

— Mancança material severa: és la proporció de la població que viu en llars que tenen quatre o menys de quatre dels nou conceptes següents:

- 1) No tenir retards en el pagament del lloguer, hipoteca, rebuts relacionats amb l'habitatge o compres a terminis
- 2) Mantenir l'habitatge amb una temperatura adequada durant els mesos freds
- 3) Fer front a despeses imprevistes
- 4) Un dinar de carn, pollastre o peix cada dos dies
- 5) Anar de vacances fora de casa, almenys una setmana a l'any
- 6) Un cotxe
- 7) Una rentadora
- 8) Una televisió en color
- 9) Un telèfon

— Persones que viuen en llars amb molt baixa intensitat de treball: persones de 0 a 59 anys que viuen en llars en què els seus membres en edat de treballar ho van fer a menys del 20% del seu potencial total de treball en l'any anterior al de l'entrevista (període de referència dels ingressos). Es calcula el nombre de mesos en què els membres de la llar han estat treballant durant l'any de referència i, d'altra banda, el total de mesos en què teòricament aquests mateixos membres podrien haver treballat. Es calcula la ràtio i es determina si és inferior al 20%.

A tall "exemple d'aquest indicador, en una llar amb dos adults en què només treballa un adult a jornada completa, la intensitat de treball seria del 50%; si treballen tots dos a jornada completa la intensitat seria del 100%; si un dels adults treballa a mitja jornada i l'altre a jornada completa, la intensitat de treball seria del 75%.

Les dades estadístiques per elaborar la taxa AROPE es recullen arreu de la UE a través d'una enquesta de condicions de vida, la metodologia i qüestions de la qual es fixen des d'Eurostat (són iguals per a tots els països de la UE).

2.1.4 Altres aproximacions a la multidimensionalitat

El propi OPHI mira d'anar més enllà de l'indicador desenvolupat i el 2015 publica per encàrrec de la CAF (Banc de Desenvolupament de l'Amèrica Llatina) l'informe «Las dimensiones faltantes en la medición de la pobreza», que parteix d'una lectura crítica de les metodologies existents per abordar tota la complexitat de la multidimensionalitat del problema.

Per l'OPHI les mesures existents estan «escassament correlacionades amb un conjunt de dimensions importants de la vida, com el benestar emocional, l'empoderament, la llibertat política, les relacions socials i comunitàries, la desigualtat, les condicions laborals, l'oci, l'estabilitat política i econòmica o el medi ambient» (OPHI/CAF, 2015). En aquest sentit l'OPHI identifica sis dimensions no presents en els estudis de pobresa:

Taula 2. Sis dimensions absents en els estudis de pobresa segons OPHI

Dimensió	Pobresa en aquesta dimensió
1. Empoderament i agència	Actuar sota pressió o obligació, no poder ser un mateix
2. Seguretat física	Ser víctima de robatori a la propietat, violència física o mort
3. Capacitat d'anar per la vida sense sentir vergonya	Estigma de la pobresa, discriminació, humiliació, manca de dignitat, discriminació
4. Qualitat del treball	Informalitat, males condicions en el lloc de treball, subocupació
5. Connectivitat social	Aïllament social, manca de xarxes de protecció, contactes socials, soledat
6. Benestar psicològic i subjectiu	Manca de significat en la vida, anomia, insatisfacció

Font: OPHI/CAF, 2015

Moltes d'aquestes definicions i metodologies que aborden la multidimensionalitat de la pobresa han estat elaborades pensant en els països empobrits i focalitzant la seva atenció en aspectes com la ingesta d'aliments, l'accés a la salut, a l'educació i a l'habitatge, o els nivells d'ingressos que prenen una rellevància especial.

Per Natalia Rosetti, mentre el concepte de pobresa se segueix utilitzant com a sinònim de manca de recursos monetaris per subsistir (tot i que ja hem vist que autors com Amartya Sen fan referència a la pobresa com un fenomen més multidimensional), el concepte d'exclusió social és més adient per

copsar «processos i situacions de desavantatge social que irrompen en les societats capitalistes avançades afectant un nombre creixent de persones» (Rosetti, 2016). La pobresa fa referència, segons Rosetti, a un fenomen estàtic, que no permet comprendre els processos que generen empobriment i privacions, i el focus en l'aspecte distributiu i individual no afavoreix la mirada de gènere (especialment en metodologies basades en llars i no en individus). Per Rosetti, «el fenomen de l'exclusió social té un caràcter multidimensional i dinàmic que les quantificacions sobre la pobresa no poden abordar» (Rosetti, 2011). Rosetti utilitza la operacionalització del concepte d'exclusió realitzada des de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP), que ha identificat vuit àmbits d'exclusió, corresponents a diferents dimensions vitals de les persones, i que es concreten en l'accés a determinats recursos i oportunitats:

Taula 3. Àmbits i dimensions d'exclusió segons l'IGOP

Àmbits d'exclusió	Concreció
Econòmic	Renda
Laboral	Accés al mercat laboral Condicions laborals
Formatiu	Accés al sistema educatiu Capital formatiu
Socio-sanitari	Morbiditat
Habitacional	Accessibilitat Condicions dels habitatges
Relacional	Xarxes familiars Xarxes socials
Comunitari - polític	Ciutadania Participació
Espai - Territorial	Físic Socio-espacial Econòmic

Font: Rosetti, 2016

En tot cas, les característiques que Rosetti atorga al concepte d'exclusió social (multidimensional, relatiu i dinàmic) les podem assignar a un concepte de pobresa pensat des d'una perspectiva de gènere.

3. De la feminització de la pobresa a la pobresa amb perspectiva de gènere

3.1 La idea de la feminització de la pobresa

Des de la dècada de 1970 es comença a qüestionar la ceguesa de gènere de les metodologies de mesura, anàlisi i polítiques públiques convencionals al voltant de la pobresa. Aquesta crítica de manca de perspectiva de gènere és encara vigent avui dia respecte de les metodologies abans esmentades.

La necessitat de dotar de perspectiva de gènere les anàlisis de la pobresa es fonamenta en el fet que «les experiències de la pobresa i l'exclusió estan travessades per les desigualtats que es produeixen entre homes i dones» (Rosetti, 2016). Aquest caràcter clarament no neutral de la pobresa es deu a múltiples causes o determinants, la més evident de les quals és la diferència de capacitats que es deriven d'un desigual accés als recursos. Segons Amaya Pérez Orozco, aquest accés als recursos és desigual: «En els tres àmbits fonamentals —llar, mercat i estat— existeix un accés diferenciat per gènere. Així, les dones tenen un menor accés als recursos comprats al mercat degut als seus menors ingressos provinents del treball remunerat o de prestacions públiques» (Pérez Orozco, 2003).

Per Rosetti, aquesta desigualtat de gènere, que també es dona en l'esfera de la pobresa i l'exclusió social, és consubstancial no només al sistema patriarcal, sinó al sistema econòmic capitalista.

El paradigma capitalista atorga una centralitat casi absoluta a l'economia de mercat, transformant la mà d'obra en un recurs més que es mercantilitza. La seva dinàmica d'acumulació consisteix en intentar colonitzar totes les esferes de la vida: si l'explotació laboral és un dels seus grans motors, la desigualtat és una de les conseqüències directes de la seva acció i al mateix temps la seva font d'existència. Per altra banda, el paradigma patriarcal atribueix valors desiguals a les aportacions de dones i homes, considerant de forma diferenciada els treballs necessaris perquè una societat pugui subsistir. Mentre s'amaga i es menysté el treball reproductiu i de cura, predominantment fet per dones, el treball remunerat és l'únic que és valorat i que atorga "sentit vital" i inclusió social a les persones. (Rosetti, 2016)

És important destacar que el treball en les anàlisis i mesures de pobresa amb perspectiva de gènere juga un paper central en el reconeixement de la pobresa com un concepte i una dinàmica multidimensional, i en el desenvolupament de metodologies de mesura en aquest sentit, però aquestes no acaben de trobar la fórmula per reflectir de forma adequada les diferents implicacions de gènere del fenomen de la pobresa.

En aquest sentit sorgeix el concepte de feminització de la pobresa, al voltant del qual existeixen dues aproximacions força diferenciades:

- En primer lloc s'aborda la feminització de la pobresa com la constatació de la major incidència de la pobresa en les dones que en els homes, o del fet que la pobresa de les dones és més severa que la dels homes. Des d'aquesta perspectiva sovint es fa referència a un procés de «feminització de la pobresa» com una dinàmica per la qual la pobresa entre les dones augmenta més o amb més intensitat que entre els homes (evolució de la pobresa femenina respecte de la masculina).
- Enfront d'aquesta hi ha una segona perspectiva que analitza la relació entre el procés d'empobriment i el gènere, és a dir, constata que una part de la pobresa de les dones està condicionada pel gènere (independentment de si el seu grau o nivell d'incidència és major o menor que en els cas dels homes, es posa l'èmfasi en les causes o condicionants d'aquesta pobresa i la vinculació d'aquestes amb les relacions de gènere). L'experiència de la pobresa i l'exclusió està condicionada per les identitats de gènere, la qual cosa té relació amb la divisió sexual del treball i les condicions diferenciades de treball entre homes i dones.

Segons l'informe FOESSA 2014 (*La pobreza en España desde una perspectiva de género*) la majoria dels estudis sobre aquest tema «ressalten les diferents situacions d'homes i dones davant els factors de risc de pobresa i vulnerabilitat, mostrant que les dones presenten pitjors indicadors que els homes en relació, per exemple, a la pobresa monetària i a la privació, i concloent d'aquí l'existència d'un procés de feminització de la pobresa». Però el mateix informe identifica que malgrat les diferències entre homes i dones en aquests indicadors, aquestes no són prou rellevants com per parlar de feminització de la pobresa, més encara si s'observen al llarg del temps, ja que lluny d'incrementar-se, el diferencial de pobresa entre homes i dones s'està reduint i tendeix a convergir en el nostre entorn. Aquesta convergència es dona en certa mesura perquè els indicadors existents amaguen part de la realitat (per exemple, en considerar que les rendes i el consum es distribueixen de forma equitativa dins la llar), i en part per la inexistència d'indicadors que veritablement responguin a la multidimensionalitat de la pobresa.

Algunes autores com Sylvia Chant han posat en qüestió el concepte de feminització de la pobresa des de la perspectiva quantitativa i descriptiva (primera aproximació). «Sovint ens referim a la "feminització de la pobresa" sense cap elaboració, amb tres llocs comuns que es repeteixen: que les dones representen un percentatge desproporcionat dels pobres del món; que aquesta tendència s'està aprofundint; i que tot plegat està relacionat amb una creixent incidència de llars encapçalades per dones». Aquest darrer factor ha aixecat crítiques des del moviment feminista ja que es veu una certa culpabilització de les dones pel seu major empobriment.

Davant d'aquests «llocs comuns» Chant argumenta que no hi ha dades per suportar aquestes afirmacions, i que l'empobriment de les dones ha esdevingut una ortodòxia global que ja no es qüestiona. L'autora fa referència a la dificultat d'obtenir estadístiques rellevants i consistents desagregades per sexe com un dels factors principals per no poder demostrar aquesta tendència. Chant qüestiona també la manca d'atenció a les relacions de gènere en les anàlisis que es focalitzen

en la feminització de la pobresa. «Si la pobresa s'està feminitzant significa que hi ha una contrapartida en forma de masculinització de la riquesa, el poder, els privilegis i l'acumulació de recursos?»

Per Chant, el focus en l'anàlisi de l'increment de desequilibris en la privació entre els pobres des d'una perspectiva de gènere seria més rellevant i més obvi si se centrés en les aportacions (no exclusivament monetàries) més que en els ingressos, és a dir, en com l'increment de responsabilitats i treball no remunerat no ha significat més poder per renegociar els inputs dels homes o les recompenses personals. Finalment, Chant afirma que la nomenclatura de «feminització de la pobresa» serà rellevant en la mesura que els indicadors puguin capturar de forma més eficaç les dimensions de la pobresa que exposen les dones a major patiment i explotació.

Per altres autores, entre les quals trobem Amaya Pérez Orozco, el concepte de feminització de la pobresa pren rellevància en el nostre entorn quan fem referència a nova pobresa o nous pobres. Aquesta nova pobresa fa referència a «aquelles persones que, malgrat disposar d'un treball o d'alguna prestació o subsidi estatal, no posseeixen recursos suficients per cobrir les seves necessitats. Dins dels/es nous/ves pobres, la majoria són dones, i és a aquesta realitat —creixent i global— a la qual s'ha denominat feminització de la pobresa o feminització de l'empobriment». Pérez Orozco fa referència també a la feminització de la pobresa dins la unitat familiar arrel de la desigual participació en l'administració i el consum de recursos dins la llar, una realitat que segons ella resta oculta a l'imaginari col·lectiu de les famílies com a unitats harmòniques.

Novament aquí trobem el problema que suposa la metodologia de mesura de la pobresa quan aquesta utilitza la llar com a unitat de mesura i parteix de l'equitativa distribució dels recursos i capacitats dins aquesta unitat familiar. Aquesta conceptualització de la «feminització de la pobresa» no pot estar «reflectida en les mesures convencionals, ja que s'ignora un element fonamental per explicar aquesta feminització, la posició de les dones en l'estructura social i la seva vulnerabilitat estructural, que es pateix a partir d'una relació social desigual, de marcada asimetria de poder» (Brunet, 2010).

3.2 Cap a un concepte de pobresa amb perspectiva de gènere

Partint de les diferents qüestions analitzades en aquest document, entenem que cal tenir en compte un seguit d'elements per a una definició i una operacionalització no androcèntrica del concepte de pobresa.

En primer lloc definirem la pobresa com un fenomen multidimensional i relatiu a un context determinat, en què cal tenir en compte un seguit de determinants tant estructurals (o causals) com intermediaris (distributius), que tenen comportaments diferenciats per raons de gènere, entre d'altres (altres factors d'empobriment i exclusió poden ser l'origen, l'edat, la classe social, l'orientació sexual, l'ètnia, la diversitat funcional, els problemes de salut específics, etc.) (Rosetti, 2016).

La pobresa com a fenomen relatiu fa referència al fet que els determinants o líndars que faran que definim una persona com a pobra dependran de les circumstàncies de cada societat en un moment històric determinat. Si bé existeix una pobresa que podríem definir com a absoluta, sota la qual les necessitats bàsiques vinculades amb la reproducció biològica no estan cobertes, fins i tot el líndar d'aquesta varia en el temps i els contextos socio-econòmics.

En tant que fenomen multidimensional, entenem que la pobresa no es pot limitar a un sol descriptor com la disponibilitat de recursos monetaris (sigui a través de renda, ingressos o consum), sinó que hi ha múltiples factors que determinen les capacitats per cobrir una sèrie de necessitats i assolir un determinat benestar, i que per tant aboquen a una persona a una situació de pobresa o exclusió.

Així mateix és necessari individualitzar la consideració de la pobresa per tal de donar visibilitat a la diferència entre dones i homes a les llars. En la tria dels indicadors ens trobem sovint que les dades estan recollides a nivell de llar i no de forma individual. Les dades agregades per llar no mostren la desigualtat dins la llar, i per tant amaguen situacions de pobresa de les dones en el si d'una llar mixta amb un repartiment desigual del poder, les capacitats i els recursos. Si bé és cert que hi ha una important redistribució de la renda dins la llar, actualment no podem conèixer com i fins a quin punt es produeix, i quines dinàmiques de poder i desigualtat hi estan associades. Conèixer aquestes dinàmiques de gènere dins la llar ens permetria comprendre molt millor les desigualtats de gènere en el benestar.

L'informe FOESSA sobre feminització de la pobresa (2014), elaborat per la càtedra d'Inclusió Social de la Universitat Rovira i Virgili, apunta a una incapacitat de la metodologia convencional per mostrar la feminització de la pobresa. El principal problema és doncs l'ús de la llar com a unitat d'anàlisi.

La metodologia convencional de mesura de la pobresa distribueix de forma equitativa la renda total de la llar entre els membres, amb el que ofereix uns resultats més amables on homes i dones es reparteixen a parts iguals un risc de pobresa pràcticament idèntic. A això cal sumar que el treball reproductiu no té cap valor econòmic ni es visualitza en les estadístiques oficials, amb el que es pot arribar a la conclusió que el matrimoni és més beneficiós per les dones (doncs les protegeix davant la pobresa), que per als homes (que es converteixen en sustentadors altruistes). Tampoc es té en compte el cost d'oportunitats per a les dones que s'encarreguen de tasques en el si de la família, situació que comporta que una part d'aquestes acabi optant per treballs que les permetin seguir realitzant les tasques reproductives. El problema, doncs, no és només que l'organització social es segueix sustentant en un model de divisió sexual del treball que fa que les dones estiguin en una posició de subordinació, sinó que aquesta divisió del treball ha aconseguit tornar-se invisible, especialment en el que es refereix a les dades estadístiques oficials. (FOESSA, 2014)

La càtedra d'Inclusió Social de la Universitat Rovira i Virgili proposa, en el marc de l'informe FOESSA, la utilització de la metodologia basada en el supòsit d'autonomia (és a dir, considerant la renda a nivell individual, tot i que es convisqui a nivell de llar). Aquesta proposta és un supòsit hipotètic en el qual cada individu viu amb la seva pròpia renda, i esdevé una mesura complementària fonamental per valorar la feminització de la pobresa.

En definitiva, podríem dir que la pobresa és l'absència de recursos i capacitats suficients per cobrir les necessitats que ens permeten assolir un nivell mínim de benestar. Hi ha múltiples determinants o factors que condicionen la disposició d'aquests recursos i capacitats en una manera justa, per assolir una vida digna, en un context determinat.

4. Cap a un sistema d'indicadors de pobresa amb perspectiva de gènere

4.1. Criteris per a l'elaboració d'indicadors de pobresa amb perspectiva de gènere

Partint de la definició de pobresa i dels determinants o factors descrits és important cercar els indicadors que ens permetran analitzar la situació de la pobresa al nostre entorn. Les limitacions en aquest sentit són múltiples, ja que per facilitar una anàlisi amb perspectiva de gènere els indicadors haurien de complir un seguit de condicions que no sempre es donen ni són fàcils d'aconseguir.

Per Brunet el repte principal és aconseguir definir «indicadors dinàmics sobre l'empobriment i l'exclusió social que a la vegada tinguin en compte les condicions territorials (locals i regionals) i que puguin ser comparats internacionalment, recollint les formes d'exclusió basades en el gènere observables a les unitats domèstiques, sense per això perdre de vista altres dimensions de desigualtat». En aquest sentit Sylvia H. Chant proposa que, a nivell global, les estadístiques sobre pobresa es recullin a nivell individual i desagregades per sexes, millorant les dades relatives als retorns econòmics del treball masculí i femení (remunerat i no remunerat), generant dades sobre diferencials de gènere en la despesa, millorant les dades sobre els diferencials en l'ús del temps i el temps de treball (remunerat i no remunerat). Per Chant són necessaris més indicadors qualitius per poder elaborar indicadors de pobresa amb perspectiva de gènere.

Per valorar si els indicadors o metodologia de mesura de la pobresa tenen perspectiva de gènere cal considerar els següents aspectes:

- Si són **multidimensionals** i, en particular, aborden no només la disponibilitat de recursos econòmics, sinó també l'accés a recursos no econòmics i capacitats
- Si serveixen per analitzar la dinàmica sobre el **control dels recursos (no només accés)**, també en el si de la llar
- Si consideren les **dimensions vinculades a la cura**, independentment de si són proveïdes pel mercat, per l'Estat o per la família
- Si metodològicament **aborden la mesura a nivell individual**, i no només de llar
- Si tenen en consideració i reconeixen la diversitat d'experiències, i **no parteixen d'un biaix masculí en la detecció de les necessitats i les formes per satisfer-les**

4.2 Altres elements rellevants en els indicadors sobre pobresa

L'elaboració d'indicadors de pobresa sensibles a la pobresa. Cal utilitzar l'indici diferents al 60% de la mitjana. Si apliquem una mesura de pobresa basada en una línia flotant, fixada com en l'actualitat en el 60% de la mitjana, una disminució del benestar de totes les persones pobres o de

tota la societat es veurà amagat per un descens del llindar de pobresa.

El problema de la recollida de dades. La recollida de dades és un problema clau avui per a la construcció d'indicadors de pobresa de qualitat. El primer problema és que el fet que l'ECV es realitzi a les llars exclou la població sense llar. Si bé quantitativament no és un gran volum de la població, sí que es tracta d'un col·lectiu en situació d'extrema pobresa que queda fora de la mostra. Un altre problema amb les recollides de dades és la dimensió de la mostra, que actualment no permet fer creuaments territorialitzats o que incloguin diverses variables sociodemogràfiques, dificultant així l'anàlisi interseccional.

4.3. Una proposta d'àmbits, dimensions determinants i indicadors de la pobresa

La definició de les necessitats o factors que determinen la situació de benestar és clau. La drem a terme a partir d'un seguit de determinants estructurals (en cas que no es donin la persona es pot considerar pobre), i un seguit de determinants intermediaris (factors concrets que determinen la situació descrita pels determinants estructurals). Una aproximació a aquestes necessitats pot venir definida per cinc dimensions bàsiques del desenvolupament humà. Les quatre primeres abasten un nivell de benestar bàsic, i podem considerar que la seva manca pot ser considerada com a pobresa. La quarta se situa en un nivell ja més elevat de qualitat de vida. Són les següents:

- **Supervivència** vs. carència extrema
- **Seguretat** vs. precarietat
- **Relacions** vs. marginació
- **Autonomia** vs. dependència econòmica
- **Realització** vs. desempoderament

Es proposen 32 subdimensions determinants per copsar aquesta idea de benestar bàsic, la manca del qual podem anomenar pobresa. En proposem 7 més per a copsar la capacitat (o manca de capacitat) de realització. A partir d'aquests àmbits i determinants, hauríem de poder identificar un seguit d'indicadors concrets que, d'acord amb les dades estadístiques existents (en el nostre cas, les que surten de l'Enquesta de Condicions de Vida) ens ajudin a analitzar la situació i evolució de la pobresa a Catalunya, amb una perspectiva de gènere.

Tot i això, les dades existents són limitades, i en el cas d'alguns dels determinants descrits no disposarem d'indicadors per poder-los avaluar. Hem pogut identificar 23 indicadors. Aquesta cerca d'indicadors que responguin a les dimensions seleccionades permet identificar quines preguntes caldria incorporar a l'ECV de forma complementària, per tal de poder obtenir una imatge multidimensional i no androcèntrica de l'estat de la pobresa a Catalunya en cada moment. Per això hem trobat adient incloure totes les subdimensions en aquesta proposta —tinguin o no indicador—, ja

que, precisament, moltes d'elles identificarien situacions feminitzades de vulnerabilitat, o bé situacions de vulnerabilitat diferent a causa de les relacions de gènere. Així, l'absència d'indicadors és molt eloqüent sobre la manca de perspectiva de gènere en les eines de què disposem per mesurar la pobresa.

Taula 4. La pobresa des d'una perspectiva multidimensional. Proposta d'àmbits, dimensions, subdimensions i indicadors possibles

Àmbits	Dimensió	Subdimensions	Indicadors disponibles a ECV
CARÈNCIA EXTREMA/SUPERVIVÈNCIA	Tenir una alimentació adequada	Realitzar un consum adequat d'aliments	Poder menjar carn o peix dos cops al dia (o equivalent en dieta vegetariana)
		Absència de malaltia/morbiditat	Estat de salut autopercebut
		Tenir accés a serveis sanitaris + medicaments	Haver consultat a metge/ssa o dentista durant els darrers 12 mesos en cas de necessitat
	Gaudir d'un estat de bona salut	Disposar de temps de descans	
		Viure en un entorn habitable/saludable	Llar amb problemes de contaminació, brutícia o altres problemes ambientals produïts per la indústria o el trànsit/contaminació acústica exterior
	Disposar d'un lloc adequat per viure	Poder pagar la hipoteca o lloguer	Capacitat de pagament d'hipoteca o lloguer de la llar en els últims 12 mesos
		Accés a un habitatge digne	Llar amb humitats i goteres
		Accés a subministres energètics	Capacitat/problemes per pagar la llum i l'aigua
	Disposar d'un nivell educatiu mínim	Accés a l'educació obligatòria	Nivell educatiu
	Disponibilitat de recursos monetaris	Accés a la renda	Renda disponible (*amb el lloguer imputat?) en relació al llindar de pobresa
Disponibilitat de recursos materials	Poder fer front en tot moment a necessitats materials (roba, etc.)	Carència material severa	
SEGURETAT /PRECARIETAT	Viure en un entorn sense violència	Absència de conflicte en l'entorn	Problemes de delinqüència o vandalisme a la zona
		Absència de violència (intrafamiliar, laboral, masclista, etc.)	
	Seguretat econòmica	Capacitat de fer front a imprevistos	Dificultats per fer front als imprevistos

RELACIONS/ MARGINACIÓ	Connexions i relacions socials	Seguretat en els ingressos laborals	Temporalitat contractual i treball autònom amb baixos ingressos
		Seguretat en les transferències de l'estat del benestar	Sortida de la situació de pobresa per mitjà de les transferències
	Tenir cobertes les necessitats de cura des de l'àmbit públic	Accés a una xarxa familiar de suport	Tenir dificultats de suport de relacions familiars i d'amistat
		No patir solitud	Tenir amb persones a qui veure's o parlar per telèfon
	Tenir cobertes les necessitats de cura des de l'àmbit públic	En la infància	
		En la vellesa	
En malaltia o dependència			
AUTONOMIA/DEPENDÈNCIA	Disposar d'una font d'ingressos pròpia	Participació en el mercat de treball	Taxa d'ocupació
		Condicions econòmiques suficients en l'ocupació	Parcialitat
		Guanyar una renda suficient per un/a mateix/a	Taxa de pobresa en supòsit d'autonomia
	Control sobre els recursos econòmics	Poder disposar de diners per gastar en un/a mateix/a	Gastar una petita quantitat de diners en un/a mateix/a
		Capacitat de decisió sobre els recursos compartits	
	Possibilitat de repartir la feina domèstica i de cura	No-sobrecàrrega de treball domèstic i de cura	
		Repartiment equitatiu de les tasques no remunerades a la llar	
	Tenir accés a coneixement i formació	Tenir accés a l'educació no obligatòria	Haver estudiat més enllà de l'ensenyament obligatori
		Assolir el nivell educatiu desitjat	
	Capacitat de mobilitat	Accés a transport	
Accés a serveis bàsics			

Font: elaboració pròpia

A l'hora d'analitzar les dimensions del benestar seria també interessant valorar altres dimensions i indicadors que tenen a veure amb l'àmbit de la realització personal.

Taula 5. Àmbit de realització: proposta de dimensions, subdimensions i indicadors disponibles

	Disponibilitat o accés a altres béns materials i serveis	Possibilitat de fer vacances	Accés a les vacances almenys una vegada l'any
	Disposar de temps per a un/a mateix/a	Disponibilitat de temps d'oci	Disponibilitat de temps lliure
REALITZACIÓ	Possibilitat de triar un projecte de vida	Llibertat per triar model de família	
		Llibertat per triar el tipus de treball/professió	
	Llibertat de triar la pròpia sexualitat	Llibertat per triar identitat sexual	
	Capacitat de decidir políticament	Participació social o comunitària	
	Capacitat de viure dignament	Absència de situacions de discriminació	

Font: elaboració pròpia

5. La pobresa amb una perspectiva multidimensional i sensible al gènere: situació el 2015 en cadascun dels àmbits

En aquesta secció es presenten i calculen amb data de 2015 el conjunt d'indicadors estadístics basats en la conceptualització presentada a la secció anterior. Com ja hem explicat, s'ha apostat per delimitar-los a aquells que poden ser calculats a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, amb l'objectiu de no distorsionar la comparabilitat de les dades.

Els indicadors disponibles a l'ECV es calculen i comenten en relació a la taxa de pobresa i també a la taxa de pobresa en supòsit d'autonomia. A Catalunya el 19% de la població se situa per sota del llindar del risc de pobresa. El percentatge de rendes baixes (en supòsit d'autonomia) és d'un de cada quatre homes i una de cada dues dones. En aquest treball creuarem el primer indicador, i en els casos pertinents, el segon, amb la resta d'indicadors que aporten diferents dimensions de la pobresa, amb l'objectiu de poder copsar la relació entre la renda i la resta de factors que comporten una manca de benestar bàsic. No obstant, es vol tractar la renda com un factor més, i per aquesta raó, també s'inclourà el nivell de renda com un indicador específic en l'apartat de disponibilitat de recursos materials, i la taxa de pobresa en supòsit d'autonomia com un indicador propi de la dimensió d'autonomia.

Els apartats d'aquest capítol es corresponen amb cadascun dels àmbits prèviament identificats com a definitoris d'una situació de pobresa. En cada apartat s'inclou una taula on es mostren les dimensions que conformen cada àmbit, les seves subdimensions, l'indicador que caldria per identificar-ne la situació i el paràmetre proposat per considerar que s'està fora dels estàndards del benestar mínim. Finalment s'indica en quins casos existeix una pregunta a l'ECV que permeti fer el càlcul de l'indicador i en quins no.

5.1 Indicadors de l'àmbit de SUPERVIVÈNCIA

Per poder viure en unes condicions mínimes és necessari tenir una alimentació adequada, gaudir d'un estat de bona salut, disposar d'un lloc adequat per viure i disposar d'un nivell educatiu, recursos monetaris i recursos materials mínims.

Taula 6. Àmbit de supervivència: dimensions, subdimensions, indicadors, lliandar i disponibilitat a l'ECV

Dimensió	Subdimensions	Indicador	Lliandar	P. ECV
Tenir una alimentació adequada i suficient	Realitzar un consum adequat d'aliments	Poder menjar carn o peix dos cops al dia (o equivalent en dieta vegetariana)	No poder menjar-ne dos cops per setmana	ECV
	Absència de malaltia/morbiditat	Estat de salut autopercebut	Regular, dolenta o molt dolenta	ECV
	Tenir accés a serveis sanitaris + medicaments	Haver consultat a metge/ssa o dentista durant els darrers 12 mesos en cas de necessitat	Haver necessitat consulta i no haver-la fet	ECV
Gaudir d'un estat de bona salut	Disposar de temps de descans			ECV
	Viure en un entorn habitable/saludable	Llar amb problemes de contaminació, brutícia o altres problemes ambientals produïts per la indústria o el trànsit / contaminació acústica exterior	Viure en una llar en aquesta situació	ECV
Disposar d'un lloc adequat per viure	Poder pagar la hipoteca o lloguer	Capacitat de pagament d'hipoteca o lloguer de la llar en els últims 12 mesos	Un/ dos o més retards de pagament	ECV
	Accés a un habitatge digne (espai disponible suficient, accessibilitat i condicions de l'espai)	Llar amb humitats i goteres	Viure en habitatge amb humitats i goteres	ECV
	Accés a subministres energètics (mantenir la llar a temperatura adequada, accés a aigua)	Capacitat/problemes per pagar la llum i l'aigua	Un / dos o més retards de pagament	ECV
Disposar d'un nivell educatiu mínim	Accés a l'educació obligatòria	Nivell educatiu	Escolaritat obligatòria no assolida	ECV
Disponibilitat de recursos monetaris	Accés a la renda	Renda disponible (*amb el lloguer imputat) en relació al lliandar de pobresa	Viure per sota el lliandar de pobresa	ECV
Disponibilitat de recursos materials	Possibilitat de fer front en tot moment a necessitats materials (roba, etc.)	Carència material severa	Patir quatre o més privacions	ECV

Font: elaboració pròpia

En relació a les dades d'**alimentació** veiem que tot i que el percentatge de la població que pateix dificultats per abastir-se d'aliments és petit, continua sent important. Les persones que afirmen no poder permetre's menjar carn, pollastre o peix cada dos dies fet que podríem associar amb pobresa aguda, suposen l'1,7% de la població. La proporció d'homes i dones és la mateixa. Tot i això la bretxa és del 6,5%. Malgrat que no hi trobem biaix de gènere és necessari reivindicar que qualsevol societat democràtica ha d'aspirar que aquesta proporció sigui zero, i aquesta aspiració ha de ser encara més compromesa en països rics com Catalunya.

Pel que fa a la **salut**, el 23,8% de les persones no situades sota el llindar de la pobresa (60% de la renda mitjana) afirmen tenir una salut regular, dolenta o molt dolenta, mentre que aquest percentatge és superior (arriba al 28%) entre la població per sota del llindar. Per tant hi ha una gran correlació entre una renda baixa i una salut precària. Si analitzem les diferències per sexes, el 26,4% de les dones afirmen tenir una salut regular, dolenta o molt dolenta, mentre que entre els homes la proporció es del 22,4%, molt inferior a la de les dones. La bretxa entre els homes i les dones que tenen salut regular, dolenta o molt dolenta és del 20%. Amb supòsit d'autonomia, aquesta diferència s'accentua, ja que el 23,2% dels homes afirmen tenir una salut regular, dolenta o molt dolenta, mentre que entre les dones el 30,7% afirmen tenir aquest estat de salut. La bretxa arriba al destacat 63% en perjudici de les dones. Un 18% dels homes viuen en llocs amb contaminació mediambiental o acústica, mentre que el 19,9% de les dones també hi viuen, i la bretxa de gènere és del 14%. Tant en el cas que analitzem aquestes dades segons si la població es troba sota el llindar de la pobresa com amb supòsit d'autonomia, el resultat és sistemàticament pitjor per a les dones, i en tots els casos al voltant d'una cinquena part de la població declara tenir una salut regular o dolenta i viu en un entorn amb contaminació mediambiental o acústica. Podríem per tant afirmar que una proporció molt gran de la població catalana viu en estat de pobresa i deficiència sanitària i ambiental, i que les dones pateixen més aquesta condició.

Si analitzem l'**habitatge** veiem que el 7,5% dels homes afirmen tenir problemes per pagar la hipoteca o el lloguer, mentre que el 8,3% de les dones responen el mateix. La bretxa en aquest cas és del 15%. Entre les persones per sota el llindar de la pobresa segons el criteri de renda, el 22,6% dels homes afirmen tenir problemes per enfrontar els pagaments, mentre que també es troben així el 25,5% de les dones. La bretxa entre homes i dones és del 20%. A més, el 7,2% dels homes i el 7,6% de les dones afirmen viure en un habitatge amb goteres, humitats o parts podrides. Si ens fixem en la població que se situa per sota el llindar, veiem com el 15% dels homes tenen problemes per fer front als pagaments, mentre que el percentatge de dones que afirmen el mateix és menor, del 11,6%. Tot i això la bretxa del 38% mostra un nombre major de dones en aquesta situació. Els indicadors ens mostren com un alt percentatge de la població catalana (7-8% del total i 22-25% de la població que rep menys rendes) pateix dificultats per pagar, insalubritat o dificultats per mantenir un bon nivell de

temperatura a l'habitatge. Les dades també ens mostren que les dones pateixen més aquestes condicions de pobresa habitacional.

Pel que fa al **nivell educatiu**, el 9,5% dels homes afirmen no haver superat el nivell educatiu mínim de la Primària i el 19,3% de les dones responen el mateix. En aquest cas la bretxa és molt elevada, del 56%. Els percentatges pugen per als homes i baixen per a les dones quan es pregunta a la població que se situa per sota el llindar de la pobresa: el 13,9% dels homes i el 18,3% de les dones responen que no han completat el nivell mínim d'estudis de la Primària. Amb el supòsit d'autonomia entre la població que se situa en risc de pobresa, el 10,2% dels homes i el 15,7% de les dones no han completat l'Educació Primària. La bretxa assoleix un valor molt alt, arribant al 68%. Per tant, podem afirmar que una part important de la població femenina ha patit pobresa educacional, en especial la part de la població femenina d'edat més avançada. És significatiu que aquesta pobresa educativa no tingui correlació amb la renda per a les dones, a diferència del que passa en el cas dels homes.

Si ens fixem en la **renda i recursos materials**, apreciem que a Catalunya el 16,7% de la població adulta se situa per sota del llindar del 60% de la renda mitjana de la població. Un 16,3% dels homes adults se situen per sota el llindar, i el 17,2% de les dones. Per tant, la diferència percentual per gènere és gairebé de l'1%, i la bretxa, del 10%. La bretxa puja fins al 51% si apliquem el supòsit d'autonomia. El 5,7% de la població respon que la seva llar pateix aquestes carències severes. D'entre els homes el 5,3% afirmen patir aquestes condicions i el 6,1% de les dones també ho afirmen. En aquest cas la bretxa és del 18%. Els percentatges pugen molt entre la població que té rendes inferiors al llindar de la pobresa; el 19,9% dels homes i el 21,2% de les dones afirmen que les seves llars pateixen carències materials severes, però la bretxa es manté bastant semblant, en el 16%. El percentatge de la població que se situa sota aquest llindar és significatiu, tant en el cas dels homes com de les dones. Això indica que la distribució de la renda a Catalunya encara no està prou concentrada al voltant de la mitjana, i que hi ha alts nivells de desigualtat de rendes en la societat catalana. S'aprecia també clarament com les baixes rendes i les carències materials tenen una forta relació. A més, podem afirmar que les dones són significativament més pobres pel que fa a rendes i recursos materials que els homes.

5.2 Indicadors de l'àmbit de **SEGURETAT**

El benestar econòmic requereix d'un mínim de seguretat i perspectives de futur. De fet, la percepció de seguretat en l'àmbit econòmic està estretament vinculada a la percepció de seguretat en la resta d'àmbits, i els dos nivells es retroalimenten mútuament. Així, hem considerat que aquest àmbit inclou les següents dimensions: viure en un entorn sense violència i gaudir de seguretat econòmica.

Taula 7. Àmbit de seguretat : dimensions, subdimensions, indicadors, llinar i disponibilitat a l'ECV

Dimensió	Subdimensions	Indicador	Llinar	P. ECV
Viure en un entorn sense violència	Absència de conflicte en l'entorn	Problemes de delinqüència o vandalisme a la zona	Existència de conflicte	ECV
		Violència masclista		
	Absència de violència	Violència intrafamiliar	Existència de violència	
		Assetjament laboral		
Seguretat econòmica	Capacitat de fer front a imprevistos	Dificultats per fer front als imprevistos	Existència de dificultats	ECV
	Seguretat en els ingressos laborals	Temporalitat contractual i treball autònom amb baixos ingressos	Contracte temporal+ser autònom en el primer quintil	ECV
	Seguretat en les transferències de l'estat del benestar	Sortida de la situació de pobresa per mitjà de les transferències	En cas d'estar sota el llinar de pobresa abans de transferències, seguir estant-hi després de transferències	ECV

Pel que fa a la **necessitat de viure en un entorn sense violència**, veiem que del total de la població un 13,6% asseguren viure en un habitatge amb problemes de delinqüència o vandalisme al seu entorn. Si observem el resultat d'aquesta pregunta per a homes i dones veiem com el 14,6% de les dones asseguren viure en entorns amb vandalisme o delinqüència, una proporció més de dos punts superior a la dels homes que viuen en entorns semblants. Així doncs, podem dir que a Catalunya la inseguretat i la violència afecta més les dones que els homes.

Taula 8. Percentatge de la població que viu en un habitatge amb problemes de delinqüència o vandalisme al seu entorn

	TOTAL		HOMES		DONES	
	Sí	No	Sí	No	Sí	No
Total població	13,6	86,4	12,4	87,6	14,6	85,4
Risc de pobresa monetària familiar	14,3	85,7	13,5	86,5	14,9	85,1
Risc de pobresa en supòsit d'autonomia	14,8	85,2	13,7	86,3	15,3	84,7

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Unitat de mesura: percentatges

Si analitzem els indicadors de **seguretat econòmica** per a Catalunya veiem que un 37,7% del total de la població enquestada assegura que no té capacitat per fer front a despeses imprevistes. Les dones tenen un 13,7% més de possibilitats de no poder fer front a les despeses imprevistes que els homes. Un 76,6% del total de la població en risc de pobresa assegura no tenir capacitat per fer-hi front. En aquest cas la bretxa de gènere augmenta encara més i arriba al 18,5%.

Taula 9. Percentatge de la població amb capacitat de fer front a despeses imprevistes

	TOTAL		HOMES		DONES	
	Sí	No	Sí	No	Sí	No
Total població	62,3	37,7	64,2	35,8	60,6	39,4
Risc de pobresa monetària familiar	23,4	76,6	27,2	72,8	20	80
Risc de pobresa en supòsit d'autonomia	47,2	52,8	42,4	57,6	49,5	50,5

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Unitat de mesura: percentatges

A més, un 22,2% de la població que té feina afirma tenir un contracte de temporal, i el 77,8% restant un contracte fix. Si analitzem la diferència entre homes i dones, veiem com elles tenen contractes temporals en major mesura, un 24,2% contra un 20% en el cas dels homes. La temporalitat augmenta molt quan observem la població per sota el llindar de pobresa monetària, tant a nivell familiar com amb supòsit d'autonomia. En el primer cas, un 45,7% de les persones en risc de pobresa monetària familiar tenen un contracte temporal, i també són les dones les més afectades per la temporalitat, un 47% enfront d'un 44,3% dels homes. En el cas de les persones en risc de pobresa en supòsit d'autonomia, els percentatges són similars però són en aquest cas els homes qui tenen

més contractes temporals, amb un 55,1% vers un 40,8% de les dones. Tot i això la proporció de dones autònomes i no pas assalariades és molt menor que la d'homes autònoms.

Taula 10. Percentatge de la població que declara tenir un contracte temporal

	TOTAL		HOMES		DONES	
	Sí	No	Sí	No	Sí	No
Total població	22,2	77,8	20	80	24,2	75,8
Taxa de risc de pobresa	45,7	54,3	44,3	55,7	47	53
Risc de pobresa en supòsit d'autonomia	45,2	54,8	55,1	44,9	40,8	59,2

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Unitat de mesura: percentatges

Finalment, si analitzem l'efecte que tenen les transferències públiques en la pobresa de renda, veiem que un 56,5% de la població no es troba per sota el llindar ni abans ni després de realitzar-se aquestes transferències. Un 23,3% de la població se situa sota el llindar abans de les transferències però no després, i l'altre 19% segueix sota el llindar malgrat les transferències. Un 56,5% de dones se situen per sobre el llindar de la pobresa abans i després de transferències, mentre que la proporció és de 59,3% per als homes. Un 24,5% de dones se situen sota el llindar de pobresa per renda abans de transferències i deixen de situar-s'hi després d'aquestes, mentre que la proporció és del 21,8% en el cas dels homes.

5.3 Indicadors de l'àmbit de MARGINACIÓ

Per comprendre l'exclusió social cal analitzar també el trencament de les xarxes comunitàries. Des d'una perspectiva de gènere, la sobrecàrrega de treball és el que no permet tenir unes xarxes de qualitat, on la cura sigui recíproca. Així doncs, considerem que hi ha dues dimensions clau: les connexions i relacions socials, i el fet de tenir cobertes les necessitats de cura des de l'àmbit públic.

Taula 11. Àmbit de marginació: dimensions, subdimensions, indicadors, l'indar i disponibilitat a l'ECV

<i>Dimensió</i>	<i>Subdimensions</i>	<i>Indicador</i>	<i>L'indar</i>	<i>P. ECV</i>
Connexions i relacions socials	Accés a una xarxa familiar de suport	Tenir dificultats de suport de relacions familiars i d'amistat	No tenir persones a qui demanar suport	ECV
	Solitud	Tenir amb persones a qui veure o amb qui parlar per telèfon	No tenir ningú a qui veure o amb qui parlar per telèfon de forma assídua	ECV
Tenir cobertes les necessitats de cura des de l'àmbit públic	En la infància	Accés a serveis de cura infantil si es necessiten		
	En la vellesa	Accés a serveis de cura infantil si es necessiten		
	En cas de malaltia o dependència	Accés a serveis de cura infantil si es necessiten		

Font: elaboració pròpia

Pel que fa als indicadors relatius a la **necessitat de tenir connexions i relacions socials**, veiem, per una part, que les persones que afirmen tenir dificultats de suport de relacions familiars, i que considerarem desemparades, són el 4,8% dels homes i el 4,7% de les dones. La incidència del desemparament en la població així com la masculinització del fenomen augmenten entre les persones en situació de pobresa per renda. Si considerem la pobresa en supòsit d'autonomia, el desemparament afecta un 8,2% d'homes i un 6,4% de dones. Si bé l'impacte d'aquesta xacra entre la població de rendes baixes està feminitzat, el risc de patir-la en cas de renda baixa és més alt per als homes que per a les dones. Si s'analitza la població en situació de pobresa per renda familiar, el desemparament creix de forma encara més rellevant, ja que arriba a produir-se en el 15% dels casos, el que representa 141.284 persones. En canvi, les desigualtats de gènere disminueixen: els homes la pateixen en un 15,9%, mentre que les dones en un 14,2%.

Taula 12. Percentatge de la població que declara no poder demanar ajuda en cas de problemes

	Total	Homes	Dones
Total població	4,7	4,8	4,7
Taxa de risc de pobresa	15	15,9	14,2
Risc de pobresa en supòsit d'autonomia	7,00	8,20	6,40

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Les persones en situació de solitud, és a dir, aquelles que tenen dificultats pel que fa a les seves relacions familiars i d'amistat, representen el 6,8%. Aquest percentatge és molt menor que el del risc de pobresa, i presenta unes desigualtats de gènere inverses a les que es produeixen en el cas de la pobresa: els homes pateixen aquesta solitud en un 7,2% dels casos, i les dones en un 6,4%. La incidència d'aquesta solitud arriba a afectar un 9,5% de les persones en situació de pobresa en supòsit d'autonomia i un 13% d'aquelles que estan en situació de pobresa familiar.

Taula 13. Percentatge de població amb dificultats per tenir relacions familiars i d'amistat

	Homes	Dones	Total
Total població	7,2	6,4	6,8
Taxa de risc de pobresa	14,7	11,6	13,0
Risc de pobresa en supòsit d'autonomia	13,0	7,8	9,5

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

5.4 Indicadors de l'àmbit d' AUTONOMIA

L'autonomia econòmica en un sentit ampli és una condició imprescindible per al benestar. Hem inclòs dins aquesta concepció d'autonomia les dimensions de control sobre els recursos econòmics, la possibilitat de repartiment de la feina de cures i reproducció, la possibilitat d'accedir a coneixement i formació i la capacitat de mobilitat.

Taula 14. Àmbit d'autonomia: dimensions, subdimensions, indicadors, llindar i disponibilitat a l'ECV

<i>Dimensió</i>	<i>Subdimensions</i>	<i>Indicador</i>	<i>Llindar</i>	<i>P. ECV</i>
Disposar d'una font d'ingressos pròpia	Participació en el mercat de treball	Ocupació	No tenir feina remunerada	ECV
	Condicions econòmiques suficients en l'ocupació	Parcialitat	Tenir una feina a temps parcial	ECV
	Guanyar una renda suficient per un/a mateix/a	Pobresa en supòsit d'autonomia	Estar per sota el llindar	ECV
Control sobre els recursos econòmics	Disposar de diners per a un mateix/a	Gastar una petita quantitat de diners en un/a mateix/a	No gastar una petita quantitat en un/a mateix/a	ECV
	Capacitat de decisió sobre els recursos compartits			
Possibilitat de repartiment de la feina de cures i reproducció	Hores de dedicació a tasques de cures			
	Distribució de les càrregues de treball no remunerat a la llar			
Possibilitat d'accedir a coneixement i formació	Tenir accés a educació	Haver estudiat més enllà de l'ensenyament obligatori	No tenir un nivell educatiu superior a l'educació secundària obligatòria	ECV
	Poder assolir el nivell educatiu desitjat			
Capacitat de mobilitat	Accés a transport			
	Accés a serveis bàsics			

Font: elaboració pròpia

Un dels indicadors utilitzats a l'hora d'analitzar el control sobre els recursos econòmics és l'exclusió del mercat de treball, és a dir, totes aquelles persones que no tenen feina (i no perquè ja s'hagin jubilat). Un 25,3% de les persones adultes (no estudiants) es troben en aquesta situació, un 19,2% dels homes i un 31,1% de les dones. En el cas de les dones, com veiem, aquelles que no tenen feina remunerada són més d'un 30%, gairebé el doble que aquelles que viuen en llars pobres, un 17%. Les persones sense feina però que no viuen en situació de pobresa familiar veuen compensada la seva manca de renda personal amb el fet de conviure amb una altra persona amb ingressos suficients, i

aquest grup es compona majoritàriament, de dones. Tenir feina remunerada avui no és garantia de tenir rendes suficients per dur una vida autònoma en solitari fora del risc de pobresa. En el cas dels homes, els que no tenen feina són un 19% i els que viuen sota el llindar de la pobresa per renda individual són un 25%, mentre que en el cas de les dones, les que no tenen feina són un 31%, i les que se situen sota el llindar individualment són un 50%. Tanmateix, l'exclusió del mercat de treball augmenta de forma molt rellevant en totes dues situacions de pobresa segons el criteri de renda i afecta gairebé la meitat de la població sota el llindar de pobresa per renda (un 49% de les persones en situació de pobresa familiar i un 49,4% de persones en supòsit d'autonomia no tenen feina). Així, la manca de feina afecta el doble de persones pobres que de persones no pobres. Un fet rellevant és que la desigualtat de gènere en la manca d'accés al treball remunerat es comporta diferent en els tres col·lectius esmentats (població general, pobres familiars, pobres individuals). En general, els homes experimenten un 41% menys d'exclusió del mercat que les dones. Entre les persones amb renda baixa considerada individualment, aquesta bretxa de gènere augmenta, de manera que els homes sense ocupació són la meitat que les dones en aquesta situació. En el cas de la pobresa familiar, si parlem d'ocupació remunerada, els homes experimenten l'exclusió del mercat només en un 24% menys d'ocasions que les dones.

Taula 15. Percentatge de població en edat de treballar que declara no tenir feina remunerada

	Homes	Dones	Total
Total població	19,2%	31,1%	25,3%
Població en risc de pobresa (familiar)	45%	53%	49%
Població amb renda baixa (en supòsit d'autonomia)	48,9%	49,6%	49,4%

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Per altra banda la parcialitat laboral ascendeix a Catalunya a un 13,7%. Entre les dones aquest percentatge augmenta fins a un 22,6% mentre que en els homes baixa fins al 5,5%. Com a resultat, les dones tenen el triple de parcialitat que els homes. Quan observem el pes de la parcialitat entre les persones en llars pobres, veiem que aquesta situació augmenta molt, passant del 13,7 al 27,1%. Aquest percentatge arriba al 47,4% de les dones, mentre que en el cas dels homes es manté en un relativament modest 7,1%. Quan considerem la pobresa de forma individual, la desigualtat de gènere en la parcialitat es manté similar a la del conjunt de població.

Taula 16. Percentatge de població en edat de treballar que declara fer-ho a temps parcial

	Homes	Dones	Total
Total població	5,5%	22,6%	13,7%
Població en risc de pobresa (familiar)	7,1%	47,4%	27,1%
Població amb renda baixa (en supòsit d'autonomia)	19,0%	49,3%	37,7%

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

En el cas de les dones la incidència de la situació de pobresa per renda amb supòsit d'autonomia arriba gairebé a la meitat de la població (fet que representa 1.471.922 dones), mentre que entre els homes aquesta incidència és lleugerament superior a una quarta part (720.265 homes). Així doncs, segons aquest criteri de càlcul, les dones es troben el doble de vegades en aquesta situació que els homes.

En relació al control dels recursos econòmics el 15,3% de la població general afirma que no pot gastar una petita quantitat de diners per a si mateixa. Existeix desigualtat de gènere en aquesta capacitat, ja que la manca de disponibilitat de diners és reportada per un 17% de les dones i per un 13,6% dels homes. Entre la població en situació de pobresa familiar aquesta restricció en la despesa es dispara, arribant fins al 46,8% de la població, i les desigualtats de gènere tendeixen a disminuir, ja que els homes la declaren en un 44,5% dels casos i les dones en un 48,9%.

Taula 17. Percentatge de la població que declara no gastar una petita quantitat de diners en si mateixa

	Homes	Dones	Total
Total població	13,6%	17,0%	15,3%
Població en risc de pobresa (familiar)	44,5%	48,9%	46,8%
Població amb renda baixa (en supòsit d'autonomia)	31,8%	24,8%	27,2%

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Pel que fa a l'accés al coneixement i la formació veiem que la població major de 15 anys (no-estudiants) que no compta amb un nivell d'educació superior és d'un 67,4%. Aquest sector presenta una desigualtat de gènere en relació als homes: en el seu cas, el percentatge arriba fins al 69% dels casos, mentre que entre les dones representa un 66%. La població amb pocs estudis representa un percentatge més alt entre la gent en llars pobres (un 86,5%) que entre el conjunt de la població. En aquestes llars hi ha una petita superioritat percentual dels homes amb pocs estudis enfront de les dones en aquesta mateixa situació. Quan considerem individualment les rendes baixes, el percentatge de persones sense estudis disminueix lleugerament, així com la seva masculinització.

Taula 18. Percentatge de la població que no té un nivell educatiu postsecundari

	Homes	Dones	Total
Total població	69	66	67,4
Població en risc de pobresa (familiar)	87,8	85,3	86,5
Població amb renda baixa (en supòsit d'autonomia)	79,6	79,1	79,3

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Pel que fa a la capacitat de mobilitat i possibilitat de repartiment de la feina de cures i reproducció, cal dir que no existeixen indicadors disponibles sobre la càrrega de treball no remunerat ni el repartiment d'aquestes feines dins la llar; tampoc sobre la capacitat de moure's en el propi entorn per mitjans públics o amb transport privat.

5.5 Indicadors de la dimensió REALITZACIÓ

Per abordar l'àmbit de la realització humana hem considerat les següents dimensions: la disponibilitat de béns i serveis no bàsics, la disponibilitat de temps per a un/a mateix/a, la possibilitat de triar un projecte de vida, la possibilitat de triar la pròpia sexualitat, la possibilitat de decidir políticament i, finalment, la possibilitat de viure dignament sense discriminacions. La majora part d'aquests àmbits no compten amb indicadors que es puguin extreure de l'Enquesta de Condicions de Vida.

Taula 19. Àmbit de realització: dimensions, subdimensions, indicadors, lliendar i disponibilitat a l'ECV

<i>Dimensió</i>	<i>Subdimensions</i>	<i>Indicador</i>	<i>Lliendar</i>	<i>P. ECV</i>
Disponibilitat o accés a altres béns materials i serveis	Possibilitat de fer vacances	Accés a les vacances almenys una vegada l'any	No tenir accés	ECV
Disposar de temps per un mateix	Disponibilitat de temps d'oci	Disponibilitat de temps lliure		ECV
Possibilitat de triar un projecte de vida	Llibertat per triar model de família			
	Llibertat per triar el tipus de treball/professió			
Llibertat de triar la pròpia sexualitat	Llibertat per triar identitat sexual			
Possibilitat de viure dignament	Absència de discriminació	Percepció d'haver estat discriminat		
Capacitat de decidir políticament	Participació social o comunitària			ECV

Hem considerat que per assolir la realització és necessari l'accés a **altres béns materials i serveis**, no bàsics, però que formen part dels estàndards compartits de qualitat de vida. En aquest sentit, les vacances representen una subdimensió clau. Malgrat que no són necessàries per a la nostra subsistència són necessàries per agafar forces i poder fer front al nostre dia a dia. Tot i això, hi ha famílies que no poden permetre's anar de vacances ni una vegada en tot l'any. Del total de la població, un 37% assegura no poder-ho fer ni una vegada. Si analitzem aquest resultat per sexes veiem que hi ha poca diferència entre homes i dones, tot i que són les dones les qui, en major mesura, afirmen que poder permetre's-ho (un 38,8%).

Si analitzem les respostes a aquesta pregunta diferenciant entre aquelles persones que estan en risc de pobresa i aquelles que no ho estan, veiem que la diferència és molt significativa: un 74% del total

de població en risc de pobresa afirma que no es pot permetre fer vacances almenys una vegada l'any, enfront d'un 29,5% d'aquells que no estan en risc de pobresa. En aquest sentit, si observem les diferències percentuals entre homes i dones en risc de pobresa, veiem que la diferència no és molt rellevant, però que són les dones les que afirmen no poder permetre's les vacances en major mesura —un 74,3% de les dones i un 73,8% dels homes. En aquest cas no es valora aquest indicador segons renda baixa en supòsit d'autonomia perquè la pregunta està adreçada al conjunt de la llar.

Taula 20. Possibilitat per a la llar de referència d'agafar vacances almenys un cop l'any

	TOTAL		HOMES		DONES	
	Sí	No	Sí	No	Sí	No
Total població	63	37	65	35	61,2	38,8
Risc de pobresa monetària familiar	26	74	26,2	73,8	25,7	74,3

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Si en lloc de les vacances analitzem la participació de la població en activitats d'oci, que poden ser una opció més personal i no tant determinada per la renda familiar com les vacances, veiem com un 22,7% del total de la població assegura no participar regularment en activitats d'oci com esports, cinema, concerts o d'altres. Les diferències entre homes i dones són de prop de cinc punts i són les dones les que asseguren no participar-hi en major mesura —un 25% de les dones i un 20,3% dels homes. La diferència entre homes i dones en llars pobres és de més de deu punts percentuals, i són les dones les que hi surten perdent. Però si analitzem les mateixes respostes segons la taxa de risc de pobresa en supòsit d'autonomia, els percentatges canvien substancialment i són més els que es poden permetre participar en activitats d'oci. Així, només un 37% d'aquells que es troben en risc de pobresa assegura no participar en activitats d'oci. Les diferències entre homes i dones aquí són mínimes: un 37,8% dels homes i un 36,5% de les dones no participen regularment en activitats d'oci.

En aquest indicador cal tenir en compte diverses consideracions que ens ajudaran a entendre els percentatges obtinguts: d'una banda cal considerar l'oci com a temps lliure, fet que pot ajudar-nos a entendre l'augment significatiu de les respostes afirmatives per part de les dones pobres quan l'anàlisi es fa sobre el risc de pobresa en supòsit d'autonomia. A banda, amb les grans diferències observades entre el risc de pobresa monetària familiar i el risc de pobresa en supòsit d'autonomia veiem la rellevància de la renda dins la llar, ja que el risc de pobresa en supòsit d'autonomia inclou persones pobres que no viuen en llars pobres.

Taula 21. Població que participa regularment en activitats d'oci

	TOTAL		HOMES		DONES	
	Sí	No	Sí	No	Sí	No
Total població	77,3	22,7	79,7	20,3	75	25
Risc de pobresa monetària familiar	39,1	60,9	45,8	54,2	33,2	66,8
Risc de pobresa en supòsit d'autonomia	63	37	62,2	37,8	63,5	36,5

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Per analitzar la **capacitat de decidir políticament** de la població i la seva participació política, social i comunitària podem fixar-nos en quatre preguntes diferenciades recollides en l'Enquesta de Condicions de Vida. Com que aquestes són molt similars les unes a les altres, hem analitzat el resultat de dues d'aquestes preguntes. En primer terme veiem els resultats de la participació en els darrers 12 mesos en activitats de voluntariat a través d'alguna organització, associació o agrupació. Només un 12,2% del total de la població hi participa a través d'aquestes entitats. Les diferències entre homes i dones són petites, però elles hi participen més que ells: un 13,4% enfront d'un 11%. La participació en voluntariat d'aquells en risc de pobresa és encara menor: només un 6,7% del total participa en activitats a través d'organitzacions. Al mateix temps, les diferències entre homes i dones augmenten: elles hi participen més: un 8,5% enfront d'un 4,7% d'homes pobres que participen en activitats de voluntariat. Si tenim en compte la taxa de pobresa en supòsit d'autonomia la tendència és similar, tot i que menys pronunciada: s'hi participa menys, i la desigualtat entre homes i dones augmenta. Així, del total de la població en risc de pobresa sota el supòsit d'autonomia, un 10% participa en activitats de voluntariat a través d'alguna organització. Del total de dones el percentatge és, doncs, una mica superior, un 11,8%.

En segon terme veiem quin ha estat el resultat de la participació, de la població també en els darrers 12 mesos, en activitats de partits polítics, manifestacions o peticions escrites. Es tractaria d'una participació estrictament política. Del total de la població, un 14,8% ha participat en activitats polítiques. Tot i que amb diferències petites, les dones diuen participar-hi menys que els homes: un 15,3% d'homes i un 14,4% de dones. Succeeix doncs el contrari que en el cas anterior. Del total de persones en risc de pobresa monetària familiar, un 5,2% ha participat en activitats polítiques. Així, la participació política segueix el mateix patró que el voluntariat i les persones en risc de pobresa hi participen menys. Les diferències entre homes i dones es mantenen i augmenten, essent les dones les qui participen menys —un 4,3% de les dones i un 6,3% dels homes. Resultats similars trobem si analitzem els percentatges de participació segons el risc de pobresa en supòsit d'autonomia; del total de persones en risc de pobresa un 10,9% participa en activitats polítiques. En aquest cas els patrons de gènere es repeteixen: elles participen menys en activitats polítiques. Així un 10,4% de les dones

en risc de pobresa sota el supòsit d'autonomia ha participat políticament els darrers 12 mesos mentre els homes hi han participat en un 11,9%.

Taula 22. Població que té una participació social o política

	TOTAL		HOMES		DONES	
	Sí	No	Sí	No	Sí	No
Els últims 12 mesos ha participat en activitats de voluntariat a través d'alguna organització, associació o agrupació?						
Total població	12,2	87,8	11	89	13,4	86,6
Risc de pobresa monetària familiar	6,7	93,3	4,7	95,3	8,5	91,5
Risc de pobresa en supòsit d'autonomia	10	90	6,5	93,5	11,8	88,2
Els últims 12 mesos, ha participat en activitats de partits polítics, en una manifestació, en peticions escrites a polítics o a mitjans de comunicació etc.?						
Total població	14,8	85,2	15,3	84,7	14,4	85,6
Risc de pobresa monetària familiar	5,2	94,8	6,3	93,7	4,3	95,7
Risc de pobresa en supòsit d'autonomia	10,9	89,1	11,9	88,1	10,4	89,6

Unitat de mesura: percentatges

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Per acabar la secció sobre realització cal dir que en relació a la possibilitat de triar un projecte de vida, la llibertat de triar la pròpia sexualitat i la possibilitat de viure dignament no hi ha indicadors disponibles a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida.

Segona part
a feminització de la pobresa el 2015 a Catalunya segons els
principals indicadors

1. Introducció

A continuació presentem una anàlisi dels indicadors de risc de pobresa monetària a Catalunya. Tot i que partim de la hipòtesi que la pobresa és un fenomen multidimensional i que no depèn únicament de la disponibilitat de recursos monetaris, considerem important fer una aproximació amb mirada de gènere a aquests indicadors de pobresa monetària.

Els indicadors analitzats corresponents a l'Enquesta de Condicions de Vida del 2015 formen part de l'Estadística Oficial de l'Estat i de l'estratègia Horitzó 2020 de la Unió Europea. Aquests indicadors són: el risc de pobresa, la renda mitjana neta anual, el risc de pobresa en el treball (indicador estandarditzat a nivell europeu), l'índex S80/20 (indicador estandarditzat a nivell europeu), la taxa AROPE i els seus components (indicador estandarditzat a nivell europeu), i també la capacitat d'arribar a final de mes. Tots ells han estat estimats per a la població resident a Catalunya amb perspectiva de gènere.

Aquesta primera part de l'anàlisi, s'aproxima al fenomen de la pobresa des d'una noció estàndard, presentant els indicadors acceptats a nivell institucional i estandarditzats a escala espanyola i escala europea, i fa visibles les diferències entre homes i dones. Entenem que aquest és un primer pas (tot i que no l'únic) per a la introducció de la perspectiva de gènere en la mesura de la pobresa.

Per tal de mostrar el biaix de gènere en les dades esmentades, en aquesta primera entrega compararem les dues unitats estàndard —llars i unitats de consum— amb altres unitats que eliminen el «vel estadístic de gènere» —homes i dones que viuen en llars en funció d'altres variables com tipus de família, edat, situació laboral i especialment l'estimació de la pobresa monetària en supòsit d'autonomia. Aquest darrer indicador ens serà especialment útil per contrastar amb perspectiva de gènere el nombre de persones que viuen per sota el llindar de la pobresa, i que ja avancem que són més dels que habitualment reconeixen els informes econòmics i socials amb perspectiva oficial.

2. Elements metodològics a tenir en compte per a la interpretació de les dades

2.1 La font: d'on traiem les dades?

L'Enquesta de Condicions de Vida és la font utilitzada habitualment per a analitzar la pobresa per diverses raons:

- Perquè inclou totes les preguntes necessàries per a l'elaboració dels indicadors estandarditzats a nivell europeu (i en particular, la taxa AROPE i els seus components), a més d'altres centrades en les condicions econòmiques de vida i la percepció sobre la pobresa.
- Perquè té una pregunta i una metodologia homologades a nivell europeu, fet que permet la comparació.
- Perquè és anual, i per tant permet una comparació en terminis relativament curts.
- Perquè inclou dades relativament actuals, a diferència d'enquestes que estan millor dissenyades des d'una perspectiva de gènere, com ara l'Enquesta de Condicions de Vida i Hàbits de la Població, de l'IDESCAT, que es realitza cada 5 anys; o el Panel de Desigualtats, de la Fundació Bofill, que malauradament s'ha deixat de realitzar.

Però aquesta enquesta té alguns límits:

- Els indicadors d'usos dels temps i cura són insuficients.
- Algunes de les preguntes només estan realitzades a nivell de llar, i per tant no aborden la dimensió individual (d'homes i dones per separat) d'accés real als recursos, partint de la hipòtesi que els recursos es distribueixen de forma equitativa dins de la llar. Ignoren, per tant, les desigualtats de gènere en el si de les llars.
- Les informacions sobre renda són relatives a l'any anterior a la data de l'entrevista. La darrera edició de l'enquesta (publicada fa només unes setmanes) correspon a l'any 2015. Això vol dir que les dades amb què treballem relatives a la renda són de 2014.
- S'ha modificat la metodologia l'any 2013, i en alguns casos la comparació amb anys anteriors no és possible.

2.2. Les unitats d'anàlisi. De qui parlem?

Quan els mitjans i les institucions parlen o escriuen sobre la situació de pobresa a partir de les principals enquestes (normalment de l'ECV) sempre es refereixen a dues possibles unitats: les llars o les persones enteses com a unitats de consum.

La raó per utilitzar les llars com a unitat per mesurar la pobresa en una societat és que aquestes són els agents econòmics rellevants en despesa i consum, i en elles, les estratègies dels individus per

aprovisionar-se de recursos estan fortament interrelacionades (La Cal 2009: 35). El problema és que amb aquesta unitat d'anàlisi s'invisibilitza la situació de pobresa d'alguns col·lectius, com ara les persones joves no emancipades, les persones grans amb pensions insuficients i les dones que no realitzen un treball remunerat (La Cal 2009: 36). En utilitzar la llar com a unitat d'anàlisi pressuposem que tots els individus dins aquesta llar comparteixen la seva condició de pobres o no pobres, i no tenim en compte l'autonomia econòmica com un factor clau en la consideració sobre la pobresa. Aquesta invisibilització és més greu en el cas de la mesura de la pobresa de les persones com a unitats de consum.

Per mesurar la renda personal, els ingressos de la llar es divideixen entre el nombre d'unitats de consum (membres de la llar) que componen la llar. Cada membre té un pes específic. Per determinar el nombre d'unitats de consum equivalents de les llars s'utilitza l'escala de l'OCDE modificada, que dóna un pes d'1 al primer adult, un pes de 0,5 a la resta d'adults i un pes de 0,3 als menors de 14 anys. Una vegada s'ha calculat l'ingrés per unitat de consum de la llar s'adjudica aquest import a cada membre de la llar (IDESCAT). La suposició metodològica és que els diners es reparteixen de forma igual o equitativa entre els seus membres. Assigna, per tant, una part de la renda dels homes (que de mitjana cobren més) a les dones (que de mitjana cobren menys).

Per això algunes recerques (com l'Informe FOESSA, elaborat per la càtedra d'Inclusió Social de la Universitat Rovira i Virgili) comparen els resultats estàndard amb els resultats en supòsit d'autonomia. Sota aquests supòsits es comptabilitzen els ingressos individuals, sense pressuposar cap mena de despesa compartida amb la resta de membres de la llar, ni cap càrrega econòmica extra. Nosaltres utilitzarem aquesta estratègia per donar perspectiva de gènere a les anàlisis, tot i entendre que aquest extrem, el de la no-existència de cap despesa compartida ni cap redistribució de recursos en el si de la llar, no es correspon a la realitat. L'exercici ens permet, però, identificar desigualtats que el càlcul metodològic dels ingressos per llar amaguen.

2.3. Què es mesura quan es mesura la pobresa: les desigualtats o l'exclusió?

Indicadors monetaris com el risc de pobresa (pobresa) o l'índex Gini o S80/20 (desigualtat) mesuren **la renda**. Això vol dir que no es comptabilitza el patrimoni. De vegades, en els indicadors de pobresa s'estimen «els diners estalviats en lloguer/hipoteca» com si fossin un ingrés, i en un país on aquesta despesa representa una part tan important dels salaris (i on la compra és un fenomen tan estès), aquesta estimació aporta sens dubte precisió a l'estadística. L'exclusió de la consideració del patrimoni implica, però, cert biaix en les dades, sobretot en les dades sobre desigualtat econòmica.

La taxa AROPE mesura, a més de la pobresa, **l'exclusió social**. És a dir, el nombre de persones que o bé es troben en situació de risc de pobresa, o bé es troben en una d'aquestes dues situacions: en una situació de privació material severa o en una llar amb baixa intensitat de treball.

- Privació material severa:

Taula 23. Composició de l'índex de privació material severa

Privació material severa: 4 o més d'aquestes situacions

1. Pagar sense endarreriments despeses relacionades amb l'habitatge (hipoteca o lloguer, rebuts de gas, comunitat...) o de compres ajornades
2. Poder mantenir l'habitatge a una temperatura adient
3. Poder afrontar despeses imprevistes
4. Poder fer un àpat de carn, pollastre o peix (o l'equivalent vegetarià) almenys cada dos dies
5. Poder anar de vacances almenys una setmana a l'any
6. Poder permetre's un cotxe
7. Poder permetre's una rentadora
8. Poder permetre's un televisor en color
9. Poder permetre's un telèfon (incloent-hi telèfon mòbil)

Font: Enquesta de Condicions de Vida

- Viure en una llar amb intensitat de treball molt baixa:

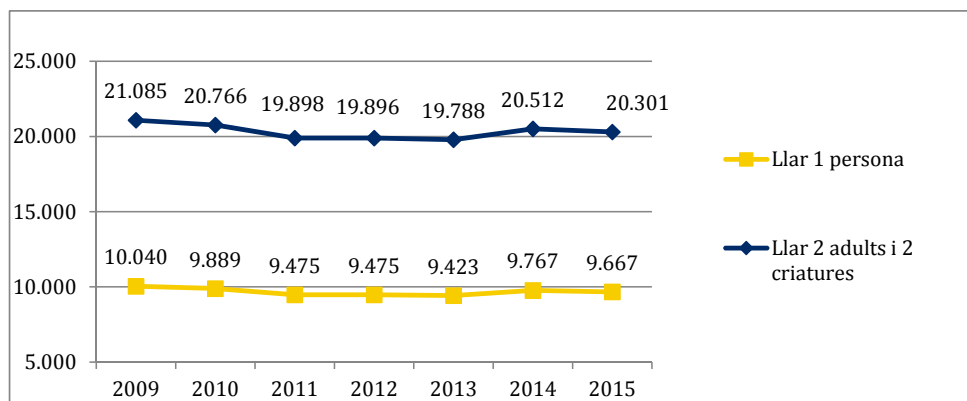
Obtenir un valor menor a 0,20 en una escala 0-1 en l'indicador que resulta de la divisió de la suma dels mesos que han treballat els membres en edat activa per la suma dels mesos en què aquests membres haurien pogut treballar, durant l'any anterior a l'enquesta.

2.4 Quan estan en risc de pobresa una persona o una llar?

La mitjana és el valor que, ordenant tots els individus o llars de menor a major ingrés, en deixa una meitat per sota d'aquest valor i l'altra meitat per damunt. Una persona o una llar estan en situació de risc de pobresa quan ingressen menys del 60% de la mitjana de l'ingrés de la població a Catalunya.

Aquesta característica de relativitat de l'indicador de risc de pobresa ens enfronta a un problema greu amb la interpretació de les dades, i és que aquestes fan referència al nivell d'empobriment (o enriquiment) general de la població. És a dir, quan el conjunt de les rendes ha baixat —com en el cas de l'actual crisi econòmica— el llindar de pobresa (i per tant el càlcul de les persones que es troben per sota del mateix) també ha baixat, i ha anat exclouent persones o llars que no han millorat la seva situació econòmica però que han deixat de ser considerades en risc de pobresa. Així, una part de la reducció dels indicadors de persones en risc de pobresa a Catalunya en els darrers anys es deu no a la millora de la situació de les famílies, si no a l'efecte estadístic de la reducció del llindar de pobresa.

Gràfic 1. Llindar de pobresa per persona i llar amb 2 persones adultes i 2 criatures. Catalunya, 2009-2015

Font: Francesc Valls (2016)

3. Anàlisi dels indicadors de pobresa monetària

A continuació analitzem per sexe tres indicadors monetaris bàsics: la taxa de risc de pobresa (en presentem l'evolució al llarg de la crisi), la renda mitjana neta i l'indicador de desigualtat de renda S80/20.

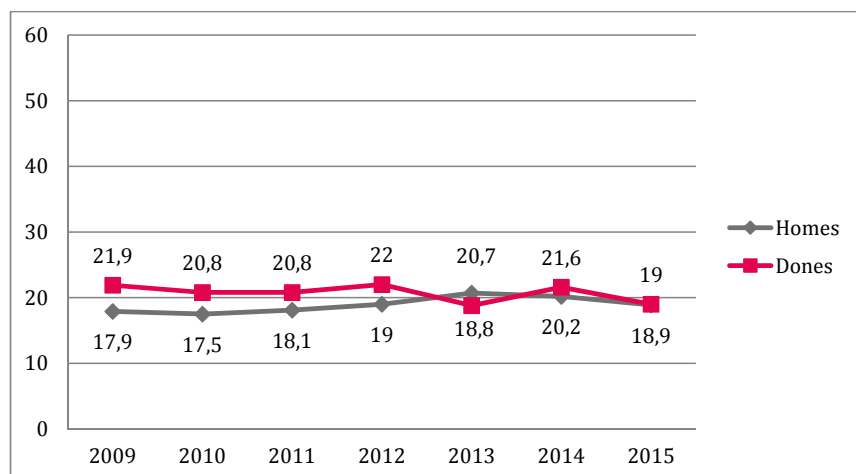
Tot i que conformen una visió unidimensional de la pobresa basada només en els diners que es guanyen, aquests indicadors són no obstant centrals per entendre les desigualtats de gènere. Ara bé, per a comprendre el fenomen de la pobresa, aquests indicadors monetaris hauran de ser complementats amb la resta d'indicadors proposats en l'informe «Marc conceptual i dimensionalització de la pobresa». En cas contrari, la interpretació del fenomen de la pobresa seguirà essent parcial.

3.1. Risc de pobresa

La taxa de risc de pobresa segons sexe, tal i com es calcula de forma estàndard, presenta poques diferències entre homes i dones. A més, des de l'inici de la crisi sembla que aquestes diferències han tendit a disminuir.

Aquest indicador, però, distribueix de forma igual els ingressos de la llar entre els seus individus, de manera que, en realitat, el que ens està dient és que, cada cop més, les dones viuen en llars amb rendes similars a les llars on viuen els homes.

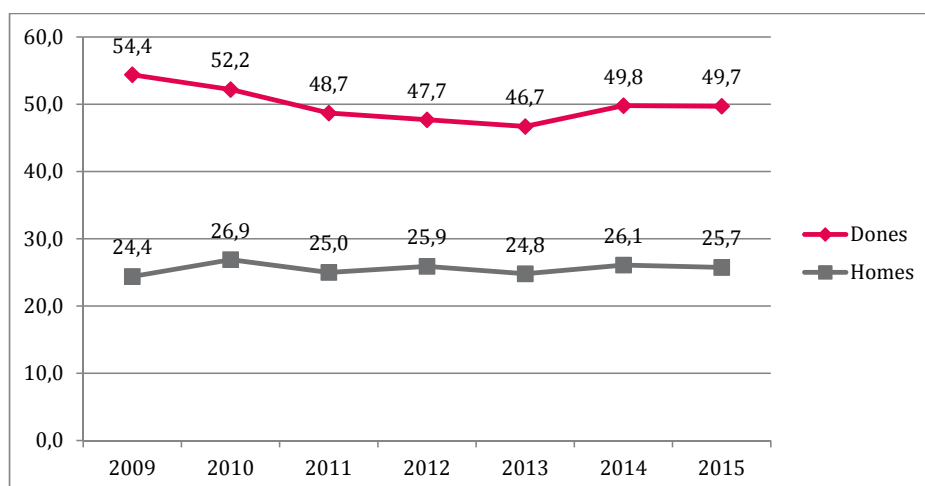
Gràfic 2. Taxa de risc de pobresa monetària (unitat de consum). Catalunya, 2009-2015

Font: Francesc Valls (2016)

Per copsar la dimensió del biaix de gènere esmentat, presentem les mateixes dades en supòsit d'autonomia, és a dir, calculant les rendes individuals com si no hi hagués despeses compartides ni redistribució dels recursos en el si de la llar. En aquest cas primerament presentem l'evolució dels ingressos individuals de la població major de 16 anys, excepte menors de 23 anys que cursen estudis. El que es pot observar és un increment de la població en el risc de pobresa, que en el cas de les dones és particularment pronunciat i constata un fenomen intens de feminització de la pobresa.

Gràfic 3. Taxa de risc de pobresa monetària en supòsit d'autonomia*. Catalunya, 2009-2015

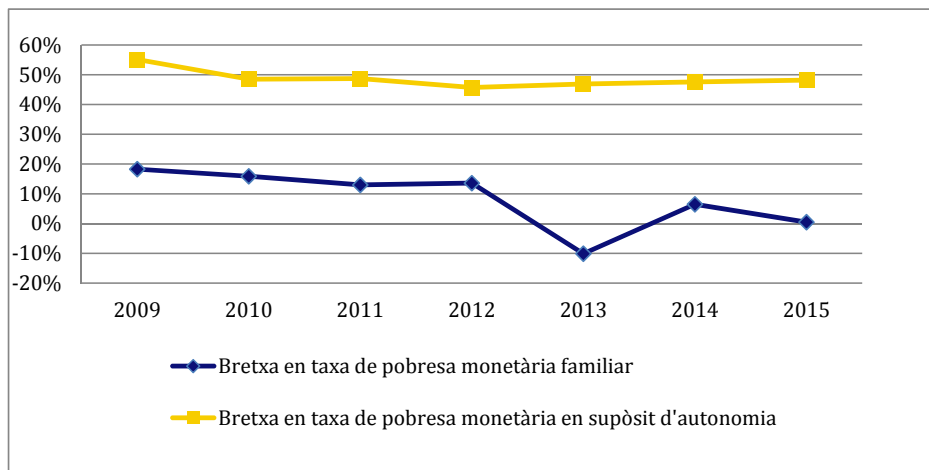

*Població de 16 anys, excepte menors de 23 anys en situació d'estudiants

Font: Elaboració pròpia a partir de Valls (2016)

L'evolució de la bretxa entre homes i dones segueix tendències diferents segons l'indicador utilitzat. L'indicador de pobresa monetària familiar mostra una important reducció de la bretxa. L'any 2015 el risc de pobresa monetària familiar és pràcticament idèntic en homes i dones. L'indicador del risc de pobresa en supòsit d'autonomia, en canvi, assenyala una important reducció de la bretxa, però aquesta s'atura l'any 2012 i marcant un punt d'inflexió. Posteriorment s'observa una lleu tendència a l'increment de la bretxa entre homes i dones.

Gràfic 4. Bretxa de gènere en risc de pobresa monetària. Catalunya, 2009-2015

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida (2015) i Valls (2016)

Més enllà del biaix provocat per l'esmentat vel estadístic, sí que es produeix un cert apropament de la bretxa de gènere durant els anys de la crisi¹ en els dos indicadors. No obstant, tots dos indicadors ens mostrarien escenaris oposats respecte a la sortida de la crisi. Mentre que l'estadística oficial apunta a una sortida de la crisi en condicions d'igualtat entre homes i dones, la bretxa de gènere en l'indicador de pobresa en supòsit d'autonomia revela la falsedat d'aquest escenari i un estancament respecte la igualtat d'homes i dones que fins i tot podria estar en situació d'ampliar-se.

La literatura recull dues explicacions respecte a la disminució de la bretxa en la primera fase de la crisi: d'una banda la crisi va incidir en sectors econòmics altament masculinitzats, la qual cosa va provocar un empitjorament de la situació econòmica dels homes en molta més mesura que en el cas de les dones; d'altra banda, algunes recerques afirmen que a les llars hi ha un gran nombre de dones amb rendes que estan molt a prop del llindar de pobresa, i que, el desplaçament de la quantia d'aquest llindar (a la baixa) les ha «tret estadísticament de la pobresa» sense que en realitat la seva situació hagi canviat.

Finalment cal abordar la qüestió del valor relatiu del llindar de la pobresa. Com ja hem explicat a la primera secció de l'informe, aquest valor es correspon, cada any, amb el 60% de la renda mitjana de la societat catalana. Aquest indicador és inadequat per a comprendre el fenomen de la pobresa en contextos de pèrdua generalitzada de rendes, perquè el simple efecte estadístic «treu» de la població pobra un nombre determinat de persones, sense que la seva situació efectiva s'hagi modificat en absolut. Per aquesta raó, proposem a continuació fer l'exercici de calcular la població en risc de pobresa segons el llindar immediatament anterior a la crisi, el de l'any 2008.

¹ Tractem les dades de 2013 com una anomalia, ja que els resultats trenquen sistemàticament la tendència general, fet que fa pensar en algun problema amb la recollida de dades.

Per fer-ho hem comparat la pobresa amb els dos llindars a paritat de preus, és a dir, comptant amb la variació de l'IPC. Així, un cop calculada la renda mitjana l'any 2008, hem utilitzat la renda recalculada a preus corrents². La renda mitjana el 2008 era de 10.040 euros i l'actualitzada és de 10.893,49 euros.

Taula 24. Risc de pobresa amb monetària llindar del 2015 i llindar ancorat al 2008

	Risc de pobresa		Augment del risc de pobresa	
	Taxa segons el llindar del 2015	Taxa amb el llindar ancorat al 2008	Diferència en %	Diferència en número de persones
Homes	19,0%	24,0%	5,0%	181.493
Dones	18,9%	24,0%	5,1%	191.248

Font: elaboració pròpia segons dades d'Idescat

Els resultats d'aquests càlculs mostren que hi ha 181.493 homes i 191.248 dones que avui no són considerades pobres i que ho serien si consideréssim dins els límits de la pobresa aquells individus als quals, dins una llar, els corresponen menys de 10.893 euros (tal i com ho consideràvem l'any 2008).

Taula 25. Risc de pobresa monetària en supòsit d'autonomia amb llindar del 2015 i llindar ancorat al 2008

	Risc de pobresa en supòsit d'autonomia		Augment del risc de pobresa en supòsit d'autonomia	
	Taxa segons el llindar del 2015	Taxa amb el llindar ancorat al 2008	Diferència en %	Diferència en número de persones
Homes	25,7%	34,1%	8,4%	250.665
Dones	49,7%	56,0%	6,3%	198.003

Font: elaboració pròpia segons dades Idescat

Si considerem la pobresa monetària en supòsit d'autonomia (és a dir, estrictament els ingressos individuals), comprovarem que hi ha 250.665 homes pobres més i 198.003 dones.

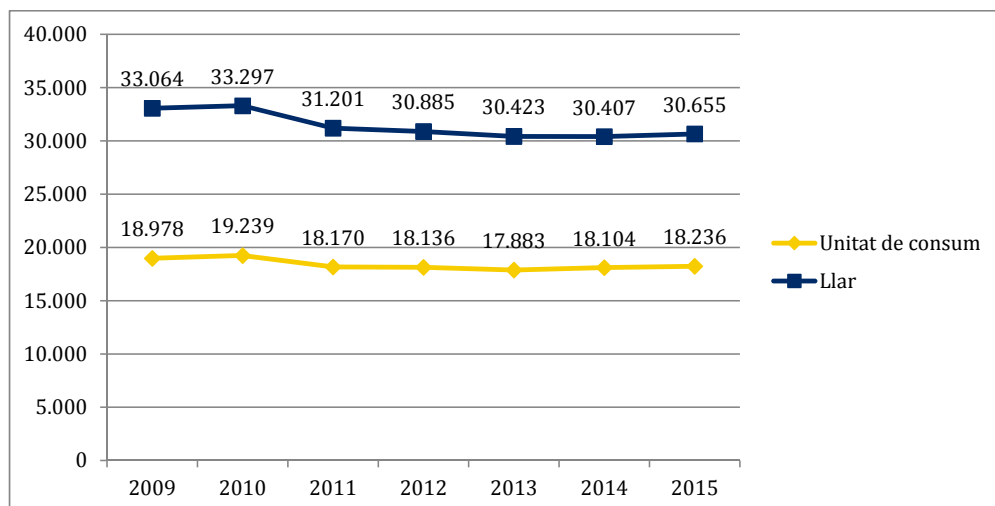
Si, finalment, comparem la taxa utilitzada actualment (segons la renda familiar i amb el llindar del 2015) per mesurar el risc de pobresa de les dones amb la taxa de risc de pobresa en supòsit d'autonomia (rendes individuals) ancorada al 2008, trobem que passem del 18,9% de dones en risc de pobresa al 49,7% de les dones del país en risc de pobresa si només disposessin de la seva renda individual.

² Fent servir com a referència l'IPC general (sistema IPC base 2011) entre desembre del 2008 i desembre del 2014, la taxa de variació és del 8,5%.

3.2 Renda mitjana anual

La renda mitjana anual ens permet contextualitzar els indicadors de pobresa. L'any 2015, la renda mitjana anual de les llars cau un 8% en relació a l'any 2010, mentre que en el cas de les persones i les unitats de consum aquesta caiguda mitjana és d'un 5%. La caiguda més important de la renda a les llars respecte a la dels individus s'explica perquè aquestes compten avui amb menys persones que el 2010.

Gràfic 5. Renda anual mitjana segons llar i unitat de consum. Catalunya, 2009-2015

Font: Idescat

Com es pot comprovar en la següent taula, els ingressos anuals considerats a partir de les unitats de consum no difereixen en grans quantitats segons el sexe. En canvi, sí que es pot comprovar com les persones joves i els nens i nenes són els que disposen d'un ingrés mitjà més baix. Aquests darrers resultats mostren, en part, l'empobriment de les llars amb criatures respecte les llars que no en tenen. Entre els col·lectius més empobrits, destaquen les noies joves, seguides dels nens i de les dones majors de 65 anys. La diferència més substancial entre homes i dones la trobem en el grup de d'edat més elevada, cosa que ens fa pensar que les dones no afronten la vellesa amb les mateixes garanties econòmiques que els homes.

Taula 26. Renda mitjana neta anual segons unitats de consum per edat i sexe. Catalunya, 2015

	Total	Homes	Dones
Menys de 16 anys	16.959,99 €	16.372,29 €	17.577,21 €
De 16 a 29 anys	16.354,35 €	16.907,56 €	15.742,23 €
De 30 a 44 anys	18.320,95 €	18.471,40 €	18.175,97 €
De 45 a 64 anys	19.713,23 €	19.733,61 €	19.692,83 €
De 65 i +	18.472,16 €	19.824,59 €	17.411,81 €
Total	18.235,94 €	18.464,54 €	18.014,67 €

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Ara bé, quan considerem la renda mitjana segons els ingressos individuals, salta a la vista l'important bretxa de gènere en tots els grups d'edat, tot i que el grup més jove, en general, continua presentant les rendes mitjanes més baixes. L'estimació de la bretxa de gènere ens mostra que les diferències entre homes i dones s'amplien en forma de gradient segons els grups d'edat, de manera que són les dones majors de 65 anys les que perceben una renda mitjana inferior comparada a la percebuda pels homes del mateix grup d'edat.

Taula 27. Renda mitjana neta anual segons ingressos individuals per edat i sexe. Catalunya, 2015

	Total	Homes	Dones
Menys de 16 anys	-	-	-
De 16 a 29 anys	6.107,2 €	7.082,8 €	4.996,6 €
De 30 a 44 anys	15.534,0 €	17.528,4 €	13.612,1 €
De 45 a 64 anys	17.818,7 €	21.690,5 €	13.942,2 €
De 65 i +	14.135,4 €	19.137,5 €	10.213,6 €
Total	15.035,6 €	18.208,0 €	12.037,7 €

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2015

3.3. Risc de pobresa en el treball

Tal i com ho explica el mateix Idescat, la taxa de risc de pobresa monetària en el treball mostra la proporció de persones que van treballar almenys set mesos durant l'any de referència de la renda (l'any anterior a la data de l'enquesta) i tenen una renda disponible equivalent per sota del llindar de risc de pobresa.

Tal i com es pot observar a la taula 4, aquest indicador mostra una major pobresa entre els homes treballadors que entre les dones treballadores. Ens trobem de nou amb el problema de les unitats d'anàlisi, que són les unitats de consum i no els individus. Això fa que, aparentment, hi hagi una masculinització de la pobresa dels treballadors.

Aquesta aparent masculinització de la pobresa en el treball desapareix quan realitzem el mateix càlcul amb la taxa de risc de pobresa en supòsit d'autonomia. El que s'observa és una marcada bretxa de

gènere; així el 25,9% de les dones treballadores es troben en risc de pobresa, percentatge que contrasta amb el 14,9% dels homes treballadors que es troben en la mateixa situació.

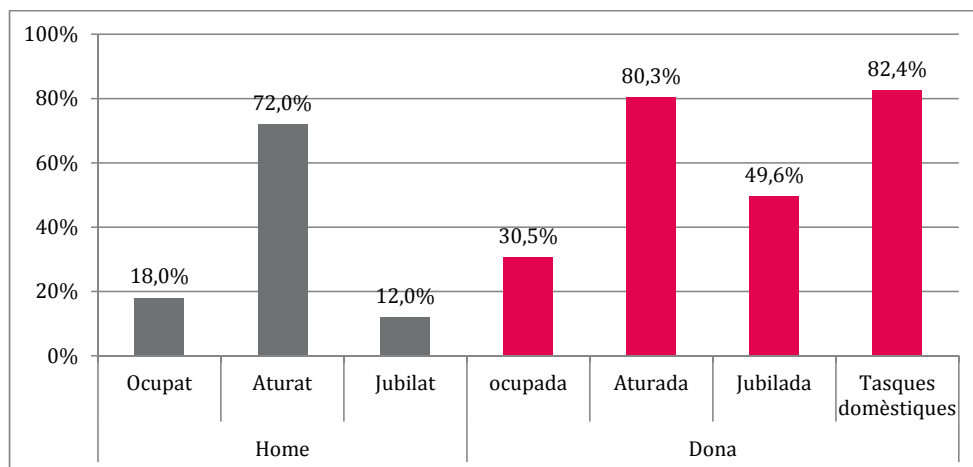
Taula 28. Taxa de risc de pobresa monetària en el treball per pobresa monetària familiar i per supòsit d'autonomia i sexe. Catalunya, 2015.

	Risc de pobresa monetària en el treball (renda familiar)			Risc de pobresa monetària en el treball en supòsit d'autonomia (renda individual)		
	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones
Catalunya	11,2	11,5	10,9	20,0	14,6	25,9

Font: Idescat

Per completar aquesta dada podem veure les diferències de gènere en el següent gràfic, que mostra el risc de pobresa (en supòsit d'autonomia) segons l'activitat principal. De nou, les taxes augmenten de manera molt rellevant, i s'evidencia que les dones ocupades es troben en risc de pobresa (30,5%) en major proporció que els homes ocupats (18%). Existeix una important feminització de la pobresa entre els homes jubilats i les dones jubilades (el càlcul de la bretxa ascendeix a 69,8%). Tot i que en menor mesura, les dones en situació d'atur també pateixen més risc de pobresa que els homes en similars condicions.

Gràfic 6. Persones en risc de pobresa monetària en supòsit d'autonomia en funció de l'activitat. Catalunya, 2015

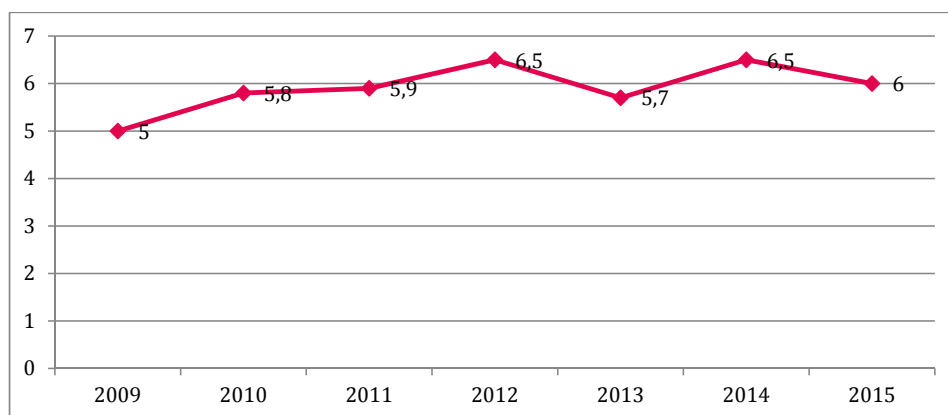
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2015

3.4. Desigualtat en els ingressos

Dels dos indicadors existents per mesurar la desigualtat en els ingressos —l'índex de GINI i l'S80/20— hem triat el segon per a observar-la. La raó és que aquest segon permet, potencialment, incorporar la perspectiva de gènere. L'S80/20 mesura en quant superen els ingressos del 20% més ric de la societat els del 20% més pobre. Per fer-ho s'ordenen tots els individus segons els seus ingressos i es divideix el total en cinc grups, els quintils. Aquesta creació de grups socials en funció de la renda genera col·lectius que poden ser estudiats en la seva composició. Així, podem conèixer potencialment qui «hi ha» (en termes d'edat, sexe o d'altres) dins el primer quintil i dins del cinquè quintil.

L'evolució de la desigualtat durant la crisi segons aquest índex és creixent fins a l'any 2014, excepció feta del 2013. L'any 2015 la desigualtat sembla que disminueix; el cinquè quintil (el més ric) manifesta haver ingressat més de 25.285 nets l'any anterior, mentre que el primer quintil (el més pobre) manifesta haver ingressat 9.891 euros o menys.

Gràfic 7. S8020. Catalunya, 2009-2015

Font: elaboració pròpia a partir d'INE, l'Idescat i Enquesta de Condicions de Vida del 2015

La composició per sexe (dels individus) de cada quintil (i en particular del quintil superior i del quintil inferior) seria la senzilla operació estadística necessària per analitzar la desigualtat entre dones i homes en aquest indicador. Aquesta operació, però, no ha estat realitzada per cap institució estadística. Tot i això, sí disposem del pes dels diferents quintils en cada sexe (vegeu la següent taula). Aquesta dada mostra que els homes (considerats com a unitat de consum) són un 10% menys presents en el quintil més pobre, mentre que són un 1% més presents en el quintil més ric.

Taula 29. Composició del primer i el cinquè quintil de la taxa de risc de pobresa monetària familiar. Catalunya, 2015

Quintil	Homes		Dones		Bretxa de gènere
	n	%	n	%	
Quintil més pobre (1)	699.000	47,3	777.000	52,7	10%
Quintil més ric (5)	732.000	49,7	738.000	50,3	-1%

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Així, malgrat que consideren unitats de consum i no ajusten per edat (cosa que previsiblement faria augmentar la feminització de la pobresa), aquestes dades ja apunten a una desigualtat de gènere que es tradueix en una acumulació superior de dones entre la població més pobra, mentre que la composició és pràcticament igualitària entre la població més rica.

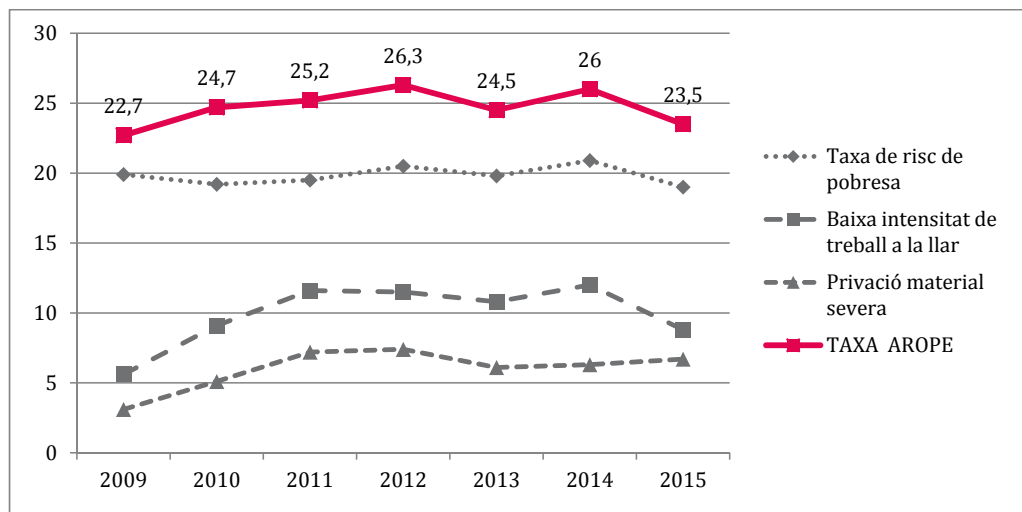
4. Anàlisi de les llars en situació de pobresa o exclusió social (taxa AROPE)

4.1 Taxa AROPE

Tal i com s'explica en l'apartat metodològic d'aquest informe, la taxa AROPE (*At Risk Of Poverty and Exclusion* [en risc de pobresa o exclusió]) no mesura només la renda de la població, sinó altres dimensions que es consideren determinants d'una situació de benestar. Així, la taxa comptabilitza tant aquelles llars amb baixos recursos com aquelles en què es produeixen situacions que donen lloc a l'exclusió social (la baixa intensitat del treball i les privacions materials). La taxa AROPE es basa en el càlcul del número de persones que viuen amb ingressos baixos (60% de la mitjana de l'ingrés equivalent o per unitat de consum), que pateixen privació material severa (4 dels 9 ítems definits; vegeu taula 1 en aquest document) o que viuen en llars amb una intensitat d'ocupació molt baixa (per sota del 20%). És precisament aquesta composició multidimensional la que fa de la taxa AROPE un indicador més adequat que el risc de pobresa monetària per avaluar la pobresa monetària i el risc d'exclusió en l'àmbit de la llar. Dels seus tres components —risc de pobresa, baixa intensitat de treball a la llar i privacions a la llar—, el segon i el tercer s'analitzen per separat en aquest apartat.

En termes generals podem comprovar com la taxa AROPE creix notablement durant la primera part de la crisi (de 22,7 punts a 26,3 punts l'any 2012), i tot just el 2015 baixa. Aquesta tendència és força similar a les tendències de la baixa intensitat de treball i de la taxa de risc de pobresa, però no de la taxa de privació material severa, en què identifiquem més estabilitat a l'alça.

Gràfic 8. La taxa AROPE i els seus components. Catalunya, 2009-2015

Font: elaboració pròpia a partir de Valls (2016)

La taxa AROPE per sexes mostra, de manera similar a la taxa de risc de pobresa monetària familiar, molt poca desigualtat entre els sexes. Aquesta diferència és de 0,5 punts percentuals de desavantatge per a les dones i una bretxa de gènere d'un 5%.

Taula 30. Taxa AROPE per sexes. Catalunya, 2015

	Homes	Dones	Total
Milers	844,7	893,2	1737,9
Taxa	23,3	23,8	23,5

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Per tant comprovem que pràcticament no hi ha feminització de la pobresa considerada sota aquests paràmetres. En canvi, quan la taxa AROPE és considerada segons el tipus de llar, s'observa que una dona que viu sola té més probabilitats (26,4%) de trobar-se en risc de pobresa o exclusió social que un home que es troba en la mateixa situació (22,1%).

Taula 31. Taxa AROPE per tipus de llar. Catalunya, 2015

	Un home sol	Una dona sola	2 adults sense menors, almenys un major de 65 anys o més	Un adult amb 1 o més menors	2 adults amb 1 o més menors	Altres	Total
Milers	77,7	100,8	311,6	111,5	701,0	435,4	1737,9
Taxa	22,1%	26,4%	17,9%	40,0%	26,1%	22,4%	23,5%

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2015

Per altra banda, les llars catalanes que presenten una taxa AROPE més elevada són aquelles formades per un adult i un o més menors, el 40% de les quals es troben en risc de pobresa o exclusió social. No ha estat possible desagregar els resultats per sexe per falta de mostra, encara que intuïm quins podrien ser els resultats. Segons l'Idescat, l'any 2011 a Catalunya el 77% de les famílies monoparentals eren encapçalades per dones (monomarentals); d'aquesta manera podem suposar que la majoria d'aquest 40% de famílies compostes per un adult i 1 o més menors que es troben en situació de pobresa estan encapçalades per dones. Aquesta incògnita podrà ser desvelada el proper any, ja que l'Enquesta de Condicions de Vida ha ampliat la mostra per al territori català i probablement podrem disposar de dades desagregades significatives.

4.2. Privació material

La privació material severa és un dels components de la taxa AROPE. Com ja hem explicat a l'apartat metodològic, aquest índex identifica les llars on es produeixen 4 de les 9 privacions seleccionades a nivell europeu. Com podem comprovar existeix en aquest indicador una bretxa de gènere, si bé petita (d'un 7%), que no s'allunya molt de la bretxa de la taxa AROPE en el seu conjunt. Ara bé, aquesta bretxa amaga una notable casuística.

Taula 32. Privació material severa i bretxa de gènere. Catalunya, 2015

	Homes	Dones	Bretxa
Taxa	6,4	6,9	7%

Font: elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de Vida, 2015

La següent taula mostra els indicadors de privació material de 3 dels 7 indicadors, a diferència dels 4 dels 9 indicadors de privació material severa. En cadascuna de les privacions considerades en l'indicador, s'assenyala el col·lectiu que manifesta patir-la més. Com es pot observar, el col·lectiu de dones joves és el que afirma patir la major part d'aquestes privacions amb més freqüència. De fet, és així en tots els indicadors, excepte en el cas de la impossibilitat de disposar de cotxe (on el major percentatge correspon als homes joves) o de menjar pollastre, altra carn o peix almenys cada dos dies (indicador amb molt poc grau de resposta en general, però que és més freqüentment afirmat més per les dones d'entre 30 i 44 anys).

Taula 33. Privacions materials segons sexe i edat. Catalunya, 2015

	Homes				Dones			
	16-29	30-44	45-64	65 +	16-29	30-44	45-64	65 +
Vacances mínim una setmana l'any	40,2	30,2	40,4	31,9	43,5	33,5	39,9	40,3
Pollastre, altra carn o peix almenys cada dos dies	2,1	2,1	1,2	1,5	0,9	2,5	1,7	1,6
Mantenir l'habitatge a temperatura adequada	11,5	9,4	8,8	5	11,8	8,2	8,6	6,9
Capacitat per fer-se càrrec de despeses imprevistes	41,3	37,9	35,3	27,9	43,5	37,1	37,6	38,8
Retards en pagament de despeses relacionades amb l'habitatge	13,9	11,2	10,6	1,4	16,3	12,6	10,4	3,5
No es pot permetre disposar de cotxe	9,5	5,3	4,7	2,3	9,4	9,4	5,1	4,1
No es pot permetre disposar d'ordinador personal	6,5	4	5,5	1,3	11,3	4,7	3,7	2,7

Font: Idescat

En la següent taula es pot comprovar una important diferència de gènere en l'indicador de privació material. Les dones, en general, experimenten més probabilitat de patir privació material. Segons el grup d'edat els joves són els que presenten més dificultats. Finalment el grup de persones de més de

65 anys és el que pateix aquesta situació en menor proporció. En canvi, és el grup en què la desigualtat de gènere és més gran, ja que les dones la pateixen 4,3 punts percentuals més que els homes.

Taula 34. Bretxa de gènere en la privació material segons grups d'edat

	3 privacions o més			
	16-29	30-44	45-64	65 +
Homes	21,5	14,4	15,2	5,6
Dones	25,1	16,7	16,6	9,9
Diferència de gènere	3,6	2,3	1,4	4,3

Font: Idescat

4.3. Llars amb baixa intensitat de treball

La participació al mercat de treball és considerada un factor d'inclusió social. Per això les llars on treballa menys d'un 20% dels seus membres són considerades en risc d'exclusió social, com també ho són les persones que viuen en aquestes llars.

Les dades per a Espanya el 2015 apunten a una lleu masculinització del fenomen (amb una bretxa de gènere a favor de les dones d'un 4%). Aquesta es produeix en tots els grups d'edat excepte, en el dels nens i nenes i en el de la població d'entre 30 i 44 anys. Així doncs, no podem parlar en aquest cas d'un fenomen de gènere.

Taula 35. Molt baixa intensitat de treball segons edat i sexe. Espanya, 2015

Total	Homes	Dones
Menors de 16 anys	11,4	11,8
De 16 a 29 anys	20,4	16,3
De 30 a 44 anys	12,7	11
De 45 a 64 anys	19,5	21,2
Tota la població	15,8	15,1

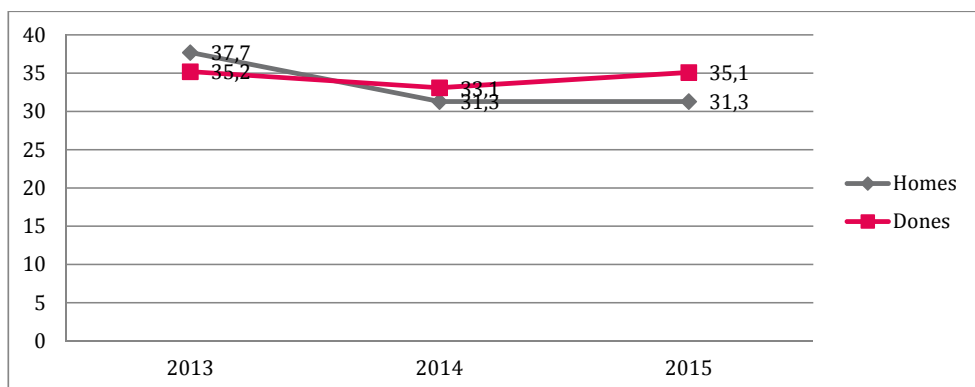
Font: INE, 2015

5. Anàlisi de la pobresa subjectiva

En darrer lloc, l'Enquesta de Condicions de Vida inclou una pregunta per identificar la dimensió subjectiva de la pobresa: aquelles persones que, més enllà dels seus ingressos, tenen la percepció que tenen dificultats per arribar a final de mes. Aquest indicador pot ajudar a copsar les situacions diferents que poden viure els diversos membres d'una llar quan, en principi, se suposa que comparteixen recursos de forma equitativa. Així doncs, ens permet aproximar-nos una mica més a les desigualtats de gènere dins una mateixa unitat familiar.

En aquest gràfic observem, de forma contrària al que passa amb la resta d'indicadors, una bretxa de gènere en la percepció subjectiva de la pobresa que, a més, sembla anar en augment des del 2014. Aquell any era del 5% i el 2015 arriba fins a l'11%.

Gràfic 9. Persones que arriben amb dificultat o molta dificultat a final de mes. Catalunya, 2013-2015

Font: Idescat

6. Conclusions

Després de viure un augment durant els darrers anys, la renda mitjana neta mostra que l'empobriment de les llars pot estar-se frenant, i que els homes i dones en situació de pobresa es troben a un mateix nivell. Però tal com hem mostrat, els indicadors més habituals de pobresa presenten un vel estadístic que dificulta de forma important identificar si hi ha o no feminització de la pobresa. Així, ni l'indicador de risc de pobresa ni la taxa AROPE mostren una bretxa de gènere rellevant.

Quan seguint la metodologia proposada per la Càtedra d'Inclusió Social de la URV seguim el risc de pobresa sota el supòsit d'autonomia (situació hipotètica d'haver de viure sol/a amb els propis ingressos) aquest risc, a banda de disparar-se, es feminitza en gran mesura, i passem d'una bretxa de gènere gairebé inexistente a una bretxa de gènere del 50%.

Pel que fa a la relativitat de l'indicador de risc de pobresa monetària, hem calculat que 181.493 homes i 191.248 dones no són considerades avui com a pobres, però que ho serien si consideréssim el risc de pobresa segons el valor del llindar ancorat al 2008.

En tot cas, s'ha produït un fenomen de reducció de la bretxa de gènere durant la primera part de la crisi econòmica en la pobresa monetària. No obstant, tots dos indicadors de pobresa monetària ens mostren escenaris oposats respecte a la sortida de la crisi. Mentre que l'estadística oficial apunta a una sortida de la crisi en condicions d'igualtat entre homes i dones, la bretxa de gènere en l'indicador de pobresa quan apliquem el supòsit d'autonomia falseja aquest escenari i apunta a un escenari amb un estancament respecte la igualtat entre homes i dones, que fins i tot podria estar augmentant.

La taxa de risc de pobresa o exclusió social (ARPE) mostra una lleu diferència entre homes i dones. Però si considerem l'indicador segons el tipus de llar, observem que les llars on hi viu una dona sola és més probable que es trobin en risc de pobresa o exclusió social que no aquelles on hi viu un home en la mateixa situació familiar. Una vegada més, s'observa que el vel estadístic de la unitat llar i la unitat de consum dificulta la visualització de la feminització de la pobresa.

La feminització de la pobresa també es fa palesa quan s'observen les privacions materials incloses en la taxa AROPE. En particular hi ha una important bretxa de gènere en totes les edats (excepte 45-59 anys) pel que fa a les persones en llars en situació de privació material (tot i que en el cas de la privació material severa la bretxa és menor). També en relació a les privacions, són les dones joves (menors de 30) qui les pateixen més sovint (més que les dones grans i que els homes de totes les edats).

També apareix reflectida una sobrerrepresentació femenina en el quintil més pobre de la societat (a diferència del que succeeix amb el més ric), així com certa feminització en l'indicador subjectiu sobre la percepció de dificultats per arribar a fi de mes. En definitiva, l'escassetat de les diferències en els indicadors convencionals apunten que cal avançar cap a una anàlisi de la pobresa que no sigui cega al gènere i a aquest fenomen de feminització de la pobresa, com és el cas de la que s'ha presentat en la primera part d'aquest informe.

Tercera part

Crisi, ocupació i feminització de la pobresa

1. Gènere i treball remunerat: els factors de discriminació

Resulta evident que la relació amb el món laboral és clau per entendre els factors d'empobriment i, en especial, de la feminització de la pobresa. En el nostre entorn laboral les diferències entre homes i dones s'han manifestat tradicionalment en una persistent bretxa en les taxes d'ocupació i atur: en un major pes del treball a temps parcial entre les dones i dels contractes de caràcter temporal en l'ocupació femenina, en la discriminació salarial de les dones i en una important segregació d'aquestes en ocupacions de menor remuneració que els treballs masculinitzats. D'aquests factors, la bretxa de gènere en els salaris és un dels més determinants perquè les llars amb major proporció de dones disposin d'una renda menor. A més, suposa també menys drets a rebre prestacions i pensions de jubilació i, per tant, incideix negativament sobre la capacitat econòmica de les dones durant tot el cicle vital (Cantó, Cebrián i Moreno, 2016).

Per Amaia Pérez Orozco, com que el treball assalariat és la principal i, sovint, l'única via d'obtenció d'ingressos, «els biaixos de gènere en el mercat laboral impliquen una primera i crucial discriminació de les dones en l'accés als recursos monetaris», determinant així també la seva major predisposició al risc de pobresa. Però la desigualtat va més enllà de la dimensió monetària. Aquestes discriminacions en el món laboral s'encabeixen, també segons Pérez Orozco, en una estructura socio-econòmica i familiar concreta: la del sistema capitalista, dominat per un model fonamentalment patriarcal marcat per «la divisió dels treballs per gèneres, la no-valoració dels treballs no remunerats i, en darrera instància, l'organització social al voltant dels mercats» i no de la reproducció de la vida.

Més enllà d'aquesta aproximació sistèmica, resulta interessant analitzar els factors de discriminació en el mercat laboral que poden tenir un impacte sobre una major feminització de la pobresa. Com apunta Nieto i Carreras (2016) la participació en el mercat laboral de les dones és menor, i la probabilitat d'estar en situació d'atur és major. Les dones també experimenten pitjors condicions d'ocupació, és a dir més precarietat, i sovint l'accés al mercat es dona en sectors feminitzats amb jornades a temps parcial. Aquesta precarització de la vida laboral de les dones acaba repercutint en una menor seguretat econòmica durant els períodes d'atur i menor quantia en la pensió de jubilació a la fi de l'etapa laboral.

Seguint l'esquema que planteja Amaia Pérez Orozco, distingim els següents elements característics del mercat laboral:

- **Taxes d'activitat.** La presència de les dones en el mercat laboral, tot i una evolució important en les darreres dècades, és encara més baixa que la dels homes i està molt condicionada pel cicle vital. A Catalunya la bretxa en la taxa d'activitat entre homes i dones d'entre 15 i 64 anys, el 2014 (últim any del qual tenim dades comparatives amb la UE) era de 8,6 punts, mentre que de mitjana aquesta bretxa augmenta fins als 10,7 punts a l'Estat espanyol i a la Unió Europea és de 11,6 punts.

- **Taxa d'atur.** L'atur ha estat tradicionalment un fenomen majoritàriament femení. L'atur de llarga duració també ha estat tradicionalment superior en el cas de les dones en relació als homes. És un dels factors determinants de l'exclusió social i per tant de major risc de pobresa femenina.
- **Treball a temps parcial.** Tot i que ha estat tradicionalment una realitat a l'Estat espanyol, amb una presència molt inferior a la del conjunt de la UE, la tendència és que el treball parcial sigui fortament feminitzat. «Habitualment s'ha donat una imatge d'aquests contractes com a desitjats per les dones perquè els permetia "conciliar" la seva vida laboral i familiar» (Pérez Orozco, A., 2003); però tot sovint és una opció no desitjada. En aquest sentit el percentatge de persones amb jornada parcial involuntària (no desitjada) ha passat del 3% entre les dones i el 0,5% entre els homes al 2004, a l'11,8% entre les dones i el 4,2% entre els homes (Conde, J.I., 2015).
- **Treball temporal.** Com en el cas del treball a temps parcial, és una realitat no escollida sinó imposada per la realitat del mercat laboral que contribueix a la precarització del treball remunerat femení.
- **Economia submergida.** Alguns estudis (Pérez Orozco, A., 2003; Gálvez, L. Y Rodríguez, P. 2012; o OIT, 2016) indiquen que hi ha una major presència de dones en el sector de l'economia informal o economia submergida. En el cas de l'Europa Occidental és així especialment en treballs relacionats amb la cura o les tasques de la llar (Pérez Orozco, A., 2003).

Taula 36. Factors de desigualtat de gènere en el món laboral (2007, 2011, 2015)

	2007		2011		2015	
	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes
Taxa d'activitat (16 a 64 anys)	68,40 %	86,20 %	73,40%	84,80%	74,30%	83,50%
Taxa d'atur	7,68%	5,60%	20,05%	20,70%	19,09%	16,53%
Treball a temps parcial	21,46%	4,30%	22,34%	5,65%	21,67%	7,07%
Temporalitat (Menys d'1 any en ocupació actual)	23,26%	19,21%	15,47%	13,78%	14,96%	15,90%
Contractes temporals	82,95%	83,08%	89,74%	88,51%	88,33%	87,85%

Font: Idescat, a partir de diferents fonts primàries

- **Segregació horitzontal.** Fa referència a la segregació per sectors econòmics i d'activitat. Tal i com es demostra en l'informe de Comissions Obreres sobre «Vida, treball i drets», publicat arran del 8 de març de 2015, el mercat laboral espanyol està segregat de manera que «les dones estan sobrerrepresentades en ocupacions relacionades amb el comerç, les tasques d'administració i les activitats relacionades amb l'atenció a les persones» (CCOO, 2015).

La segregació horitzontal ha estat una de les raons per les quals la crisi, en un primer moment, va afectar sobretot a l'ocupació masculina, per la seva incidència en sectors com el de la construcció. Però, possiblement, a llarg termini, està afectant de forma més permanent les treballadores, concentrades en sectors que estan patint polítiques de retallades i privatització. Hi ha també una tendència que les dones es concentrin en activitats relacionades amb les tasques de cura i reproducció (que el patriarcat assigna a les dones), que reben pitjors remuneracions.

Taula 37 . Segregació laboral horitzontal (% sobre la població assalariada de cada sexe i sector econòmic; 2007, 2011, 2015)

	2007		2011		2015	
	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes
Agricultura	0,32%	1,89%	0,62%	1,53%	0,18%	1,54%
Indústria	14,92%	30,83%	12,02%	27,45%	12,60%	29,03%
Construcció	1,65%	19,57%	1,50%	12,61%	0,91%	8,83%
Serveis	83,09%	47,71%	85,86%	58,41%	83,09%	60,60%

Font: Idescat

- **Segregació vertical.** Dins la mateixa branca d'activitat, les dones tenen més dificultats per accedir a llocs de poder en l'escala laboral (sostres de vidre per accedir a les majors esferes de poder), i es concentren en ocupacions inferiors i per tant amb condicions laborals pitjors i salaris menors. Al mercat laboral espanyol, actualment, «les dones estem sobrerrepresentades a les anomenades ocupacions elementals, serveis de restauració i comerç, treballs de tipus administratiu i tècnics i professionals. Els homes estan sobrerrepresentats en treballs d'execució qualificats, treballs de maquinària i direcció. En general, les dones estan sobrerrepresentades als treball menys qualificats» (CCOO, 2015), a les anomenades ocupacions elementals.

L'informe elaborat per l'Observatori Dona Empresa i Economia de la Cambra de Comerç de Barcelona per establir un indicador d'igualtat il·lustra perfectament aquesta situació de segregació vertical en el món laboral: «L'any 2015 el nombre de dones que ocupen llocs de direcció és un 45% inferior al d'homes (57.675 dones enfront de 104.025 homes), un

percentatge que pràcticament no ha variat respecte al 2005. Per contra, el nombre de dones en els llocs científics i intel·lectuals supera en un 29% el nombre d'homes (316.875 dones enfront de 243.800 homes), i a més aquesta ràtio augmenta respecte de fa deu anys. Es confirma així, que les dones ocupen un lloc fonamental en el funcionament de les institucions i les empreses, però al mateix temps es detecta un "sostre de vidre" que dificulta que promocionin als llocs de direcció. Finalment, el percentatge de dones en els consells d'administració és encara molt baixa (un 17% en les grans empreses a Espanya segons la Comissió Europea el 2015), si bé ha millorat respecte a la situació que hi havia el 2005, quan només eren el 4%».

- **Bretxa salarial.** És la distància entre els sous que cobren les dones i els homes per la mateix feina, fins i tot dins una mateixa empresa o lloc de treball. Segons les dades publicades per l'OIT el 2015, la bretxa salarial a Espanya és del 17%. L'estudi realitzat per Rosalía Vázquez, econometrista experta en salaris de l'OIT, sobre els factors explicables d'aquesta bretxa (experiència/edat, nivell educatiu, ocupació, sector industrial, intensitat laboral/mesos treballats a l'any i hores treballades a la setmana), conclou que a Espanya «si prenem en consideració els factors objectius de capacitació d'homes i dones, no hi hauria d'haver bretxa salarial. En cas d'existir alguna bretxa aquesta hauria de ser a favor de les dones, ja que compten amb una mica més de capacitació que els homes» (Nieto y Carreras, 2016).

La bretxa salarial entre homes i dones existeix en totes les etapes, però augmenta amb l'edat. «A l'inici de la vida laboral és quan, en general, es cobren els salaris més baixos i a menys salari, menys bretxa. Els salaris dels homes augmenten en la seva vida laboral en major proporció que els de les dones. En el cas de les dones observem que l'edat en la que tenen els salaris més elevats és en la franja d'edat entre 35 i 44 anys. A partir dels 45 anys, els salaris de les dones es modifiquen un mínim i a la baixa» (CCOO, 2015).

Aquesta bretxa salarial existeix en tots els sectors d'activitat, i s'incrementa en aquells sectors que el salari és més elevat. Així mateix, «la diferencia de salaris entre dones i homes es manifesta en totes les ocupacions, essent més gran quan el grau d'ocupació és més elevat en la jerarquia laboral. Es dona el cas que en la majoria dels tipus d'ocupació, el salari de les dones en el tipus d'ocupació més alt en la jerarquia no arriba a la quantia del salari dels homes en un tipus d'ocupació inferior» (CCOO, 2015).

Taula 38. Bretxa salarial

	2007	2011	2013
Bretxa salarial per hora treballada	17,1	19,8	19,9

Font: Idescat

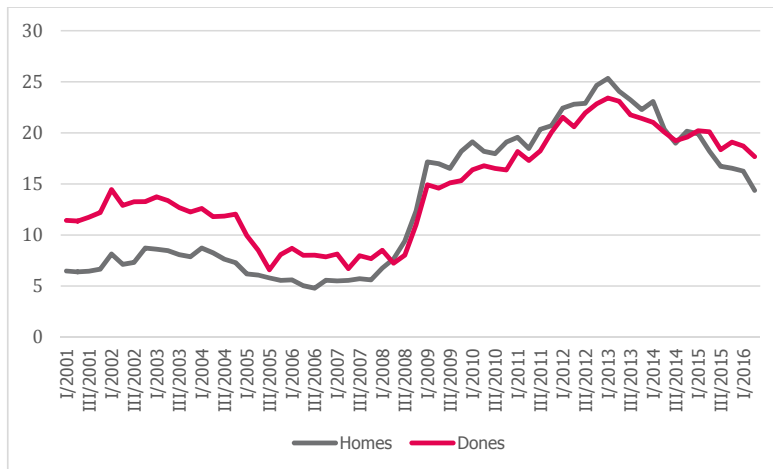
2. Crisi, treball i noves pobres. La feminització de la pobresa en el marc de la crisi

La crisi econòmica ha tingut un fort impacte sobre la configuració del mercat laboral, i aquest impacte no és neutre al gènere. És a dir, dones i homes pateixen de forma diferenciada tant els impactes de la conjuntura econòmica com de les mesures que s'han pres per fer-hi front. De fet hi ha algunes analistes, com Lina Gálvez i Paula Rodríguez, que vinculen l'impacte de la crisi al fenomen de la feminització de la pobresa. La posició diferenciada i desigual en l'accés als recursos econòmics, és a dir, el treball remunerat, la terra, els recursos naturals o el crèdit, així com les desigualtats en el repartiment de temps i treballs o en l'accés als espais de poder, sobretot econòmics, són claus en aquest impacte diferenciat de la crisi en homes i dones considerat a llarg termini.

Segons recullen Lina Gálvez i Paula Rodríguez en el seu informe «La desigualdad de género en las crisis económicas», les crisis tenen com a conseqüència un creixement de la desigualtat de gènere, ja que es produeix una major intensificació del treball de les dones (remunerat i, especialment, no remunerat), un major precarització del treball remunerat femení, una recuperació més ràpida del treball remunerat masculí després de la crisi o retrocessos en els avenços en igualtat aconseguits en èpoques de progrés (regulació, polítiques d'igualtat i regles del joc). Aquest impacte no és, però, immediat, i en el cas de l'actual crisi econòmica podia semblar que en un inici aquesta tenia un major impacte sobre la població masculina, degut a la forta afectació al sector de la construcció, altament masculinitzat. No obstant, cal una mirada de més llarg termini per valorar l'impacte de gènere real de la crisi.

En aquest sentit, mentre durant la fase inicial de la crisi es dona una major pèrdua de llocs de treball entre la població masculina, especialment per l'impacte de la crisi en el sector de la construcció i, en menor mesura, de la indústria, altament masculinitzats, amb els anys s'està produint un impacte important en el sector serveis, altament feminitzat (en bona part per l'efecte de les retallades del sector públic), que caldrà valorar en tot el seu abast durant els propers anys.

Gràfic 10. Taxa d'atur a Catalunya, 2001-2016

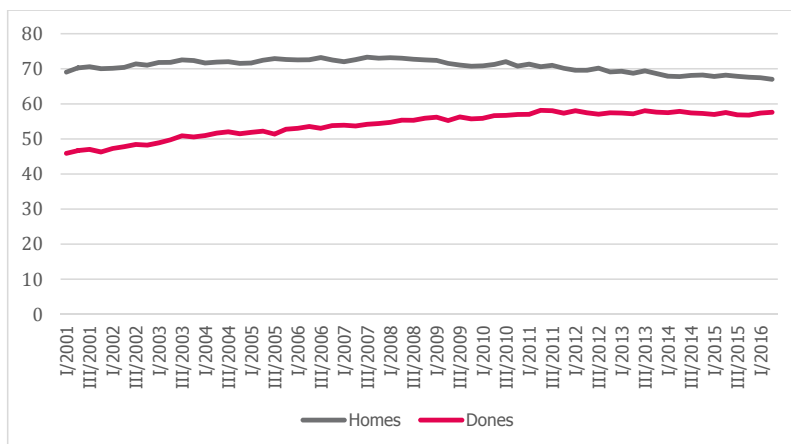

Font: Idescat

Tal i com es veu en el gràfic 10, la taxa d'atur masculina va ser superior a la femenina entre 2008 i 2014, però en els darrers dos anys s'ha revertit la tendència. Així mateix, la bretxa salarial entre homes i dones es va reduir en els primers anys de la crisi, i ha seguit augmentant en els darrers anys. Alguns informes constaten aquesta reducció de les bretxes d'ocupació, atur, salaris i pobresa per gènere en la majoria de països europeus durant les primeres fases de la recessió (Valls i Belzunegui, 2014). Aquesta reducció no es produeix per una millora de les condicions del treball remunerat femení, sinó per un descens generalitzat de l'ocupació i dels salaris tant per a homes com per a dones i, com veïem, està relacionat amb la segregació horitzontal en el mercat laboral. Així «la caiguda generalitzada de la bretxa de gènere en moltes variables com l'activitat, l'ocupació i l'atur es deu a l'empitjorament de la situació dels homes més que a una millora de la de les dones».

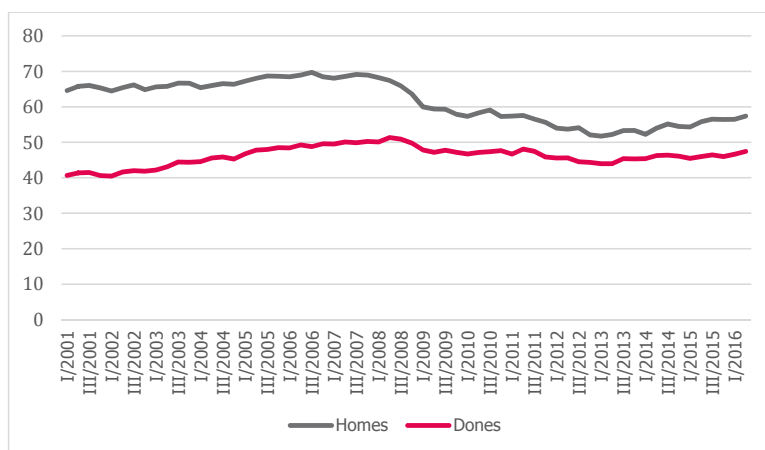
D'altra banda, cal advertir que aquest indicador presenta un biaix de gènere, ja que es calcula amb la població activa com a referència. S'ha assenyalat públicament com en els darrers anys l'efecte «desànim» pot haver presentat una imatge alterada sobre el problema de la manca d'ocupació, ja que diversos grups de població han deixat de considerar-se actius (o han marxat a altres països) a causa de la manca de perspectives. Més rellevant que l'efecte desànim des d'un punt de vista de gènere és l'efecte «mestressa de casa». En aquest cas es produeix una identificació de les dones amb aquest rol (classificat com a «inactiu») —malgrat que prefereixin tenir una feina remunerada— com a «rol refugi» amb millor consideració que el d'«aturat/da». Per això recomanem usar prioritàriament la taxa d'ocupació que es calcula sobre el total de la població en edat de treballar, o bé una taxa d'atur calculada sobre aquest mateix grup (anomenat també població potencialment activa). Les dades dels darrers dos anys respecte a la taxa d'ocupació corroboren la tesi de Cantó, Cebrián i Moreno: en les crisis les taxes d'ocupació masculina (que de fet sempre havien estat millors que les dones, tot i que s'havien estretit) es recuperen sempre abans que les d'ocupació femenina.

Gràfic 11. Taxa d'activitat a Catalunya, 2001-2016

Font: Idescat

Gràfic 12. Taxa d'ocupació a Catalunya, 2001-2016

Font: Idescat

Segons Gálvez y Rodríguez, una anàlisi històrica de l'impacte de les darreres crisis econòmiques sobre les desigualtats de gènere en el mercat laboral evidencia la complexitat de les situacions amb múltiples efectes i estratègies de les dones per fer front a la crisi. Com ja hem esmentat, l'elevada divisió del món del treball per gènere (segregació horitzontal) va ser una xarxa protectora per a algunes dones treballadores a l'inici de la crisi. Però la resposta a la crisi (mesures d'austeritat) ha afectat a la vegada sectors més feminitzats (sector públic i de les cures). En tot plegat tenen un impacte clar el tradicional paper de reserva de mà d'obra que encara juguen les dones a l'Estat

espanyol i la feminització de l'ocupació pública, que ha patit retallades importants pel que fa al número d'ocupades, i dins la qual es produeix una major rigidesa a l'hora de traslladar la «recuperació» econòmica a l'increment de llocs de treball. En aquest sentit, les pèrdues d'ocupació femenina en la segona fase de la crisi són degudes tant a la propagació d'aquesta a totes les esferes de l'economia productiva com a les polítiques públiques implementades per fer-li front, unes polítiques que a més d'antisocials, són cegues des del punt de vista de gènere.

Taula 39. Contractes registrats. Espanya, 2014-2015

(Acumulat)	VALORS ABSOLUTS		VARIACIONS SOBRE L'ANY ANTERIOR					
	2014	2015	2013	Absolutes		Relatives En percentatge		
				2014	2015	2013	2014	2015
Total	16.727.089	18.576.280	551.623	1.934.475	1.849.191	3,9	13,1	11,1
Contractes indefinits	1.350.331	1.509.165	-298.027	215.382	158.834	-20,8	19,0	11,8
Contractes temporals	15.376.758	17.067.115	849.650	1.719.093	1.690.357	6,6	12,6	11,0
Homes	9.426.588	10.486.117	670.533	1.218.129	1.059.529	8,9	14,8	11,2
Contractes indefinits	711.091	805.655	-10.455	129.470	94.564	-1,8	22,3	13,3
Contractes temporals	8.715.497	9.680.462	680.988	1.088.659	964.965	9,8	14,3	11,1
Dones	7.300.501	8.090.163	-118.910	716.346	789.662	-1,8	10,9	10,8
Contractes indefinits	639.240	703.510	-287.572	85.912	64.270	-34,2	15,5	10,1
Contractes temporals	6.661.261	7.386.653	168.662	630.434	725.392	2,9	10,5	10,9

Font: Ministerio de Empleo y Seguridad Social

De fet, si observem les dades del Ministeri de Treball corresponents al 2015, un 43% dels nous contractes registrats correspon a treballadores i un 57% a treballadors. La gran majoria són de caràcter temporal, una tendència que ja s'apuntava el 2014 i que s'està consolidant durant el primer semestre del 2016.

Així, a llarg termini, les dones es beneficien menys de la lleu recuperació de les dinàmiques de creació de treball en el mercat laboral, ja pel fet de ser considerades com una reserva flexible, ocupen llocs de treball més temporals i precaris. Es confirma així la hipòtesi que les dones actuen com a amortidores dels efectes de la crisi. A més, de forma simultània, durant les crisis les dones que entren en el mercat laboral ho fan generalment en situació de precarietat, per compensar la pèrdua d'ingressos familiars (hipòtesi de substitució).

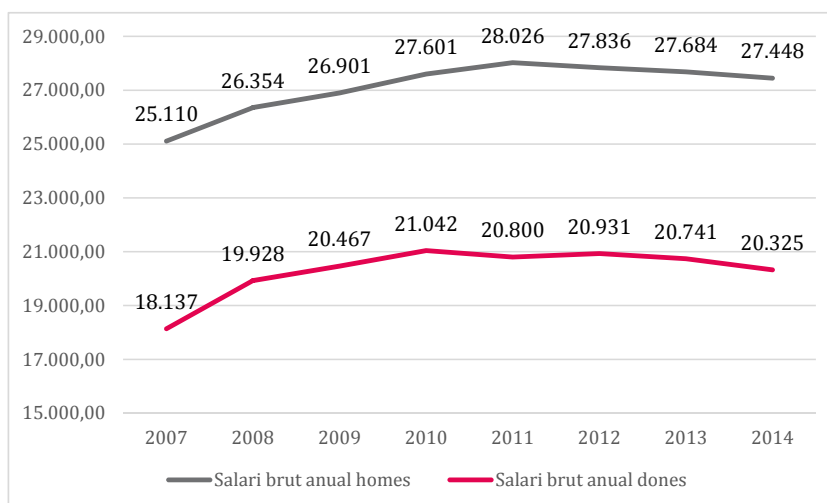
Un dels factors que ha tingut lloc durant la crisi —facilitat en bona part per la reforma laboral— ha estat l'increment del percentatge de contractes temporals. Mentre que el 2007 el 83% dels contractes laborals femenins eren temporals (un percentatge similar als masculins), aquest percentatge ha augmentat al 88% el 2015 (l'any 2011 era proper al 90%). Entre aquests és rellevant el pes de contractes d'interinitat (substitucions), que mentre en el cas dels homes no arriba al 8%, en el cas de

les dones supera el 20% dels contractes (2015). El 2007 el percentatge de contractes d'interinitat era del 5% entre els homes i el 16% entre les dones. Aquestes xifres recolzen la hipòtesi de substitució, és a dir, l'entrada momentània de les dones en el mercat laboral, amb contractes temporals de curta durada, per fer front a la pèrdua d'ingressos familiars.

També durant el període de crisi es produeix una intensificació de la segregació vertical. Així, segons l'informe «La feminització de la pobresa. Reivindicant una mirada de gènere de la Taula del Tercer Sector Social» (2016), «durant la crisi, el nombre de dones que ocupa càrrecs directius s'ha reduït a la meitat, passant d'un 6,6% de les dones ocupades a Catalunya al 3,3%, mentre que entre els homes, s'ha reduït un punt, passant de quasi un 11% a poc menys d'un 10%».

La precarització s'ha produït també a través de la bretxa salarial. Si bé el 2010 es produeix un descens de la diferència de salaris entre homes i dones a Catalunya, aquest es deu fonamentalment al deteriorament del salari dels homes (un ajust a la baixa). Els salaris masculins, en el cas de jornades completes, s'han recuperat lleugerament, mentre que el salari femení s'ha mantingut estancat per sota del masculí.

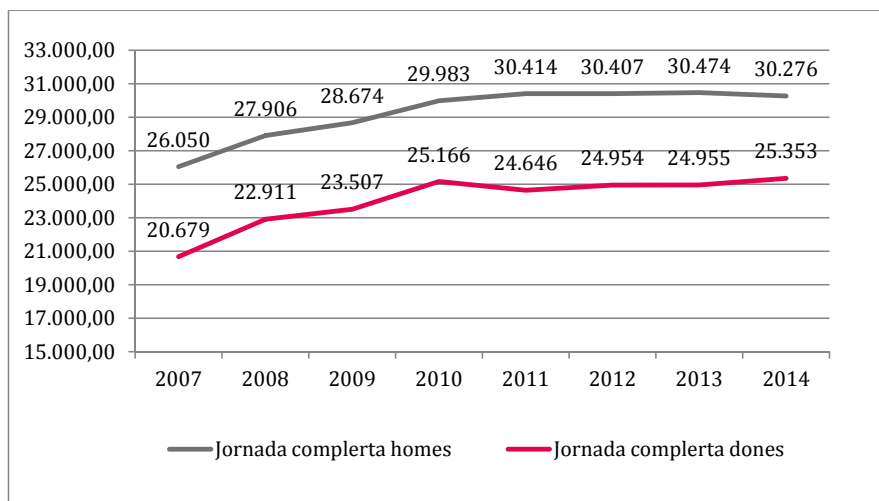
Gràfic 13. Evolució del salari brut anual a Catalunya, 2007-2014

Font: Idescat, a partir de dades de l'enquesta anual d'estructura salarial de l'INE

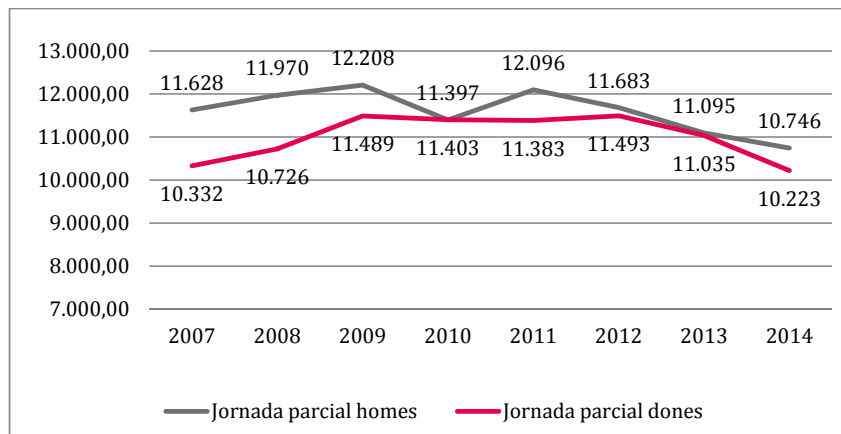
Si observem l'evolució dels salaris bruts per sexe i jornada laboral (gràfics 5 i 6), veiem que si bé en la jornada laboral completa hi ha una diferència molt substancial entre homes i dones (que marca la diferència el salari brut mitjà masculí i femení), en la jornada parcial aquesta diferència no és tan gran i tendeix a igualar-se a la baixa a mesura que avança la crisi econòmica.

Gràfic 14. Salari brut anual a jornada completa, 2007-2014

Font: Idescat, a partir de dades de l'enquesta anual d'estructura salarial de l'INE

Gràfic 15. Salari brut anual a jornada parcial, 2007-2014

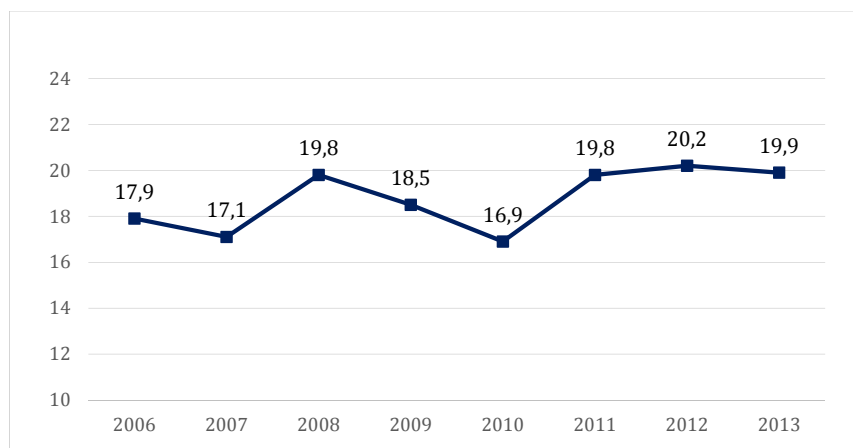

Font: Idescat, a partir de dades de l'enquesta anual d'estructura salarial de l'INE

En definitiva, en els primers anys després de l'esclat de la crisi, especialment el 2010, es produeix una disminució de la bretxa salarial, però aquesta no disminueix perquè s'estigui eliminant de forma activa

la desigualtat de gènere en el món del treball remunerat, sinó per l'estancament o ajust dels salaris masculins a la baixa, especialment en el cas dels contractes a jornada parcial.

Gràfic 16. Bretxa salarial (%) per hora treballada entre dones i homes a Catalunya, 2006-2013

Font: Idescat

Una dada significativa en aquest sentit és que, el 2012, el 17,36% de les dones guanyaven menys del SMI (salari mínim interprofessional; 641,40 €/mes el 2012), enfront del 7,52% dels homes. El 56% de les dones tenien aleshores uns guanys inferiors a dues vegades el SMI, enfront del 35,59% dels homes (CCOO, 2015). Segons un informe sobre l'estat del mercat laboral espanyol (ESADE i Infojobs, 2016), «el 18,5 % de les dones que fan una jornada laboral de 8 hores assenyalen que tenen un salari mensual brut inferior a 1.000 euros, i el percentatge que es redueix a la meitat, un 9 %, en el cas dels homes».

Tal i com reconeix Fina Rubio de la Fundació Surt, la bretxa salarial no només suposa un major risc de pobresa en el moment de percebre el salari, sinó també en el futur, ja que suposa una menor cotització a la seguretat Social. «Les nostres pensions seran més baixes. Cada any les pensionistes catalanes reben 4.429 milions d'euros menys que els homes jubilats» (Rubio, 2015). De fet les pensions contributives que reben les dones són de mitjana un 40% inferiors a les dels homes. Aquesta dada és especialment rellevant pel que fa a la pensió per jubilació: la pensió contributiva mitjana és de 1.276 euros per als homes i de 716 euros per a les dones, una diferència de 516 euros mensuals.

Taula 40. Pensió contributiva mitjana de la Seguretat Social per tipus i sexe, 2014

	Incapacitat permanent	Jubilació	Viduïtat	Orfandat	Favor de familiars	Total
Homes	1.110,12	1.276,24	452	367	571,95	1.190,73
Dones	842,22	716,84	650,62	369,16	522,23	691,77
Total	993,94	1.033,53	635,11	368,02	531,48	915,81

Font: Idescat, a partir de dades de l'Institut Nacional de la Seguretat Social

Unitats: euros

Es dona en aquest context el fenomen de les persones treballadores que viuen en situació de pobresa. Com veurem en l'anàlisi quantitatiu de les dades de l'enquesta de qualitat de vida del 2015, si fem l'anàlisi de la taxa de risc de pobresa en el treball³ en supòsit d'autonomia, observem una marcada bretxa de gènere; així el 25,9% de les dones treballadores tenen rendes per sota del llindar de pobresa (considerat individualment), percentatge que contrasta amb el 14,9% dels homes treballadors que es troben en aquesta mateixa situació (el mateix indicador calculat de forma estàndard per llar ens diu que un 11,5% dels homes i un 10,4% de les dones que treballen es troben en risc de pobresa). Segons l'Observatori Dona Empresa Economia (ODEE) l'indicador de risc de pobresa en el treball entre les dones ha augmentat més que entre els homes en els darrers 20 anys (4,2 punts percentuals en el cas de les dones i tan sols 0,4 punts en el dels homes). La Taula del Tercer Sector Social destaca, a més, que aquest risc de pobresa en el treball és més elevat entre les joves d'entre 18 i 25 anys, un 16,9%, 3,3 punts per sobre dels joves treballadors de la mateixa edat.

D'altra banda, en períodes de crisi es produeix una intensificació del treball no remunerat de les dones, sobretot en el treball domèstic i de cures. Aquest increment del pes de les tasques de cura i reproducció, arrel també de les retallades en polítiques socials (dependència, salut, educació...), suposa un impacte no només en el benestar de les dones, sinó també una reducció de les seves possibilitats en el mercat laboral. D'aquesta manera es consolida la segregació ocupacional i la participació parcial o temporal de les dones en el món laboral remunerat, i augmenten també la precarietat dels contractes de les dones i les possibilitats de participació en l'economia submergida. Tot plegat redueix la capacitat de negociació pel control i la gestió dels recursos en el marc familiar per part de les dones (es redueix no només la disponibilitat de recursos sinó també la capacitat de gestionar-los).

³La taxa de risc de pobresa en el treball mostra la proporció de persones que van treballar almenys set mesos durant l'any de referència de la renda (l'any anterior a la data de l'enquesta) i tenen una renda disponible equivalent per sota del llindar de risc de pobresa. El supòsit d'autonomia implica que s'analitza la renda individual, sense tenir en compte el repartiment de rendes en el si de la llar.

3. Conclusions

Tot plegat té un impacte evident sobre la situació de manca de benestar de la població femenina que les estadístiques existents sobre risc de pobresa no recullen adequadament. Però el concepte de feminització de la pobresa en aquest marc de crisi econòmica estaria relacionat no només a la menor disponibilitat d'un seguit de recursos (treball, salari...), sinó també a l'increment de situació de dependència, inseguretat i vulnerabilitat respecte a la capacitat de disposar i gestionar d'aquests recursos. «La pobresa de les dones està directament relacionada amb la posició de subordinació en el mercat de treball, una posició que configura trajectòries laborals fragmentades dominades per treballs dels quals s'obtenen escassos recursos» (FOESSA, 2014). I la crisi econòmica incrementa aquesta posició de subordinació.

En definitiva, l'actual crisi econòmica té un impacte clar pel que fa a la feminització de la pobresa que es produeix tant pels canvis en el mercat laboral com per l'impacte de les polítiques d'austeritat adoptades pels governants. Ambdues impliquen un increment de les tasques de cura i reproducció. Els impactes es donen, per tant, en els tres àmbits descrits per Pérez Orozco com a esferes d'accés als recursos: el mercat, l'estat i la llar. Rosetti ho resumeix de la següent manera:

«En primer lloc, es produeix una intensificació del treball de les dones, tant en l'esfera productiva com reproductiva: més necessitat de participar en el mercat laboral i augment del treball de cura en substitució dels serveis públics. En segon lloc, la retirada de l'estat condueix a una privatització de la cura com a estratègia de fons de les polítiques austericides, al temps que la precarització laboral avança en els sectors més vulnerables com són les dones. Un exemple n'és la quasi absoluta feminització de la contractació a temps parcial que implica un major risc de pobresa i que s'ha demostrat que connecta directament amb la pobresa infantil. Tot això agreuja els estereotips de gènere, el control social lligat a la ideologia heteropatriarcal, que s'enforteix agreujant situacions d'exclusió i de violència masclista, mentre les polítiques per combatre-la també pateixen retallades». (Rosetti, 2016: 97-98)

L'anàlisi dels impactes de la crisi des d'una perspectiva de gènere demostra fins a quin punt és rellevant adreçar qüestions com l'empobriment de la població amb lents addicionals. Malgrat que els indicadors utilitzats amb més freqüència (com el del risc de pobresa) no ens mostrin un procés evident de «feminització de la pobresa» des d'un punt de vista quantitatiu (augment de la pobresa femenina respecte a la masculina), quan aprofundim en indicadors més sensibles constatem que milers de dones en el nostre context viuen, arran de la crisi econòmica, una major precarització de les condicions d'ocupació i possiblement una intensificació del treball no remunerat, la qual cosa evidencia altres crisis que no poden ser ignorades, malgrat la manca de disponibilitat de dades actualitzades sobre usos dels temps. Aprendre a mirar les desigualtats de gènere i el fet que aquest saber formi part d'un coneixement quotidià per part de la societat en general impliquen valorar si les definicions i els indicadors existents són útils per a analitzar el risc diferencial d'homes i dones en la pobresa o l'exclusió social.

Conclusions

Com ja hem explicat àmpliament, amb aquest treball hem pretès realitzar una anàlisi que tingui en compte la mirada de gènere i que, per tant, ens sigui útil a l'hora d'identificar fenòmens com la feminització de la pobresa. Per fer-ho partim d'una concepció de la pobresa multidimensional, és a dir que no només consideri que la pobresa està definida pel nivell de recursos monetaris de què es disposa, sinó com una situació en la qual influeixen la disponibilitat d'altres recursos (no monetaris) i les capacitats de què es disposa per gestionar-los. Des d'aquesta perspectiva multidimensional podríem dir que **la pobresa és l'absència de recursos i capacitats suficients per cobrir les necessitats que ens permeten assolir un determinat nivell de benestar**. Hi ha múltiples determinants o factors que condicionen la disposició d'aquests recursos i capacitats en una manera justa, per assolir una vida digna, en un context determinat.

Hem posat un èmfasi especial en fer visibles les dimensions de la pobresa diferenciant el seu impacte en cada sexe. D'aquesta manera hem volgut copsar quin és l'impacte de gènere en cadascuna d'aquestes dimensions. Això ens ha ajudat a fer una aproximació al fenomen de la pobresa que faci visibles les desigualtats entre homes i dones. L'estructura de gènere és un condicionant per al benestar de les persones, de manera que l'objectiu final d'aquest treball ha estat mostrar com es produeix aquest condicionament, és a dir, mirar la pobresa amb perspectiva de gènere.

A partir d'una primera aproximació teòrica, hem desenvolupat un marc conceptual sobre les dimensions de la pobresa que abasta diferents àmbits: la carència extrema, la precarietat, la marginació social, la manca d'autonomia i, finalment, la falta de realització. Per mesurar quin és el nivell de pobresa en cadascun d'aquests àmbits hem proposat una sèrie d'indicadors de mesura quantitativus, és a dir, xifres que ens permetin veure quin és l'estat de la qüestió respecte a cada àmbit. Hem volgut, per tant, no quedar-nos en l'àmbit conceptual sinó traduir-lo al nivell pràctic.

En aquest sentit, diversos dels indicadors proposats han pogut ser quantificats utilitzant les dades derivades de les preguntes de l'Enquesta de Condicions de Vida de l'Institut Nacional d'Estadística com a variables instrumentals. Tot i que el debat sobre si alguns d'ells han de considerar-se indicadors de pobresa per si sols és pertinent, també és evident que aquests formen part del conjunt de factors del que anomenem pobresa, i per tant no poden quedar exclosos de la seva anàlisi. Per tant és necessari combinar el criteri de renda (del qual no es pretén negar la vàlua i que es troba correlacionat amb molts d'altres) amb la resta d'indicadors que proposa la present metodologia.

Tanmateix, alguns dels indicadors que hem proposat en aquest treball no s'han pogut mesurar, a causa de la important escassetat de dades en relació a molts dels temes que es pretenien estudiar. Així hem vist com d'un total de 39 indicadors proposats per estudiar l'estat de la qüestió en els diferents àmbits, en 16 ocasions no hem trobat preguntes satisfactòries referents als aspectes de l'Enquesta de Condicions de Vida que es volien avaluar. Alguns exemples són la manca de preguntes a l'enquesta centrades en la disposició de temps de descans, en si es pateix algun tipus de violència familiar o masclista, en si es té accés a serveis de cures infantils, en la vellesa o en casos de malaltia, o en quin és el temps dedicat a tasques de cura i fins a quin punt es distribueix a la llar. Sens dubte,

un altre dels objectius de l'informe és fer evident aquesta manca de dades i posar sobre la taula la necessitat d'incloure aquestes qüestions en les enquestes dels organismes oficials d'estadística. Es tracta de dades que permetrien dimensionar la desigualtat de gènere en la pobresa i la manca de qualitat de vida.

Tot i així, hem pogut fer un extens treball d'anàlisi quantitativa que ens ha permès apreciar que el criteri del llindar de pobresa —també anomenat taxa de població en risc de pobresa— que es fa servir de forma generalitzada per mesurar-la és insuficient. Aquest llindar, que actualment ens indica que el 19% dels catalans i catalanes es troben en risc de pobresa, és inferior a la proporció de persones que afirmen tenir una salut regular, dolenta o molt dolenta; a la població que afirma viure en habitatges amb problemes de contaminació mediambiental o acústica; a la població que afirma tenir dificultats per afrontar despeses imprevistes; a la que es troba en situació de precarietat labora, o a la població que es troba a l'atur. Altres indicadors mostren que la proporció de la població en algunes situacions força extremes és menor que el percentatge de població en risc de pobresa, tot i situar-se en molts casos en proporcions properes a aquest 19% —es tracta de situacions tals com problemes per afrontar el pagament de l'habitatge, viure en habitatges insalubres, tenir dificultats per pagar els subministraments o per mantenir la temperatura adequada de l'habitatge, viure en entorns amb vandalisme—, i mostren també la proporció de població que es troba en situació de marginació o solitud.

Les diferències entre la taxa de risc de pobresa per als homes i per a les dones (inferior a l'1%, no mostren els biaixos de gènere que existeixen en les diferents dimensions. Per exemple, pel que fa a la dimensió sobre la contaminació a l'habitatge, la diferència entre sexes és de l'1,9% més en el cas de les dones, i pel que fa a la població que no té estudis de primària és d'un 9,8%. Aquests biaixos de gènere en què les dones mostren pitjors condicions de vida apareixen de manera generalitzada per als indicadors de tots els àmbits (carència extrema, precarietat, dependència i falta de realització), amb l'excepció de l'àmbit de marginació, en què les xifres mostren una masculinització. Exemples d'aquesta feminització són els indicadors sobre entorns amb vandalisme i delinqüència (en els quals la diferència és de l'1,4% més de dones que d'homes), dificultats per afrontar despeses imprevistes (la diferència és de l'1,9% més per a elles), feines precàries (4,2% més), la manca de diners disponibles per gastar per a elles mateixes (3,5% més), la manca de feina (11% més), el fet de tenir feina parcial (17,1%) o no participar de projectes polítics (24%). Tot i que en el cas d'alguns indicadors les diferències són poc substancials, aquestes són sistemàtiques i es donen en la majoria de les dimensions analitzades.

Òbviament, quan analitzem les diferents dimensions per a la població que segons el criteri de renda es troba per sota del llindar de la pobresa, els percentatges de persones d'aquest grup que viuen en condicions de dificultat augmenten molt considerablement. Les desigualtats de gènere en perjudici de les dones persisteixen entre la població en risc de pobresa, amb lleugeres diferències respecte al total de la població. Tanmateix hi ha una lleugera reducció de les diferències percentuals en els indicadors

relatius a una salut regular, dolenta o molt dolenta; al fet de viure en habitatges amb contaminació; a la manca d'una educació primària; a la precarietat laboral i a la manca de feina. En tots aquests indicadors les diferències entre homes i dones és més petita entre la població en risc de pobresa que no pas entre la població en general. En canvi, les diferències de gènere de la població en risc de pobresa respecte a la població en general augmenten en els indicadors relatius a les dificultats per fer front al pagament de l'habitatge, al fet de viure en un habitatge insalubre, a la carència material severa, a les dificultats de pagar imprevistos i a la parcialitat laboral.

D'altra banda, i pel que fa a les dades sobre renda, l'informe mostra com els indicadors convencionals no indiquen diferències substancials entre homes i dones (tot i que, com en els altres casos, sí que mostren una lleugera feminització de la pobresa). No obstant això, en les dades de bretxa salarial, bretxa en les pensions o nivells de renda individuals sí que hi ha diferències substancials entre homes i dones. Segons les dades publicades per l'OIT el 2015, la bretxa salarial a Espanya per hora treballada és del 17%. A Catalunya les darreres dades disponibles són del 2013, i mostren una bretxa salarial del 19,9%. D'altra banda, les dades sobre quantia mitjana de les pensions consoliden aquest alt nivell de desigualtat (especialment les de jubilació) en les rendes. La pensió contributiva mitjana entre les dones és de 691,77 euros, mentre que la dels homes és de 1.190,73 euros (vegeu el document annex «Crisi, treball i feminització de la pobresa»).

Darrere aquesta evident contradicció rau una qüestió metodològica que fa que la feminització de la pobresa quedi invisibilitzada en les estadístiques de risc de pobresa. A l'hora de mesurar la renda personal que mostra l'indicador de risc de pobresa, el marc de referència són els ingressos de la llar. Primer es calculen els ingressos de la llar i després es divideixen entre el nombre de membres que hi viuen, donant un pes específic a cada membre. L'objectiu d'aquest càlcul és poder estimar uns ingressos per a els membres de cada llar (inclosos els nens i nenes). També copsa el fet que a la llar es comparteixen algunes despeses (com les associades a l'habitatge o l'alimentació) amb les quals es pot fer economia d'escala.

Tanmateix, aquesta forma de càlcul parteix de la suposició que els diners es reparteixen de forma igual entre els seus membres. Com que a la major part de les llars conviuen homes adults amb dones adultes, *de facto*, aquest forma de càlcul acaba assignant estadísticament una part de la renda dels homes (que cobren més) a les dones (que cobren menys).

En el marc de l'informe FOESSA sobre la feminització de la pobresa la càtedra d'Inclusió Social de la Universitat Rovira i Virgili va proposar calcular la taxa del risc de pobresa sota el supòsit d'autonomia de forma complementària al càlcul habitual (que pren les dades a nivell de llar). Aquest càlcul se circumscriu a la població adulta no estudiant i té en compte només les rendes individuals, sense pressuposar cap mena de despesa compartida amb la resta de membres de la llar. Utilitzem aquesta estratègia hipotètica per donar perspectiva de gènere a les anàlisis, tot i entendre que aquest extrem, —el fet que no existeixi cap despesa compartida ni cap redistribució de recursos en el si de la llar—

no es correspon a la realitat. L'exercici ens permet, però, identificar desigualtats que el càlcul metodològic dels ingressos per llar amaguen.

Així, mentre la taxa de pobresa segons la renda de la llar és del 18,9% en el cas dels homes i del 19% en el de les dones, la taxa de pobresa en supòsit d'autonomia (tenint en compte la renda individual) és del 25,7% entre els homes i s'incrementa fins al 49,7% entre les dones.

Si apliquem aquesta mateixa metodologia a altres indicadors, podem detectar diferents tendències. Així veiem com en el cas dels indicadors relatius a les dificultats de pagament de la hipoteca o el lloguer la diferència passa a ser del 3,4% superior per als homes; pel que fa a la carència material severa, del 9,3%; pel que fa a la capacitat de despeses imprevistes, del 7,1%; pel que fa a la precarietat, el 15%, i pel que fa a la disposició d'una petita quantitat per gastar en un mateix la diferència és del 7%. Per a la resta de dimensions les diferències continuen sent del mateix signe. Cal destacar que aquestes tornen més pronunciades en el cas dels indicadors de salut (7,5%) i del fet de viure en entorns contaminants (2,8%). En canvi, s'aprecia un augment més pronunciat en la masculinització dels altres indicadors que ja mostraven diferències que perjudicaven als homes en major mesura, com les dificultats de fer front al pagament dels subministraments, amb una diferència del 4,8%; de mantenir la temperatura de l'habitatge (5,9%); de no tenir una xarxa de suport (1,8%) o de no tenir amistats ni relacions socials (5,2%). Sota aquest supòsit observem com, en situació de rendes individuals baixes, les dones pateixen per tant pitjor salut i pitjor condicions laborals; els homes, per contra, sembla que pateixen pitjors condicions materials. Probablement aquest canvi de signe en els indicadors tingui a veure amb la major correlació entre renda i carència material per als homes, precisament per la major dependència econòmica de moltes dones en relació a les seves parelles. Això demostra que l'àmbit de la llar sí que és un espai de redistribució de la renda que afavoreix a qui menys en té, tot i que no en sabem l'abast, el grau de control dels recursos, ni tampoc sabem en quina mesura aquest repartiment de la renda va acompanyat per una assumpció de treball gratuït i d'oportunitats per accedir al mercat de treball per part de les dones. La desigualtat màxima entre les rendes individuals es produeix entre les persones de més edat, i caldria conèixer millor com aquesta diferència, que suposa una dependència econòmica que pot derivar en pobresa en els darrers anys de les dones —en solitud—, impacta sobre la seva qualitat de vida.

Un altre fenomen que cal analitzar a l'hora abordar la feminització de la pobresa és el de la pobresa en l'ocupació. Les dones ocupades es troben en situació de rendes baixes (30,5%) en major proporció que els homes ocupats (18%). Entre la població ocupada, la taxa de risc de pobresa calculada sota el supòsit d'autonomia (és a dir, segons les rendes individuals) és molt més elevada entre les dones (25,9%) que entre els homes (14,6%). Això vol dir que una quarta part de les dones que treballen es trobarien en situació de pobresa si només disposessin de la seva renda, enfront d'una setena dels homes.

Cal dir que, respecte als drets generats en el passat en tant que treballadors (és a dir, les pensions), la desigualtat de gènere és encara més alta. Existeix una important feminització de la pobresa entre

els homes jubilats i les dones jubilades —el càlcul de la diferència ascendeix a 69,8%. De fet, a l'Estat espanyol les pensions de jubilació són molt desiguals entre sexes, ja que de mitjana els homes reben 1.276,24 euros, mentre que per a les dones la mitjana de pensió de jubilació és tan sols de 716,84 euros.

Una altra de les anàlisis realitzades per a aquest estudi en relació a la pobresa monetària se centra en la seva evolució durant la crisi. El percentatge de població sota risc de pobresa ha variat relativament poc aquests anys. Aquesta realitat estadística, que es contradiu amb les nostres percepcions diàries, es deu en part al fet que la taxa de risc de pobresa es calcula de forma relativa a les rendes del conjunt de la població; és a dir, se situa cada any el llindar de pobresa en el nivell del 60% de la mitjana de rendes. Si les rendes baixen de forma generalitzada —tal i com ha passat des de l'esclat de la crisi—, també baixa aquest llindar.

L'indicador de taxa de risc de pobresa és per tant inadequat per comprendre el fenomen de la pobresa en contextos de pèrdua generalitzada de rendes, perquè el simple efecte estadístic «exclou» de la població pobra un nombre determinat de persones, sense que la seva situació efectiva s'hagi modificat en absolut. És a dir, persones que tenen la mateixa renda que anys anteriors surten de les estadístiques de pobresa simplement perquè es redueix el llindar del que es considera ser pobre (sense que hagi disminuït, per exemple, el cost de la vida). Per aquesta raó, en aquest informe s'ha fet l'exercici de calcular la població en risc de pobresa segons un llindar immediatament anterior a la crisi: el de l'any 2009 (amb dades de 2008).

Per fer-ho s'ha comparat la taxa de risc de pobresa amb els dos llindars a paritat de preus, és a dir, corregint segons la variació de l'IPC. Així, a partir del llindar de la pobresa del 2009, s'ha recalculat a preus corrents. El llindar de pobresa (per a llars d'una persona adulta) del 2008 era de 10.040 euros, i l'actualitzada segons l'evolució de preus és de 10.893,49 euros. Aplicant aquest llindar i no l'actual, el percentatge de persones que viuen en risc de pobresa creix 5 punts tant per a homes com per a dones. El càlcul de la taxa de risc de pobresa segons el llindar del 2008 ens mostra que del 19% de la població sota el llindar de pobresa passem al 24%, més de 181.000 homes i de 191.000 dones que han deixat de formar part de les estadístiques de pobresa tot i que la seva situació econòmica no ha millorat.

En definitiva, el fenomen de la pobresa no és neutre des d'una perspectiva de gènere, com tampoc ho són els indicadors i anàlisi que es fa d'aquest fenomen. Els indicadors de pobresa monetària, principalment la taxa de risc de pobresa, són actualment indicadors parcials i que invisibilitzen processos de feminització de la pobresa que es donen a la nostra societat i que la crisi pot estar amagant. Díficilment podrem definir polítiques públiques i altres actuacions per abordar les desigualtats de gènere i la feminització de la pobresa si no disposem de dades que mostrin aquesta realitat. Amb aquesta anàlisi hem tractat de proposar altres indicadors complementaris al de la taxa de risc de pobresa i hem abordat formes d'analitzar aquesta taxa que siguin menys cegues des d'un punt de vista de gènere. Les dades ens mostren una realitat en què la desigualtat de gènere es

reprodueix en situacions de pobresa i en què l'empobriment reafirma o aprofundeix aquesta desigualtat.

Recomanacions

Millores metodològiques en l'anàlisi de la pobresa

Cal deixar d'amagar les baixes rendes de les dones (tant en el treball com en les pensions) i la situació de dependència que provoquen —inclòs el risc de violència masclista. L'Enquesta de Qualitat de Vida (EQV) hauria d'incloure informació sobre l'autonomia econòmica (informació sobre disponibilitat de rendes a nivell individual i no únicament de llar) i el control dels recursos econòmics en el si de la llar (desigualtats en el si de la unitat de convivència).

Cal deixar d'amagar l'efecte de les retallades públiques i privatitzacions pel que fa a l'increment de treball invisible i no remunerat que provoquen. L'EQV hauria d'incloure informació sobre la sobrecàrrega de treball no remunerat de cures i reproducció (treball domèstic) que assumeixen les dones, així com sobre l'accés efectiu als serveis públics (quina part de les tasques de cura i reproducció cobreix l'administració pública i què assumeixen fonamentalment les dones).

Són necessàries dades estadístiques actualitzades sobre usos dels temps i distribució de càrrega de treballs no remunerats. Cal una enquesta d'usos dels temps de forma urgent.

Cal deixar d'amagar la disminució de les rendes durant la crisi. L'Idescat hauria de poder oferir, a més de l'actual, la taxa de pobresa amb un llindar ancorat en un valor anterior a la crisi, o bé decidit per la comunitat acadèmica i social sobre què és la pobresa. Cal una reflexió metodològica sobre les situacions de pobresa que amaga una taxa relativa en contextos d'empobriment generalitzat.

Millores polítiques per abordar la feminització de la pobresa

No pot haver-hi pensions de pobresa. Cal que les prestacions socials siguin adequades i suficients, i permetin per tant sortir de la pobresa.

Cal que l'autonomia econòmica de totes les persones sigui una prioritat. Cal que les polítiques públiques s'adrecin amb especial èmfasi a les llars on només hi ha una renda, especialment les monomarentals (normalment aquests tipus de llars estan encapçalades per una dona). Aquestes llars viuen en una gran precarietat, i sovint amb infants sobre els quals impacta la feminització de la pobresa.

Cal posar fre a la parcialitat i lluitar contra la bretxa salarial i la bretxa en les pensions. Cal abordar la precarietat laboral, especialment entre les dones, i la proliferació de situacions de pobresa entre les persones treballadores. Les polítiques públiques en l'àmbit laboral no poden obviar l'empobriment dels treballadors i, especialment, les treballadores, no només pel que fa als baixos nivells salarials (i a la desigualtat de gènere en aquests), si no també a situacions de temporalitat, precarietat i d'altres.

Les dones no poden seguir pagant la crisi i les polítiques neoliberals amb una sobrecàrrega de tasques de cura i domèstiques cada vegada més aguda. Cal revertir les retallades i privatitzacions dels serveis públics, especialment aquells relacionats amb la cura de les persones (serveis educatius, especialment de primera infància), sanitaris i vinculats a la dependència.

Referències bibliogràfiques

Arriagada, Irma (2003). *Dimensiones de la pobreza y políticas des de una perspectiva de género*. División de Desarrollo Social – CEPAL. Santiago de Xile. Agost d2003.

Belzunegui, Ángel; Brunet, Ignasi (2009). «Los lugares sociales de la pobreza» a: Belzunegui, A. (coord.) *La socialización de la pobreza en España: género, edad y trabajo en los riesgos frente a la pobreza*. Barcelona: Icaria editorial.

Boulanger *et al.* (2010). «Socially assigned gender nonconformity: A brief measure for use in surveillance and investigation of health disparities». *Sex roles* 63.3-4. Pàg. 264-276.

Brunet, Ignasi (2009). «Pobreza y exclusión social desde la perspectiva de genero». *Revista Internacional de Organizaciones*, núm. 3. Desembre 2009.

Brunet, Ignasi; Valls, Francesc; Belzunegui, Ángel (2009). «Pobresa femenina: pobresa amagada? Una anàlisi del risc de pobresa per raó de gènere en diferents períodes del cicle vital». *Revista internacional de Organizaciones*. núm. 3. Pàg. 91-110.

Cagatay, Nilüfer (1998). *Gender and Poverty*. New York: United Nations Development Programme, Social Development and Poverty Elimination Division, Working Paper 5.

Cambra de Comerç de Barcelona (2016). *Indicador d'igualtat de gènere de Catalunya. Informe de resultats 2015 i 2005*. Observatori Dona, Empresa i Economia.

Cantó, Olga; Cebrián, Inmaculada; Moreno, Gloria (2016). «Estudios de economía aplicada». Vol. 31-1 (179-204). *Crisis y brecha de riesgo de pobreza por género*. Universidad de Alcalà de Henares.

Chant, Sylvia H. (2003). «The 'Engendering' of Poverty Analysis in Developing Regions: Progress Since the United Nations Decade For Women, and Priorities for the Future». *New Working Paper Series*. Novembre 2003. London School of Economics, Gender Institute.

Chant, Sylvia H. (2006). «Re-thinking the 'feminization of poverty' in relation to aggregate gender indices». *Journal of Human Development*, 7 (2). Juliol 2006. Pàg. 201-220.

Daly, Mary (2010). «Assessing the EU approach to combating poverty and social exclusion in the last decade». *Europe 2020*, pàg. 143-161.

Decancq, Koen; Goedemé, Tim; Van den Bosch, Karel; Vanhille, Josefine (2013). «The Evolution of Poverty in the European Union: Concepts, Measurement and Data». *Improve Methodological Paper* núm. 13/01. Febrer 2013.

De la Fuente, Maria (coord.) (2016). *Exclusió social i gènere als municipis: Transversalitat, interseccionalitat i empoderament*. Col·lecció Grana (34). Institut de Ciències Polítiques i Socials.

Fiegehen, Guy C., et al. (1973). *Poverty and progress in Britain, 1953-73*. Cambridge University Press.

Fred, Hirsch (1976). *Social limits to growth*. Routledge.

Hagenaars, Aldi; De Vos, Klaas (1988). «The definition and measurement of poverty». *Journal of Human Resources*. Pàg. 211-221.

Jackson, Cecile (1998). «Rescuing Gender From the Poverty Trap», a Jackson, C.; Pearson, R. (ed.) *Feminist Visions of Development: Gender Analysis and Policy*. Routledge.

Max-Neef, Manfred A. (1993). *Desarrollo a escala humana*. Icaria Editorial.

Martínez Torres, María (2005). «Feminización de la pobreza: un anàlisi dinámico». *Papeles de Trabajo del Instituto de Estudios Fiscales* 11/05. Departament d'Economia Aplicada VI. Universidad Complutense de Madrid.

De la Cal, M.A. Luz (2009). «Avances metodológicos para el análisis y la comprensión de la desventaja social femenina». *Revista Internacional de Organizaciones*. Núm. 3. Pàg. 29-47.

OPHI/CAF (2015). *Las dimensiones faltantes en la medición de la pobreza. Iniciativa de Oxford para el Desarrollo Humano y la Reducción de la Pobreza (OPHI)*. Oxford University / Corporación Andina de Fomento (CAF).

Pérez Orozco, Amaia (2003). *Feminización de la pobreza. Mujeres y recursos económicos*. CGT. Comisión Confederal contra la precariedad.

Robeyns, Ingrid (2003). «Sen's capability approach and gender inequality: selecting relevant capabilities». *Feminist Economics* 9 (2-3). Pàg. 61-92.

Rosetti, Natalia (2016). «El concepte d'exclusió social: enfocaments, perspectiva de gènere i polítiques d'inclusió» a: *Exclusió social i gènere als municipis: transversalitat, interseccionalitat i empoderament*. Col·lecció Grana (34). Institut de Ciències Polítiques i Socials.

Rovira, Elisenda (2016). «La feminització de la pobresa. Reivindicant una mirada de gènere». *Debats Catalunya Social – Propostes des del Tercer Sector*. Núm. 46 (març 2016). Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya.

- Rowntree, S.B. (2000). *Poverty: A Study of Town Life: Centennial Edition*. The Policy Press. (www.bris.ac.uk/Publications/TPP/pages/at036.htm).
- Sánchez, Cristina (2010). «Dones i pobresa». *Articles Feministes*. Núm. 1. Institut de Ciències Polítiques i Socials. Col·lecció Ciutats i Persones.
- Saunders, Peter (2005). *The Poverty Wars: Reconnecting Research with Reality*. UNSW Press
- Sen, Amartya K. (1981). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation*. Clarendon Press.
- Sen, Amartya K. (1983). «Poor, Relatively Speaking». *Oxford Economic Papers*. Vol 35. Pàg. 135-69.
- Sen, Amartya K. (1985). «A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: a Reply to Professor Peter Townsend». *Oxford Economic Papers*. Vol 37. Pàg. 669-676.
- Sen, Amartya K. (2001). «The many Faces of Gender Inequality» a: *The Gendered Body*. New Republic.
- Silver, Hilary (1994). «Exclusión social y solidaridad social: tres paradigmas». *Revista internacional del trabajo*. 113.5-6. Pàg. 607-662.
- Stiglitz, Joseph; Sen, Amartya; Fitoussi, Jean-Paul (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Comissió Europea.
- Townsend, P. (1962). «The meaning of poverty». *British Journal of Sociology*. Vol 13. Núm. 3. Pàg. 210-219.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Allen Lane i Penguin Books.
- United Nations Fund for Population Activities - UNFPA (2002). *State of World Population 2002: People, Poverty and Possibilities*. (<http://www.unfpa.org/swp/2002>).
- Valls, Francesc; Belzunegui, Ángel (2014). *La pobreza en España desde una perspectiva de género. VII Informe sobre Exclusión y desarrollo social en España 2014*. Fundación FOESSA.
- Valls, Francesc (2016). «Cartografia de la feminització de la pobresa a Catalunya» a: *Exclusió social i gènere als municipis: Transversalitat, interseccionalitat i empoderament*. Col·lecció Grana (34). Institut de Ciències Polítiques i Socials.
- Waglé, Udaya R. (2008). «Multidimensional Poverty: An Alternative Measurement Approach for the United States?». *Social science research* 37.2. Pàg. 559-580.

Índex de taules i gràfics

Taula 1. Dimensions, indicadors, llistats de privació i pesos del MPI	19
Taula 2. Sis dimensions absents en els estudis de pobresa segons OPHI.....	22
Taula 3. Àmbits i dimensions d'exclusió segons l'IGOP.....	23
Taula 4. La pobresa des d'una perspectiva multidimensional. Proposta d'àmbits, dimensions, subdimensions i indicadors possibles	31
Taula 5. Àmbit de realització: proposta de dimensions, subdimensions i indicadors disponibles	33
Taula 6. Àmbit de supervivència: dimensions, subdimensions, indicadors, llistat i disponibilitat a l'ECV	34
Taula 7. Àmbit de seguretat : dimensions, subdimensions, indicadors, llistat i disponibilitat a l'ECV	38
Taula 8. Percentatge de la població que viu en un habitatge amb problemes de delinqüència o vandalisme al seu entorn.....	38
Taula 9 . Percentatge de la població amb capacitat de fer front a despeses imprevistes	39
Taula 10 . Percentatge de la població que té un contracte temporal	40
Taula 11 . Àmbit de marginació: dimensions, subdimensions, indicadors, llistat i disponibilitat a l'ECV	41
Taula 12. Percentatge de la població que declara no poder demanar ajuda en cas de problemes	41
Taula 13. Percentatge de població amb dificultats per a tenir relacions familiars i d'amistat	42
Taula 14. Àmbit d'Autonomia: dimensions, subdimensions, indicadors, llistat i disponibilitat a l'ECV	43
Taula 15. Percentatge de població en edat de treballar que declara no tenir feina remunerada	44
Taula 16. Percentatge de població en edat de treballar que declara fer-ho a temps parcial	45
Taula 17. Percentatge de la població que declara no gastar una petita quantitat de diners en sí mateixa.....	45
Taula 18: Percentatge de la població que no té un nivell educatiu postsecundari	45
Taula 19. Àmbit de realització: dimensions, subdimensions, indicadors, llistat i disponibilitat a l'ECV.....	47
Taula 20. Possibilitat per a la llar de referència d'agafar vacances almenys un cop l'any	48
Taula 21. Població que participa regularment en activitats d'oci	49
Taula 22. Població que té una participació social o política.....	50
Taula 23. Composició de l'índex de privació material severa.....	55
Gràfic 1. Llistat de pobresa per persona i llar amb 2 persones adultes i 2 criatures. Catalunya, 2009-2015.....	56
Gràfic 2. Taxa de risc de pobresa (unitat de consum). Catalunya, 2009-2015	57
Gràfic 3. Taxa de risc de pobresa en supòsit d'autonomia*. Catalunya, 2009-2015	58

Gràfic 4. Bretxa de gènere en el risc de pobresa monetària. Catalunya, 2009-2015.....	58
Taula 24. Risc de pobresa amb llinar del 2015 i llinar ancorat al 2008	60
Taula 25. Risc de pobresa en supòsit d'autonomia amb llinar del 2015 i llinar ancorat al 2008.....	60
Gràfic 5. Renda anual mitjana segons llar i unitat de consum. Catalunya, 2009-2015	61
Taula 26. Renda mitjana neta anual segons unitats de consum per edat i sexe. Catalunya, 2015	61
Taula 27. Renda mitjana neta anual segons ingressos individuals per edat i sexe. Catalunya, 2015 ..	62
Taula 28. Taxa de risc de pobresa en el treball per pobresa monetària familiar i per supòsit d'autonomia i sexe. Catalunya, 2015.....	62
Gràfic 6. Persones en risc de pobresa en funció de l'activitat (supòsit d'autonomia). Catalunya, 2015	63
Gràfic 7. S80/20. Catalunya, 2009-2015.....	64
Taula 29. Composició del primer i el cinquè quintil de la taxa de risc a la pobresa monetària familiar. Catalunya, 2015.....	64
Gràfic 8. Taxa AROPE i els seus components. Catalunya, 2009-2015	66
Taula 30. Taxa AROPE per sexes. Catalunya, 2015.	67
Taula 31. Taxa AROPE per tipus de llar. Catalunya, 2015.....	67
Taula 32. Privació material severa i bretxa de gènere. Catalunya, 2015	68
Taula 33. Privacions materials segons sexe i edat. Catalunya, 2015.....	68
Taula 34. Bretxa de gènere en la privació material segons grups d'edat.....	69
Taula 35. Molt baixa intensitat de treball segons edat i sexe. Espanya, 2015.....	69
Gràfic 9. Persones que arriben amb dificultat o molta dificultat a final de mes. Catalunya, 2013-2015	70
Taula 36. Factors de desigualtat de gènere en el món laboral (2007, 2011, 2015)	75
Taula 37 . Segregació laboral horitzontal (% sobre la població assalariada de cada sexe i sector econòmic; 2007, 2011, 2015).....	76
Taula 38. Bretxa salarial	77
Gràfic 10. Taxa d'atur a Catalunya, 2001-2016	79
Gràfic 11. Taxa d'activitat a Catalunya, 2001-2016.....	80
Gràfic 12. Taxa d'ocupació a Catalunya, 2001-2016	80
Taula 39. Contractes registrats. Espanya, 2014-2015	81
Gràfic 13. Evolució del salari brut anual a Catalunya.....	82
Gràfic 14. Salari brut anual a jornada completa, 2007-2014.....	83
Gràfic 15. Salari brut anual a jornada parcial, 2007-2014.....	83
Gràfic 16. Bretxa salarial per hora treballada entre dones i homes a Catalunya, 2006-2013	84
Taula 40. Pensió contributiva mitjana de la Seguretat Social per tipus i sexe, 2014	85

